

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1913.   Andra kammaren.   Nr 35.

Fredagen den 18 april.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 11 och 12 innevarande april.

§ 2.

Herr statsrådet friherre *Adelswärd* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

med förslag till förordning angående stämpelavgiften;

med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ samt 6 kap. i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper;

med förslag till förordning om vissa ändringar i 6—10 §§ i förordningen den 20 april 1906 angående en särskild stämpelavgift för försäljning av punsch, arrak och rom;

med förslag till ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering samt av de vid nämnda förordning fogade formulär;

angående anordnande av utvidgad statskontroll å fartygs sjövärdighet m. m.;

angående ändrad lydelse av § 3 samt övergångsbestämmelserna i gällande avlöningsreglemente för tjänstemän vid tullverkets lokalförvaltning samt kust- och gränsbevakning den 18 juni 1910;

angående ändring av 25 § 4 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker; och

angående avlägsnande av arsenikhaltig oljefärg ur lokaler i det gamla riksdagshuset å Riddarholmen m. m.

Andra kammarens protokoll 1913. Nr 35.

Vidare överlämnades av herr statsrådet *Berg* Kungl. Maj:ts propositioner:

angående uppförande i Boden av ett exercishus för artilleripjäser;

angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Kyrkeby nr 1 Övergård i Göteborgs och Bohus län;

angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Gettnabo nr 1 med underlydande i Kalmar län;

angående upplåtande av ett område från förra militiebostället Arrie nr 10, 12 och 22 i Malmöhus län;

angående upplåtande av lägenheter från förra ryttmästarbostället Håslöv nr 10 och 12 samt förra trumslagarbostället Håslöv nr 3 och 7 i Kristianstads län;

angående upplåtande av lägenheter från förra regementschefsostället Frövi nr 1, 2, och 3 med Berga nr 1 och Östankil nr 1 i Västmanlands län;

angående upprättande av ett statsstuteri å Ottenby kungsladugård;

angående disposition av förra mönsterskrivarbostället Torp nr 4 Brogård i Kronobergs län;

angående ökade anslag till folkskoleseminarierna m. m.;

angående vissa ändringar i bestämmelserna om avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter m. m.;

angående anslag till vissa reparationsarbeten m. m. i högre lärarinneseinariets byggnad;

angående konservering av Trönö ödekyrka; och

angående upphörande av Västra Skrevlinge församlings prebendeegenskap m. m.

Samtliga dessa propositioner bordlades på begäran.

§ 3.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid:

till statsutskottet propositionerna:

angående bestridande av kostnad för Sveriges officiella deltagande i den internationella utställningen i San Francisco år 1915;

angående ålderstillägg för byråingenjören hos patent- och registreringsverket G. A. Brodin;

angående ålderstillägg åt aktuarien i kommerskollegium K. E. Norman;

angående ålderstillägg åt vaktmästaren i kommerskollegium E. A. Wretman;

angående ökat förrådsutrymme vid Karlskrona och Vaxholms grenadierregementen;

angående ersättning av kostnader för undersökning av tilltänkta förläggningsorter för vissa truppförband;

angående anvisande av särskilt rekryteringsbidrag för fyl-lande av 1914 års stater; och

angående fortsättande av civilkommissionens verksamhet tills vidare till den 1 juli 1915;

till lagutskottet propositionerna:

med förslag till lag om ändrad lydelse av § 24 värnplikts-lagen den 14 juni 1901; och

med förslag till lag om behandling av alkoholister samt till lag om ersättning i vissa fall av allmänna medel till vittnen i mål enligt lag om behandling av alkoholister;

till statsutskottet propositionerna:

angående anslag till bestridande av kostnaderna för den 19:e interparlamentariska konferensens hållande i Stockholm år 1914;

angående anstånd med likviderande av förfallen skuld å statslån till Sala—Gysinge—Gävle järnvägsaktiebolag; och

angående förbättrade pensionsvillkor för viss personal, som i anledning av statens inköp av enskilda järnvägar övergått i statens järnvägars tjänst;

till bevillningsutskottet propositionen med förslag till för-ordning om arvskatt och skatt för gåva; samt

till statsutskottet propositionen angående anvisande av an-slag till bestridande av kostnader för den trettonde internatio-nella sjöfartskongressens hållande i Stockholm år 1915.

Härpå föredrogs propositionen angående utvidgande av *Remiss av en* överstyrelsen för rikets allmänna läroverk till en överstyrelse *proposition.* för skolväsendet i riket.

Därvid yttrade:

Herr Nyström: Mina herrar! Denna kungl. proposition utdelades i kammaren för två dagar sedan, och det är under

Remiss av en proposition.
(Forts.) sådana förhållanden klart, att varken jag eller någon annan hunnit sätta oss in i den. Jag vill därför icke alls nu, när jag begärt ordet, yttra mig om nödvändigheten eller lämpligheten av den reform, som i denna proposition föreslås, utan jag vill göra några anmärkningar av annat slag.

Först och främst kan jag icke underlåta att först framställa den, som ligger närmast, och det är, att en så viktig proposition, som avser att ombilda hela vårt skolväsende, kommit fram så sent som den 16 april, då den utdelades här i kammaren. I dag har den ytterligare ökat med fem volymer kommittébetänkanden. Icke ens Kungl. Maj:t torde kunna hysa den djärva förhoppningen, att vi här i kammaren skola kunna hinna läsa igenom dessa fem volymer eller att ens utskottsmedlemmarna skola göra det. Jag vill i sammanhang härmed erinra om ett precedensfall i denna fråga. Vid 1908 års Riksdag framlade Kungl. Maj:t också ett vidlyftigt skolförslag, vilket statsutskottet dock avstyrkte endast av den anledningen, att det kommit så sent in i kammaren. Detta förslag delades likväl ut i kammaren den 9 april, medan det i år framlagda förslaget, som är mycket svårare att genomtränga, kommit in en vecka senare.

Jag vill sedan säga något om den form, som den kungl. propositionen har. Det är, som herrarna hava sett, precis densamma, som propositionen om socialstyrelsen vid förra Riksdagen hade, det vill säga Kungl. Maj:t säger, att så och så tänker Kungl. Maj:t göra och sedan begär han av Riksdagen endast pengar till att utföra sina tankar med. För mig, som en f. d. docent i statskunskap, är detta sätt fullt naturligt. Jag erkänner, att Kungl. Maj:t har full administrativ lagstiftningsrätt och mycket väl kan välja denna form för sina förslag. Mot det vill jag således icke göra någon principiell anmärkning. Jag vill dock påminna om en annan sak, som hänger ihop med detta. Först och främst får förslaget i fråga vara av endast administrativ natur för att kunna behandlas på detta sätt. Om det förslag, som nu är under behandling, tror jag, att man kan hysa olika åsikter, huruvida det i alla punkter är av denna art. Jag skall emellertid senare komma åter till denna fråga. Vad jag nu emellertid ville säga är, att det har varit gammal liberal politik i vårt land att så mycket som möjligt inskränka och begränsa Kungl. Maj:ts administrativa lagstiftningsrätt. Liberalismens yppersta man under långa tider i vårt land, S. A. Hedin, hade särskilt detta mål för sin politik. Denna gamla liberala tendens har tydligtvis den nuvarande liberala regeringen övergivit, då den föreslår, att Konungen skall få utöva denna administrativa lagstiftningsrätt till dess yttersta gräns, och i själva verket i vida större omfattning än, såvitt jag vet, någon annan regering har vågat föreslå. Jag vill såsom ett färskt exempel härpå framhålla Kungl. Maj:ts förslag år 1909 om kommunala mellanskolor med mera. Detta

förslag började liksom det nuvarande med en anhållan om pengar till reformen, men det nöjde sig icke med detta, utan man begärde också Riksdagens godkännande av en hel mängd principer, enligt vilka de framtida lagarna eller författningarna skulle utarbetas, och dessa principer, som upptogo många sidor i den kungl. propositionen, voro i vissa delar mycket detaljerade. Den regering, vi då hade, underställde sålunda Riksdagens beprövande icke blott klumpsumman, utan även grunderna mycket i detalj. Det hade den fördelen, från Riksdagens synpunkt, att om man var missnöjd med en eller annan punkt, kunde man motionsvis framställa sina anmärkningar mot den, och jag vill påminna om, att nuvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet ju också i hög grad behagnade sig av denna rätt. Såvitt jag förstår, är detta alldeles omöjligt med det nu föreliggande förslaget. Det är icke någon princip, som underställts Riksdagens prövning. Här säger Kungl. Maj:t: giv mig pengar, så att jag må genomföra dessa reformer. Det enda sätt, varpå Riksdagen sålunda skulle kunna refusera dessa reformer, skulle vara att vägra att lämna pengar. Alltså, även om man har anmärkningar endast mot någon enskild punkt, kan jag icke se, att det finnes någon annan utväg att uttala sin obenägenhet för denna punkt än genom att vräka hela förslaget.

Men det är naturligtvis också en annan anmärkning, som man kan göra mot detta tillvägagående, och det är, att genom att sålunda icke vidare uttryckligen och i detalj underställa de olika punkterna i förslaget Riksdagens prövning, rycker man undan Riksdagen den makt och myndighet, som Riksdagen under föregående tider tillkämpat sig och som föregående regeringar respekterat. Detta synes mig stå i en mycket märkvärdig motsägelse till den del i det liberala valprogrammet 1911, som lovar att hävda Riksdagens ställning i det svenska samhällsskicket.

En annan sak, som man vid bläddrande i denna proposition också ovillkorligen fäster uppmärksamheten vid, är, att för att genomföra den reform, som denna proposition i det stora hela avser, nämligen införande av en allmän skolstyrelse, man måste ändra en mångfald andra förordningar. Denna skolstyrelse, såsom det såges på ett ställe i betänkandet, kan icke ens träda i verksamhet, innan en hel del andra förordningar blivit ändrade. Det förefaller då ganska eget, att man icke på samma gång föreslår dessas ändrande, för såvitt detta är nödvändigt. Det beror naturligtvis på av vad natur dessa kungörelser, som uppräknas på ett ställe i betänkandet, äro, om de hava tillkommit med Riksdagens hörande eller icke. Detta har jag nu icke haft tillfälle att i detalj undersöka, men i fråga om en av de bestämmelser, som måste ändras, är saken klar. Den heter *lag*. Den rör dövtumundervisningen och har tillkommit genom bägge statsmakternas förenade beslut. Hur nu Kungl. Maj:t kommer att

Remiss av en proposition.
(Forts.)

Remiss av en proposition.
(Forts.)

göra med denna lag vet jag icke, men jag kan icke underlåta att för kammaren uppläsa ett uttalande, som finnes i en bilaga till den kungl. propositionen, en P. M., där det säges, icke om den lagen men om en annan författning, nämligen instruktionen för skolöverstyrelsen: »Om det föreliggande förslaget», det vill säga denna proposition, »varder av Riksdagen godkänt, torde denna föreskrift» — det är en viss föreskrift i nämnda instruktion för skolöverstyrelsen — »kunna utfärdas i administrativ väg utan hinder därav, att den i något fall kommer att avse anstalt, rörande vilken Kungl. Maj:t med Riksdagen beslutat, att den skall stå under inseende av viss lokal- eller distriktsstyrelse.» Alltså, om denna proposition går igenom, låt oss säga genom gemensam votering, då anser författaren till denna P. M., att Kungl. Maj:t därmed skulle ha rätt att på administrativ väg ändra något, som blivit genom bägge statsmakternas samtycke fastställt. Det är att utsträcka Konungens administrativa lagstiftningsrätt mer än lovligt.

Som en illustration till, hur man i våra dagar betraktar denna rätt, och hur man betraktade den för några årtionden sedan, vill jag påminna om en sak, som också omtalas uti propositionen, nämligen lagen om dövstumundervisningen. Då denna lag framlades för Riksdagen år 1889, hade Konungen gjort skillnad mellan vissa paragrafer, som enligt hans förmenande voro av den natur, att de skulle godkännas även av Riksdagen, och andra paragrafer, som han ansåg vara av rent administrativ natur. 1889 års riksdag var icke nöjd med denna tudelning, utan ansåg, att även de andra bestämmelserna voro av den natur, att riksdagens samtycke skulle krävas för deras ändring. Det var i fullöverensstämmelse med den tendens, som den tiden gjorde sig gällande i främsta rummet från liberal sida. Nu föreslås det, att man skulle alldeles uppgiva 1889 års ståndpunkt, att man skall göra så som Kungl. Maj:t föreslog år 1889, dela på lagen, så att vissa bestämmelser skulle bli lag, alldeles som Kungl. Maj:t då föreslog, och andra bestämmelser bli administrativa förordning. Man kan knappast tydligare bekräfta, vad jag i början av mitt anförande yttrade, att uppfattningen av Konungens administrativa myndighet är mycket olika nu emot då, och det inom samma parti.

Detta är några anmärkningar, som jag velat framställa. Jag skall emellertid icke tillåta mig att säga något om detta förslags innebörd för övrigt och icke heller, vad jag själv hittills fått för uppfattning därav. Jag nöjer mig med att framställa dessa anmärkningar om de yttre former, under vilka förslaget nu har framkommit.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Berg:
Den föregående ärade talaren började med att säga, att han icke på de två dagar, under vilka propositionen varit tillgänglig, hun-

nit fullt sätta sig in i densamma, och han lämnade en synnerligen slående praktisk bekräftelse på riktigheten i denna utsago, då han förklarade, att propositionen avsåge en ombildning av »hela vårt skolväsen». Det är naturligtvis kolossalt inkorrekt att beteckna propositionen på det sättet. Den åsyftar nämligen icke alls en ombildning av hela vårt *skolväsen*, den åsyftar endast vad som står i rubriken, nämligen en utvidgning av den *styrelse*, som för närvarande finnes för rikets allmänna läroverk till att bli en styrelse för hela vårt allmänna skolväsen. Och om man närmare ser efter, vad detta innebär, så finner man, att till de fyra medlemmar med chef, som nu utgöra läroverksöverstyrelsen, skulle läggas fyra nya medlemmar för folkundervisningsväsendet. Jag förmodar, att den ärade talaren erkänner, att hans uttryck var i hög grad vilseledande.

Han vände sig vidare mot formuleringen av den hemställan, vari propositionen utmynnar. I fråga härom vill jag nu endast säga, att hemställan, såsom sig bör, alldeles precis motsvarar, vad Kungl. Maj:t av Riksdagen begär, varken mer eller mindre. Om kamrarna äro av samma mening i saken som Kungl. Maj:t, bifalla de alltså propositionens hemställan. Äro de däremot icke i sak eniga med Kungl. Maj:t, avslå de densamma. Hur det sedan skall gå, ifall kamrarna skulle stanna i olika beslut, det har Kungl. Maj:t icke genom propositionens hemställan velat för kamrarna i förväg diktera; det blir en sak, som på sin tid får göras upp.

Den ärade talaren fällde för övrigt ett uttryck, som tydligt gav vid handen, att han för sin del anser, att propositionens hemställan i verkligheten är korrekt. Han yttrade nämligen — och han åberopade härvid sig själv som auktoritet i sin egenskap av f. d. universitetslärare i statskunskap — att den åskädning, som ligger till grund för propositionens formulering, är alldeles riktig. Ja, i så fall synes det mig, att jag såsom föredragande i ärendet kan vara belåten.

Vad de småsaker angår, som han drog fram ur den av min företrädare, statsrådet Lindström, lämnade och vid propositionen fogade promemorian, vill jag säga, att vederbörande utskott och sedan kamrarna nog lära se till, att icke Riksdagens beslutanderätt i något avseende trädes för nära. I alla händelser vill jag försäkra, att sådant icke är min avsikt, och att Kungl. Maj:t icke kommer att ensam besluta i någon enda punkt, för vilken bifall kräves även av Riksdagen.

Herr Nyström: Om jag använde uttrycket omläggning av »hela vårt skolväsende», så bör det icke vara alldeles obegripligt, att jag menade omläggning av skolväsendets högsta organisation. Det kunde ju hava använts något lämpligare uttryck, men i alla fall avser förslaget dock att lägga hela vårt skolväsende un-

*Remiss av en
proposition.
(Forts.)*

Remiss av en
proposition.

(Forts.)

der alldeles ny styrelse. Vi ha ju icke haft någon motsvarighet till det förut, och reformen är sålunda av en mycket stor och viktig omfattning. Hur man skall benämna den, därom skall jag nu icke disputera med herr statsrådet, och jag tror icke heller, det är nödvändigt att göra det för att för kammaren klargöra min mening. Jag antager, att såväl herr statsrådet som kammaren förstå, att jag åtminstone läst överskriften och sålunda visste, vad frågan gällde, även om jag använde ett annat uttryck.

Det som Kungl. Maj:t begär och som står på denna propositions två första sidor det är ju — och jag sade det också, när jag hade ordet förra gången — endast pengar för att genomföra en hel del reformer, hvilka sedan äro utvecklade i statsrådets uttalanden till propositionen. Herrarna kunna se, att detta uttalande är indelat i kapitel, innehållande en närmare framställning av vad Kungl. Maj:t tänker uträtta med dessa pengar, och att vidare de myndigheter som yttrat sig över dessa förslag, visst icke äro alla på Kungl. Maj:ts sida, utan att tvärtom somliga gå enhälligt emot Kungl. Maj:t. Det synes mig då vara — jag kan icke underlåta att än en gång uttrycka det — underligt, att Kungl. Maj:t så att säga genom propositionens form söker hindra Riksdagen att fatta annat beslut, än Kungl. Maj:t vill, ens i en viss eller några vissa av dessa punkter.

Det sista, som herr statsrådet nämnde, erinrar mig om, att jag glömt framhålla en olägenhet, som följer av det sätt, varpå detta förslag nu framkommer. Herr statsrådet framhöll, att det icke var meningen att gå Riksdagens rätt för nära, utan att man, efter sedan detta beslut var fattat, skulle för Riksdagen framlägga de förslag, som äro nödvändiga. Det ger mig anledning att uttala, vad jag nyss glömde, nämligen att om nu detta förslag går igenom, så att Kungl. Maj:t får dessa pengar på gemensam votering mot ena kammarens vilja, hur skall det då gå med alla dessa lagar, som äro nödvändiga att genomföra, om denna kammare senare visar sin motvilja genom att säga nej till lagändringarna? Det blir naturligtvis fullständigt kaos i folkskoleväsendet, om man nu visserligen anslår medel till inrättande av skolöverstyrelse men sedan möjligtvis avslår de enskilda lagar, om vilka det i denna proposition står, att de måste vara genomförda, innan skolöverstyrelsen över huvud taget kan börja sitt arbete.

Herr Rydén: Herr talman, mina herrar! Invändningarna mot denna kungliga proposition äro desamma, som gjordes i fjol vid det årets riksdag, då den kungl. propositionen med förslag om inrättande av socialstyrelse remitterades till ett särskilt utskott. Då jag vid det tillfället deltog i överläggningen, erinrar jag mig, att det var en högerledamot av det särskilda utskott, som behandlade detta ärende, som tog sig anledning, att, särskilt på den grund

att förslaget skulle avgöras genom gemensam votering, ifrågasätta, huruvida icke en anmärkning i det avseendet ur konstitutionell synpunkt vore berättigad. Jag tror, att om herr Nyström hade konfererat med en av sina partikamrater, åtminstone med någon bland dem i Första kammaren, som varit ledamöter av samma särskilda utskott, hade han kunnat få reda på det resultat, till vilket man där kommit vid en ingående undersökning angående riktigheten av den form, Kungl. Maj:t har använt i detta fall. Jag bör endast antyda, att efter det denna undersökning verkställdes — den var icke officiell, men den verkställdes lika fullt — framfördes icke en enda anmärkning från högern mot den form, Kungl. Maj:t hade använt, för att avfatta denna proposition. Jag vågar säga, att efter den uppfattning, jag härefter har, så är den formen, som användes i detta fall, vill jag säga, den ordinära, när det gäller att ombilda ett ämbetsverk, som här är fråga om eller tillskapa ett nytt sådant. Jag tror icke, att herr Nyström således har rätt i sitt påstående, att man här frångår en förutvarande praxis.

Sedan återkommer samma argument som i följ, att med denna fråga är förenad vissa lagändringar, och i anledning härav skall jag be att för kammaren få göra klart, vad dessa lagar verkligen gälla. Det var precis samma förhållande, när frågan om socialstyrelsen var före. Då gällde det, att man skulle i ett par författningar utbyta ordet »kommerskollegium», som upphörde att hava någon befattning med sociala ärenden, mot ordet »socialstyrelsen», och Kungl. Maj:t inkom med en särskild proposition till Riksdagen härom, sedan den första huvudpropositionen var avlämnad. Vederbörande särskilda utskott tillstyrkte dessa ändringar, även den, att ordet kommerskollegium utbyttes mot ordet socialstyrelsen, och så var den saken klar. Nu är det samma förhållande med den proposition, som här skall remitteras. I denna har ändå Kungl. Maj:t fullt och klart utrett, vilka författningar, som skola ändras för det fall, att den kungl. propositionen bifalles. Den utredning, som förutvarande statsrådet Lindström gjort, visar också klart, att det är endast fråga om en enda lag, och allt annat gäller administrativa författningar, som Kungl. Maj:t kan ändra utan Riksdagens hörande. Men det är, som sagt, en enda lag, som skulle föranleda förändringar, därest denna proposition vinner Riksdagens bifall. Det är lag angående dövstumundervisningen den 31 maj 1889. Vad är det då för förändringar, som skola ifrågakomma i denna lag? Jo, för det första står det »att elev vid seminariet å Manilla äger att, efter avslutad seminariekurs, genomgå provår vid den dövstumskola, som honom av chefen för ecklesiastikdepartementet anvisas». Bifalles den kungl. propositionen skall istället för »chefen för ecklesiastikdepartementet» insättas ordet »skolöverstyrelsen». Vidare heter det i samma lag, »att med de elever, som genomgått sådan provårskurs, skall

Remiss av en proposition.

(Forts.)

Remiss av en proposition.
(Forts.) anställas tentamen i närvaro av en eller flera av chefen för ecklesiastikdepartementet förordnade sakkunnige». Det skall i propositionen ändras så, att i stället för »chefen för ecklesiastikdepartementet» sättes ordet »skolöverstyrelsen». Vidare står det, »att besvär över lärartillsättningar skola prövas av vederbörande domkapitel, vars utslag kan i vanlig ordning hos Kungl. Maj:t överklagas». Ja, bifalles den kungl. propositionen kommer »domkapitlet» att utbytas mot ordet »skolöverstyrelsen». Så är det till slut »att inseedet över dövstumslärarseminariet å Manilla skall utövas av styrelsen för det första dövstumskoldistriktet, vilken det enligt lagen bland annat åligger att till lärare vid seminariet utse den eller dem bland dövstumskolans lärare, som därtill befinnas mest lämpliga». Här utbytes »styrelsen för det första dövstumskoldistriktet» emot »skolöverstyrelsen».

Det är alla de lagändringar, som det i detta fall är fråga om. Jag frågar nu herrarne, om det icke är att gå för långt, när man här försöker måla ut, som om det gällde realförändringar i lagen. Det är klart, att regeringen icke först har kunnat lägga fram förslag, att i den nu åberopade lagen ordet »chefen för ecklesiastikdepartementet» utbytes mot »skolöverstyrelsen», innan denna fråga blivit allsidigt prövad.

Jag har härmed naturligtvis icke velat gå in på själva realfrågan, då det nu blott gäller att remittera propositionen till statsutskottet, men jag har i allt fall icke velat underlåta att göra dessa påpekanden, som röra frågans formella sida.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt att hänvisa ifrågasvarande proposition jämte de i anledning av densamma nu avgivna yttrandena till statsutskottet.

§ 4.

Herrar *Zetterstrands* och *Petterssons* i Södertelje på kammarens bord liggande motion, nr 325, som nu föredrogs, remitterades till statsutskottet.

§ 5.

Vidare föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 52—56.

§ 6.

Bevillningsutskottets härpå föredragna memorial, nr 33, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets memorial nr 28, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande nr 12, i anledning av väckt motion om åläggande för banker m. fl. att till

taxeringsmyndigheterna lämna uppgift å beloppet av insättare gottgjord ränta, lades till handlingarna.

§ 7.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo lagda på bordet bevillningsutskottets betänkande nr 34, bankoutsiktets utlåtanden nr 30—32 samt lagutskottets utlåtanden nr 23 och 24.

§ 8.

Avgåvos två motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående köttbesiktning och slakt-hus, nämligen:

nr 326, av herr *Rydén*; och

nr 327, av herr *Palmstierna*.

Ifrågavarande motioner bordlades.

§ 9.

Vid härpå skedd föredragning av ett från Första kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 332, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 15, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om läkareundersökning av folkskolebarn m. m., beslöt Andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt andra tillfälliga utskott.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Magnusson</i> i Tumhult	under 6 dagar fr. o. m.	den 21 april,
» <i>Nilsson</i> i Kristianstad	» 4 » »	» 19 »
» <i>Anderson</i> i Knapasjö	» 5 » »	» 22 »
» <i>Anderson</i> i Råstock	» den 19 april,	
» <i>Andersson</i> i Altofta	» 4 dagar fr. o. m.	» 23 »
» <i>Jansson</i> i Edsbäcken	» 4 » »	» 19 »
» <i>Ingvarsson</i>	» den 19 april,	
» <i>Hellström</i>	» 4 dagar fr. o. m.	» 23 »
» <i>Lithander</i>	» 2 » »	» 21 » och
» <i>Hamrin</i>	» den 19 april.	

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,20 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 19 april.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid:

till bevillningsutskottet propositionerna:

med förslag till förordning angående stämpelavgiften;

med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ samt 6 kap. i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper;

med förslag till förordning om vissa ändringar i 6—10 §§ i förordningen den 20 april 1906 angående en särskild stämpelavgift för försäljning av punsch, arrak och rom; och

med förslag till ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering samt av de vid nämnda förordning fogade formulär;

till statsutskottet propositionerna:

angående anordnande av utvidgad statskontroll å fartygs sjövärdighet m. m.; och

angående ändrad lydelse av § 3 samt övergångsbestämmelserna i gällande avlöningsreglemente för tjänstemän vid tullverkets lokalförvaltning samt kust- och gränsbevakning den 18 juni 1910;

till bevillningsutskottet propositionen angående ändring av 25 § 4 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker;

till statsutskottet propositionerna:

angående avlägsnande av arsenikhaltig oljefärg ur lokaler i det gamla riksdagshuset å Riddarholmen m. m.; och

angående uppförande i Boden av ett exercishus för artilleripjäser;

till jordbruksutskottet propositionerna:

angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Kyrkeby nr 1 Övergård i Göteborgs och Bohus län;

angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Gettnabo nr 1 med underlydande i Kalmar län;

angående upplåtande av ett område från förra militiebostället Arrie nr 10, 12 och 22 i Malmöhus län;

angående upplåtande av lägenheter från förra ryttmästarbostället Håslöv nr 10 och 12 samt förra trumslagarbostället Håslöv nr 3 och 7 i Kristianstads län;

angående upplåtande av lägenheter från förra regementschefsbostället Frövi nr 1, 2 och 3 med Berga nr 1 och Östankil nr 1 i Västmanlands län;

angående upprättande av ett statsstuteri å Ottenby kungsladugård; och

angående disposition av förra mönsterskrivarbostället Torp nr 4 Brogård i Kronobergs län; samt

till statsutskottet propositionerna:

angående ökade anslag till folkskoleseminarierna m. m.;

angående vissa ändringar i bestämmelserna om avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter m. m.;

angående anslag till vissa reparationsarbeten m. m. i högre lärarinneseinariets byggnad;

angående konservering av Trönö ödekyrka; och

angående upphörande av Västra Skrevlinge församlings prebendeegenskap m. m.

§ 2.

Vidare föredrogos de på kammarens bord liggande motionerna, nr 326, av herr *Rydén* och nr 327, av herr *Palmstierna*; och hänvisades båda motionerna till lagutskottet.

§ 3.

Härefter föredrogos vart efter annat:

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa delar av förra militiebostället Ivetofta nr 6, 8 i Kristianstads län;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra kronofogdebostället Tännö nr 3 Kåragården i Jönköpings län; och

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av frälseutjorden Mjölby nr 6 samt lägenheterna Mjölby

nr 41 och Mjölby nr 40 m. m.; och biföll kammaren vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 4.

Herr statsrådet *Bergström* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

angående överlämnande till lantförsvaret av viss del av förra majorsbostället Gudhem nr 1—9 jämte Holmäng nr 1 Hulegård i Skaraborgs län i och för användning till remontdepå m. m.;

angående pension å allmänna indragningsstaten åt skrädderiföreståndaren S. Jonasson; och

angående pension å allmänna indragningsstaten åt förre fortifikationsarbetaren Anders Gustav Johansson.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 5.

Vidare föredrogos vart för sig jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om överlämnande till fångvården av ett kronan tillhörigt område invid straffängelsets i Uppsala tomt;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande till staden Mariefred av ett område av kungsladugården Gripsholm nr 1 i Södermanlands län;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av förra häradshövdingbostället Enögla nr 3 i Uppsala län;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Tjustorp nr 1 i Skaraborgs län;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Tappesås nr 1, 2 och 3 i Jönköpings län;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av tre områden från förra militiebostället Skränge nr 4 Mellangård jämte Skränge nr 7, en utjord, i Östergötlands län;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av ett område från förra militiebostället Satterstad nr 2 Nedergården i Östergötlands län;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av förra länsmansbostället Jolmesta nr 2 i Västmanlands län;

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av ett område från förra militiebostället Stora Broby nr 1 i Östergötlands län;

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militieboställena Honeröd nr 2 Hålegården och Honeröd nr 3 Mellangården samt Honeröd nr 4 Västergården i Göteborgs och Bohus län;

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av kronan tillhörande jordägarandelar i gruvor;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord; och

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Rolfsbo nr 2 Norgård i Göteborgs och Bohus län.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6.

Å föredragningslistan fanns därefter upptaget jordbruksutskottets utlåtande, nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlösning av den ägaren av skattelägenheten Djurön nr 1 i Östergötlands län åliggande skyldigheten att därstädes underhålla ett holländeri.

I en till Riksdagen den 14 februari 1913 avlåten, till jordbruksutskottet för förberedande handläggning hänvisad proposition, nr 85, hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen dels medgiva, att ägaren av lägenheten Djurön nr 1 i Dagsbergs socken och Lösings härad av Östergötlands län finge från och med 1914 års ingång befrias från den jämlikt kungl. brevet den 15 mars 1771 honom åliggande skyldighet att å lägenheten underhålla det i samma brev närmare angivna holländeri, mot det att han före nämnda års början till statskontoret inbetalade en löseskilling av 7,500 kronor, dels ock besluta, att ifrågavarande löseskilling skulle ingå i den under statskontorets förvaltning ställda fonden för svenska hornboskaps- och fåravelns förädling.

Utskottet hemställde, att propositionen måtte vinna Riksdagens bifall.

Efter ärendets föredragning begärdes ordet av

*Angående
avlösning av
den skattelä-
genheten
Djurön nr 1
åliggandeskyldighet att hålla
ett holländeri.*

Angående
avlösning av
den skattelä-
genheten
Djurön nr 1
åliggande skyl-
dighet att hålla
ett holländeri.
Forts.)

Herr Vahlquist, som yttrade: Herr talman! Jag hade verkligen väntat mig, att någon av de jordbrukare, som jag har till bänkkamrater, skulle uppträda i denna fråga, men då jag ser, att ingen av dem är här närvarande, skall jag be att få yttra några ord.

Jag har icke någonting att invända mot själva saken i och för sig, men jag hemställer, huruvida det kan anses vara med rättvisa och billighet överensstämmande att nu fråntaga de jordbrukare, som bo omkring Djurön, den lilla förmån, som varit dem beredd genom det kungl. brevet den 7 september 1756, enligt vilket den, som skatteköpt Djurön, var skyldig, »att vid besittnings- och skatterättens förlust å lägenheten underhålla ett schäferi, varifrån allmogen däromkring skulle äga att årligen dels till betäckning låna dels efter stadgat pris köpa visst antal gumsar.»

Detta besvär förändrades sedermera genom kungl. brev den 15 mars 1771 därhän, att lägenhetens ägare skulle underhålla ett holländeri, bestående av en tjur, tio kor och fem kvigor av »den äkta, stora holländska rasen», varjämte föreskrevs, att djuren skulle hållas i gott stånd och att ifrån detta holländeri skulle årligen utdelas tvenne tjurkalvar o. s. v. År 1856 den 5 juli föreskrev Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länet, därjämte »att kalvarna skulle under kronobetjäningens överinseende mot stadgad lösen och, där flera än två anmälde sig till kalvarnas inlösande, efter lottning turvis utlämnas till jordbrukare inom Lösings, Björkekinds och Östkindes härad, för varje härad vart tredje år, dels ock enligt resolution den 3 oktober 1865 i avseende på tillsynen över förberörda villkors efterlevnad.»

Det framgår sålunda med all önskvärd tydlighet, att denna förmån verkligen var avsedd endast för den jordbrukande befolkningen i trakten närmast kring denna lägenhet, Djurön, och det synes mig därför, som jag förut framhållit, ingalunda rimligt att fråntaga ortsbefolkningen den förmån, som verkligen ligger i den utdelning av avelsdjur, som där har förekommit under halvannat århundrade, vilken förmån under de sista 60 åren genom Konungens befallningshavandes föreskrift alldeles tydligt begränsats till invånarne i Lösings, Björkekinds och Östkindes härad. Uppfattningen, att rättvisa och billighet fordra, att ortsbefolkningen skall få behålla denna rätt, har även delats av justitie-kanslern — hans uttalande återfinnes på sidan 6 i utskottsbetänkandet — som anser, att billighetsskäl tala för att invånarne i de nämnda häraderna fortfarande få behålla denna rätt genom att fondens avkastning användes till nötkreatursavelns befrämjande inom samma härad.

Nu föreslår man, att den löseskilling, som skulle erläggas, skall ingå i den allmänna fonden för svenska hornboskaps- och fåravelns förädling. Emellertid kan man mycket väl förstå, synes det mig, att detta icke kan medföra för ortsbefolkningen

samma direkta nytta, som om det förslag blir Riksdagens beslut, som går ut på, att fonden skulle ställas under Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltning, vilket har tillstyrkts av landshövdingeämbetet i länet. Därigenom kommer denna mer än hundraåriga förmån fortfarande men på ett bättre sätt ortsinvånarna till godo.

Att det ursprungligen verkligen varit meningen att just begränsa förmånen till att gälla denna Orts invånare framgår — efter min uppfattning åtminstone — alldeles tydligt av vad som säges i utskottsbetänkandet på sid 2 angående bestämmelserna i det gamla kungl. brevet, att ägaren av Djurön skulle underhålla ett schäferi »varifrån allmogen däromkring skulle äga att årligen dels till betäckning låna dels efter stadgat pris köpa visst antal gumsar.»

Det är väl icke möjligt, att detta holländeri skulle vara avsett för jordbruksbefolkningen i hela Sverige, utan det var naturligtvis avsett för befolkningen i den trakt, som låg närmast omkring lägenheten, ty det är ju klart, att man icke, till betäckning kan skicka djur från långt avlägset belägna orter inom landet, utan det kan väl endast ske beträffande djur från platser på rimligt avstånd ifrån ifrågavarande lägenhet.

Jag ber sålunda, herr talman, då jag förstår, att det nu icke finnes någon möjlighet att yrka bifall till vad jag helst önskat blivit Riksdagens beslut, nämligen att fonden ställes till Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltning, att få yrka avslag på såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts proposition, men jag gör detta naturligtvis endast under den förhoppningen, att ärendet måtte komma åter till nästa år för att lösas och ordnas så, som jag framhållit måste anses vara med rättvisa och billighet överensstämmande.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan och vidare på avslag å såväl berörda hemställan som ock Kungl. Maj:ts framställning i ämnet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid av herr Vahlquist, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 73, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej.

Angående
avlösning av
den skattelä-
genheten
Djurön nr
åliggande sky-
dighet att hålla
ett holländeri.
(Forts.)

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Voteringen utföll med 82 ja mot 75 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 7.

Herr statsrådet *Schotte* överlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

angående försäljning till Kumla municipalsamhälle av den till länsmansbostället $\frac{1}{2}$ mantal Kumla nr 4 hörande skogsmarken;

med förslag till bestämmelser angående rätt till pension för extra ordinarie tjänstemän samt verkstads- och förrådsarbetare vid statens järnvägar m. m.;

angående anslag till uppförande av ett hospital å biskopsbostället Sundby nr 1;

angående rätt till pension för provinsialläkaren P. E. Ahlqvist;

angående pension till extra ordinarie eldaren vid statens järnvägar Peter Lorents Liljevall;

med förslag till apoteksvarustadga;

angående anslag till inköp av tomt och uppförande av nybyggnad för post- och telegrafverkens behov i Uddevalla; och

angående utvidgning av den mellan Maren och Saltsjön belägna delen av Södertälje kanal.

Nämnda propositioner bordlades.

§ 8.

Härefter föredrogos vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillstånd för Båraryds församling att i stället för årlig avgäld erlägga en summa en gång för alla för lägenheten Kyrkogården nr 1, avsåndrad från förra militiebostället Båraryd nr 2 Östergård i Jönköpings län;

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en kronan såsom danaarv tillfallen del av tomten nr 4 i kvarteret Plantan i Uppsala; samt

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Ammer nr 1 i Jämtlands län; och blev vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt av kammaren bifallet.

§ 9.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, angående herr Palmstiernas motion, nr 20, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en utredning rörande förekomsten av kungsådra.

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.*

I anslutning till vad herr *Palmstierna* föreslagit uti en inom Andra kammaren väckt, till dess fjärde tillfälliga utskottet hänvisad motion, nr 20, hemställde utskottet, att Andra kammaren måtte för sin del besluta att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en utredning angående förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen samt för Riksdagen framlägga resultaten av densamma.

Reservation hade dock avgivits av herrar *Lithander*, *Andersson* i Hägelåkra och *Henrikson* i Heberg som ansett, att utskottet bort hemställa, att motionen icke måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, lämnade herr talmannen på begäran ordet till

Herr *Lithander*, som yttrade: Herr talman, mina herrar! I fall det enbart hade gällt att besvara den frågan, huruvida det är önskligt att få veta förekomsten av kungsådra i de svenska vattendragen, så hade även reservanterna till den frågan svarat ja. Men det har för oss gällt att icke blott svara härför, utan även att bedöma, huruvida de vägar, som motionären anvisat för att vinna målet, äro möjliga att följa, samt om det inom rimlig tid och med rimlig kostnad kan vinnas något resultat.

Utskottet har, för att kunna bilda sig ett omdöme i denna mycket svåra fråga, vänt sig till de myndigheter, som anses representera den största sakkunskapen på detta område här i landet. Vi ha frågat advokatfiskalsämbetet inom kammarkollegium och Kungl. vattenfallsstyrelsen, vi ha vänt oss till den svenska vattenkraftföreningen samt därjämte till förra statsrådet von Sydow, vilken som bekant är särskilt förtrogen med kungsådrefrågan.

Utav samtliga utlåtanden, som kommit in, framgår, efter allt att döma, att det är synnerligen stora svårigheter, som möta en sådan utredning som den här föreslagna, och jag skall be att få göra ett utdrag av de gjorda uttalandena, som bäst visar det.

Advokatfiskalsämbetet yttrar: »Ämbetet har därvid kunnat konstatera, vilka stora svårigheter frågan om kungsådras förefintlighet eller icke i vattendraget åsamkat icke blott kronoombud och dammbyggare utan ock för synedomstolen», och ämbetet påpekar därjämte, att »full visshet, att kungsådra finnes i ett vattendrag, erhålles först efter däröver meddelad laga kraftvunnen

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

dom, och då endast beträffande så stor del av vattendraget, som domen avser.» Vidare framhåller advokatfiskalen att, »bevisningen kommer oftast och huvudsakligast att ske medelst äldre dokument» och »att i varje särskilt fall framskaffa dylikt arkivmaterial, är emellertid förenat med synnerligen stora svårigheter för de ombud, som hava att bevaka det allmännas talan», ävensom att de arkivundersökningar, som ämbetet ansett sig böra företaga, »hava visat sig särdeles tidsödande.» — Detta gäller endast de fall, som speciellt varit av intresse att pröva. Man kan naturligtvis då föreställa sig, vilken ofantlig arbetsbörd och vilka svårigheter det skulle innebära att, utan att specialisera sig på vissa fall, söka famna öfver alla Sveriges vattendrag.

Kungl. vattenfallsstyrelsen framhåller såsom sin mening, att »det torde icke kunna bestridas, att stora fördelar såväl för det allmänna som ock för enskilda intressen vore att vinna, om genom utredning, i det syfte motionären föreslagit, det kunde tillförlitligen fastställas, i vilka vattendrag och på vilka ställen i desamma kungsådra vore befintlig.» Trots det, att vattenfallsstyrelsen har den meningen, uttalar den dock såsom sin bestämda uppfattning, att »emellertid torde det tyvärr icke vara möjligt att genom en utredning av föreslagen art, huru omsorgsfull och vidlyftig den än månede göras, vinna en tillförlitlig eller fullständig kännedom om kungsådras förekomst i de svenska vattendragen. Detta sammanhänger redan med de svävande och obestämda stadgandena angående kungsådra, som föreskriva, att där kungsådra av ålder varit, skall den fortfarande lämnas öppen.»

Vidare framhåller vattenfallsstyrelsen, att även om utredningen inskränkes till att omfatta laga kraftvunna domar, så är möjligheten att erhålla kännedom härom förenad med mycket stora svårigheter. »Har domen meddelats före tillkomsten av berörda förordning» — 1880 års förordning — »då är saken än mera invecklad».

Huru en undersökning skulle svälla ut, framgår av vattenfallsstyrelsens följande yttrande: »Att märka är nämligen, att även om genom laga kraftvunnen dom blivit bestämt eller eljest utrett, att kungsådra finnes på ett visst ställe i vattendraget, det dock därigenom icke blivit fastslaget, att i vattendraget kungsådra finnes vare sig ovanför eller nedanför detta ställe.» — Alltså, man har att ingå i en prövning, som omfattar så gott som varanda punkt i vartenda vattendrag, som kan komma i fråga, och om det gäller att annorledes än genom dom fastställa, vad som menas med kungsådra, och man alltså måste gå till äldre urkunder, så framhåller vattenfallsstyrelsen, att det är förenat med vidlyftiga undersökningar och forskningar. Man får för övrigt med en viss varsamhet ta upp dessa forskningar i äldre dokument, enär kungsådrabegreppet före år 1734 är mycket svävande; det förekommer nämligen då samma benämning såväl för kungsådra i

den mening vi tala om kungsådra som för kungsådra i betydelsen av *mindre kungsådra*, där det enbart avses att trygga fisket, men däremot icke flottled eller någonting annat. Vattenfallsstyrelsen framhåller också, att det måste bli vidlyftigt och tidsödande och att dessutom, när man kommer till slutresultatet, detta i alla fall icke har bindande verkan, ty det är först sedan domstolen fällt utslag, som man vet, om kungsådra finnes eller ej.

Vattenfallsstyrelsen säger till sist, att »den föreslagna utredningen torde därjämte icke kunna utsträckas till hela den oerhörda mängd av vattendrag, som vårt land äger, utan måste under alla förhållanden undersökningen, om den skall kunna åvägbringas inom skälig tid och för rimliga kostnader, inskränkas till vissa vattendrag, vare sig man vill söka en sådan begränsning i vattendragens storlek eller belägenhet eller på annat sätt. Det är emellertid uppenbart, att en sådan begränsning, som synes vara oundgängligen nödig, kommer i hög grad att förringa värdet av de resultat, som det är avsett att vinna med utredningen.»

Den svenska vattenkraftföreningen framhåller, att den anser det icke vara lämpligt — och det får man nog ge den rätt i — att, såsom här skulle ske, en statens publikation skulle angiva dessa slutresultat, ehuru de icke ha bindande verkan. Man skulle här meddela, att där finnes kungsådra och där finnes icke kungsådra, men den saken kan icke ha bindande verkan, förrän domstolen fällt utslaget. Dessutom säges, att det skulle bli alltför dyrbart, såsom även vattenfallsstyrelsen för sin del framhållit.

Sedan framhålles till sist en synpunkt, som är ganska viktig, nämligen den, att en sådan utredning som den här ifrågasatta skulle kunna tagas till intäkt för uppskovsyrkande, när vattenfallslagstiftningen framdeles skall behandlas; man skall då åberopa den och säga: det pågår ju en utredning angående kungsådra; och vi veta ju, hur stor benägenheten är här i landet att hänvisa till ofullbordade utredningar, när man vill ha beslut framflyttade; och i detta fall skulle man på det sättet möjligen kunna förhindra beslut, som för den svenska industrien och för utvecklingen av våra vattenfall skulle vara av den allra största betydelse. Det synes mig, såsom vattenfallsstyrelsen uttalar, att det är mycket viktigt, att vi icke införa något moment, som sedermera kan fördröja denna vattenrättslagstiftnings snara lösning.

Jag ber här att få påvisa ett fel, som motionären gjort. På sidan 2 i motionen säger han nämligen, att »för kraftproducenterna har det medfört långa och ofta kostsamma rättegångar att gentemot ett av kronans ombud inför rätten framställt enkelt påstående, att kungsådra förefinnes, kunna bevisa, att så icke är förhållandet.» Det förhåller sig emellertid med denna sak på det sättet, att det åligger icke kraftproducenterna att bevisa, att kungsådra icke finnes, utan det åligger kronans ombud att bevisa, att den finnes.

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.*

(Forts.)

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

Bland de utlåtanden, som här inforrats, är även ett, som avgivits av en utav de allra främste kännarna av kungsådrefrågan, nämligen f. d. statsrådet von Sydow. I detta sitt yttrande, som här förekommer sist bland bilagorna, påvisar han, så som förut påpekats, att det är först efter år 1881, som målen i föreliggande fall äro ordnade efter sin olika art eller registrerade. För tiden efter det året har man alltså en utgångspunkt. Men om man skall gå längre tillbaka, då tvingas man till att göra forskningar i så gott som hela landets olika arkiv, och var och en förstår, vilken oerhörd uppgift, som då föreligger, vilken tid och vilka kostnader arbetet då skall draga. Vad kostnadsfrågan beträffar, ha vi icke hört ett enda ord därom, men vi kunna vara alldeles säkra på, att ett dylikt arbete skall bliva oerhört dyrbart. F. d. statsrådet von Sydow säger också, att om undersökningarna skulle sträcka sig vidare, bliva svårigheterna oerhört mångfaldigade, och *»undersökningar måste då ske medelst genomgående av så gott som alla domstolars domböcker, så långt tillbaka de finnas förvarade»*. Gäller undersökningen icke blott domslut om kungsådra — vilken undersökning enbart i och för sig är vidlyftig — utan skall den även, såsom motionären vill, omfatta bevismedel för eller emot kungsådras befintlighet, då sväller arbetet helt enkelt ut alldeles ofantligt, och f. d. statsrådet von Sydow uttalar ävenledes, och det med fog, sina tvivel om, »huru man skulle komma till rätta med materialet». Skulle man gå längre tillbaka, till tiden före Gustaf I — och det måste man göra, om undersökningen skall bliva fullständig — »så måste man gå till urkundssamlingar i de så kallade diplomatarierna och annorstädes».

Allt pekar på, att utredningen skulle bliva synnerligen omfattande, och om vi nu fatta ett beslut här i dag i sådan riktning, veta vi sannerligen icke, var det bottnar.

Beträffande domstolsarkiven säger herr von Sydow, att det torde icke falla inom rimlighetens gränser att undersöka hela materialet, och han påpekar även den svårighet, som ligger däri, att begreppet kungsådra är före år 1734 något divergerande i olika fall. Han framhåller, att »vilken väg man än väljer för insamlande av uppgifter — i handlingar eller muntliga — rörande kungsådra» — den kommitté, som skulle få hand om saken, skulle nämligen även söka ute i bygderna taga reda på, om i respektive vattendrag kungsådra av ålder funnits eller ej — *»måste resultatet i hög grad komma att bära slumpens prägel»* samt att »någon enhetlig bild av kungsådrans förekomst av ålder i Sveriges vatten ernås icke, ännu mindre någon konsekvens i bilden». Det är att märka, att det är en av våra styvaste kännare av kungsådrefrågan, som yttrar dessa ord.

Till sist säger herr von Sydow rörande utredningen, att »söker den famna över för vidlyftigt material eller sättes den i verket med otillräckliga arbetskrafter, kommer den väsentligen

att rinna ut i sanden. Direkt skadligt skulle den verka, om dess eventuellt ofullbordade skick vid tiden, då vattenrättslagstiftningens reformerande skall föreläggas Riksdagen, skulle tagas till intäkt för undanskjutande av denna viktiga lagstiftningsfråga ».

På grund alltså av de betänkligheter, som från fackmannahåll uttalats mot ett bifall till motionen och med hänsyn till de svårigheter som visat sig att här kunna göra en begränsning, där man, på samma gång som tid och kostnader begränsas, skulle kunna vinna något resultat, ha vi reservanter icke kunnat bifalla motionen.

Motionären har ju uttryckt en önskan om, att en utredning måtte komma till stånd, som, när frågan om vattenrättslagstiftningen en gång här ligger på bordet, skulle för kammarens ledamöter angiva omfattningen av kungsådrams förekomst här i landet, så att man kunde bedöma verkningarna av ett eventuellt beslut i nyssnämnda fråga. Han vill nu vinna detta syftemål på den väg, som här föreslagits och vilken såsom jag nu antytt, skulle famna ut så vitt. Men även om man på detta sätt skulle kunna få fram hela materialet, så finnes där ändock ingen beviskraft, förrän domstol fällt utslag i varje fall.

Om det är av intresse att veta kungsådrams ungefärliga förekomst i vårt land, ha vi genom vattenkraftföreningens tillmötesgående allaredan fått den saken klar genom en karta, som i dag utdelas till kammarens ledamöter och som innehåller en preliminär översikt över kungsådrams förekomst i de svenska vattendragen. Den är grundad på de kända fakta, som föreligga hos svenska vattenkraftföreningen samt hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Därtill komma de upplysningar, som kunna lämnas av de 14 distriktstjänstemän, som i regel fungera såsom bisittare uti mål av nu ifrågakarande beskaffenhet. På detta sätt har från praktisk synpunkt kungsådrams förekomst blivit belyst. Jag vill i detta hänseende för övrigt påpeka, att vad södra och mellersta Sveriges vattendrag beträffar, har det endast gällt de viktigare vattendragen, då i de mindre viktiga vattendragen några vattenfall af betydelse icke förekomma. Men icke är det väl någon rimlighet att då för dessa senare föranstalta om en undersökning av den omfattning som motionären föreslagit. Beträffande den övre delen av landet skulle ett forskande i arkiven leda till ett mycket ringa resultat, när blott ett relativt ringa antal fall varit föremål för domstols prövning, och därför är den nu föreslagna vägen där givetvis icke att rekommendera.

Jag ber sålunda, herr talman, att på grund av de skäl, som jag här anfört med relaterande av de huvudsynpunkter som göras gällande från främsta fackmannahåll inom landet, få å egna och medreservanternas vägnar yrka avslag å motionen och utskottets hemställan samt bifall till reservationen.

Häruti instämde herrar *Vennersten*, *Lundström* i Göteborg,

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)*

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

Henrikson i Heberg, *Andersson* i Hägelåkra, *Jeansson* i Kalmar och *Sommelius*.

Vidare anförde:

Herr Bäckström: Herr talman, mina herrar! Jag vill här först fastslå, vad herr Lithander redan konstaterat, nämligen att såväl reservanternas och utskottsmajoritetens som de tillsporda myndigheternas och sakkunnigas meningar beträffande en viktig punkt äro fullt sammanstående. Denna punkt, som jag anser vara en kardinalpunkt, är, att »stora fördelar såväl för det allmänna som ock för enskilda intressen vore att vinna» genom en dylik utredning, men sedan kommer ett »om», som reservanterna för sin del ha kursiverat; det heter nämligen i fortsättningen: »om genom utredning i det syfte motionären föreslagit det kunde tillförlitligen fastställas, i vilka vattendrag och på vilka ställen i desamma kungsådra vore befintlig», och till detta första »om» lägga reservanterna följande: 2) om icke utredningen vore förenad med så stora svårigheter; 3) om den icke skulle draga oberäkneliga kostnader; och 4) om den icke inverkade hindrande på vattenlagstiftningen.

Herr Lithander har nu sökt att genom citat ur sakkunniges utlåtande framdraga så mycket som möjligt till stöd för dessa betänkliga »om». Ja, dessa många »om» hava nog framstått klart och tydligt även för utskottet, men icke avskräckande och skrämmande, utan, såsom jag skulle vilja säga, eggande.

Att verkliga statsintressen och även enskildes intressen nära sammanhänga med, att en utredning kommer till stånd, hava vi redan hört konstateras. Och då vi därtill alla veta, att en utredning i visst avseende redan är igångsatt och anförtrotts åt professor Westman samt att han har samlat ett stort material, som kan bliva ett stöd för den utredning, motionären begärt, så innebär väl detta, att man icke borde vara så rädd för en undersökning uti ifrågavarande avseende, som herr Lithander och hans medreservanter äro. Då det vidare genom en kartskiss med tillhörande text, vilken, märkvärdigt nog, först under de senaste timmarna i dag utdelats till kammarens ledamöter, framgår, att även Svenska vattenkraftföreningen utfört ett stort arbete, som skulle kunna vara vägledande för en undersökning, ger detta ett ytterligare stöd för den åsikten, att en sådan utredning, som här ifrågasatts, borde företagas. Vi veta ju också, att länsstyrelserna äro skyldiga att till kammarkollegii advokatfiskalsämbete insända uppgift, så snart dom fallit i ett vattenrättsmål, och därigenom kan allt vad i den vägen förehaves lätt komma den blivande utredningskommittén till handa.

Men det är också något annat, som motionären begärt, och det är, att man genom arkivforskningar skulle få klarhet, var kungsådra av ålder varit, där icke närmare utredning föreligger

eller dom fallit i saken. Och ingen lärar väl bestrida, att en dylik utredning vore synnerligen mycket värd. Men — säger herr Lithander — den skulle föra ut i det vida och skulle aldrig kunna slutföras. Ja, det skulle bliva förhållandet, därest man toge saken så, som reservanterna fattat den, nämligen att alla möjliga arkiv skulle genomforskas. Utskottet säger emellertid, att man för att förhindra detta skulle redan på förhand planlägga och begränsa undersökningen, så att den icke svävade ut i det oändliga. Man skulle vidare givetvis hålla sig till de arkiv, som äro mest givande och endast i ömtåliga och tvistiga fall anlita vidsträcktare material.

Hur man än ser saken, så tycker jag, att när alla äro ense om, att resultatet av en utredning uti ifrågavarande hänseende vore synnerligen vinstgivande för såväl enskilde som det allmänna, det finnes fullt fog för det tillstyrkande, till vilket utskottet kommit beträffande den ifrågavarande motionen.

Jag återkommer till reservanternas första invändning, nämligen att genom en utredning av ifrågavarande slag icke kunde fastställas, i vilka vattendrag och varest i dessa kungsådra förefunnnes. Ja, kunde full rättsgiltighet vinnas genom en dylik utredning, så vore det ett glänsande resultat, och då vore man framme vid lösningen av det viktiga kungsådrespörsmålet. Men om vi blott kunna vinna ett utredningsmaterial, som vore vägledande för rättstvister, vore enligt min åsikt mycket vunnet. Skulle vi följa reservanternas resonemang, så skulle vi stanna vid att varje utredning, vilken icke har rättsligt bindande verkan, icke borde sättas i gång. Men advokatfiskalsämbetet påpekar på sidan 15 i bilaga 1 till utskottets utlåtande, att detta är en anmärkning, som egentligen icke hör till denna fråga, och att det vore mycket inkonsekvent att handla i enlighet härmed, enär många utredningar av sådant slag pågå, bland annat angående strandägares rätt till fiske utmed kusterna av de forna danska och norska provinserna. Ingen lärar väl ifrågasätta, att det är oriktigt, att en sådan utredning pågår, ehuru av den framkommande förslag ej har rättsligt bindande verkan. Den utredning angående kungsådra, som här är föreslagen, kunde, säger vidare advokatfiskalsämbetet, bliva till synnerligt gagn och bringa i dagen material av vikt för lösningen av den ännu icke klargjord frågan om kungsådrens rättsliga innebörd.

Sedan kommer jag till reservanternas andra invändning, nämligen att utredningen är förenad med stora svårigheter. Ja, vad det beträffar, så har herr Lithander givit oss, jag skulle nästan vilja kalla det, en skräckmålning över svårigheterna i berörda hänseende. Men till slut slog han ihjäl alla dessa svårigheter, när han sade, att den karta och den promemoria, som ligga på kammarens bord, visa, att saken är utredd för södra och mellersta Sveriges vidkommande och att det huvudsakligen är Norr-

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.*

(Forts.)

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.*

(Forts.)

land, som utredningen skulle gälla. Herrar reservanter, vilka jag lärt känna såsom mycket energiska och handlingskraftiga män, förneka sig härvidlag själva. Svårigheter äro ju till för att övervinnas, och de svårigheter, som den föreslagna utredningen har med sig — jag medgiver villigt, att det skulle bliva stora sådana — äro icke de största vid lösandet av kungsådre frågan. Vad är då den största svårigheten därvidlag? Jo, den svårigheten påpekar advokatfiskalsämbetet på sidan 14 i den av mig förut åberopade bilagan, där det framhålles, om den saken, att i varje särskilt fall framskaffa arkivmaterial för bevisning i vattenrättsmål är förenat med synnerligen stora svårigheter för de ombud, som hava att bevaka det allmännas talan. »Advokatfiskalsämbetet har för sin del sökt tillhandahålla vederbörande kronombud arkivmaterial, där sådant av omständigheterna påkallats. De arkivundersökningar, ämbetet därvid ansett sig böra företaga, hava emellertid visat sig vara särdeles tidsödande med hänsyn till, bland annat, att de icke kunnat ske efter någon mera omfattande på förhand uppgjord plan, förutom att desamma tyvärr ofta icke heller kunnat ske med den grundlighet som vore önskvärd.» Där hava vi de verkliga svårigheterna, svårigheter, som sannerligen måste undanröjas, om det allmännas rätt och även de enskildes rätt skall kunna bevakas i vattenrättsmål.

Vore frågan lätt att lösa, skulle jag med all sannolikhet ställa mig på reservanternas sida och säga, att någon utredning icke behöves. Men just därför, att svårigheterna äro så stora för dem, som skola bevaka kronans rätt, håller jag före, att var och en, som noga övertänker denna sak, måste inse, att det här fordras ett särskilt arbete för sakens klagörande.

Jag kommer därpå till reservanternas tredje invändning, nämligen den, att utredningen skulle draga oberäkneliga kostnader. Men är utredningen verkligen så avskräckande ur kostnadssynpunkt. Jag dristar mig att säga, att jag är lika stor sparsamhetsvän som någonsin herrar reservanter. Men just därför anser jag, att en utredning bör ske. Vad är det, som kostar stora summor? Herr Lithander berörde detta, men gick icke närmare in därpå. Vad som kostar stora summor för staten är dessa processer hit och dit, dessa undersökningar, spridda här och var, utan något inre sammanhang. Sådant kostar penningar, och det leder oftast icke till något resultat.

Det är bäst, att våra stora frågor systematiseras, och så är det även bäst att göra i denna sak. Reservanterna ropa på stora kostnader, men jag vill i stället just ur sparsamhetssynpunkt påyrka en utredning. Ty vad gäller det här? Jo, det gäller icke blott nämnda processkostnader och enstaka, planlösa undersökningskostnader, utan det gäller även tillvaratagandet av värden för staten, värden som äro av kanske oanad betydelse för oss.

Nu kommer jag till den sista invändningen, nämligen den

att en utredning skulle inverka hindrande på vattenrättslagstiftningen. Häremot har utskottet tydligt uttalat, att utredningen skall planläggas och ordnas så, att den hålles inom viss ram och icke onödigt fördröjer vattenrättslagstiftningen. Därjämte har utskottet sagt ifrån, att utredningen bör ledas på det sättet, att Riksdagen, då den står inför genomförandet av en vattenrättslagstiftning och frågan om kungsådrestitutets preciserande, har material att objektivt och sakligt bedöma denna fråga.

Vad reservanterna i nämnda avseende anfört *mot*, anser jag för min del vara ett kraftigt stöd *för* att en undersökning bör ske, ty genom en sådan tror jag, att vi tidigare än det eljest skulle varit möjligt få till stånd en god vattenrättslagstiftning.

Reservanterna få icke misstycka, om många se i deras reservation ett visst släktttycke med uppsatser i en del tidningar, som på sista tiden ådagalagt ett märkvärdigt uppträdande gentemot dem, som haft i uppdrag att å statens vägnar föra talan, då det gällt vattenrättsspörsmål. Icke heller få reservanterna förtycka, om någon drager i tvivelsmål deras påstådda intressen för staten i denna sak. Jag vill icke hava sagt något därutinnan, men jag kan dock icke underlåta att framhålla, att det ser egenomligt ut, att de kommit till det resultat i denna sak, som reservationen utvisar.

Jag ber, herr talman, att med yrkande om avslag å reservationen på grund av vad jag nu anfört få hemställa till kammaren, att den, med hänsyn till de viktiga intressen, som ligga bakom denna sak, måtte bifalla utskottets hemställan.

Herr Palmstierna: Herr talman! Jag skall endast yttra några få ord. Det förefaller mig, som om saken är tillräckligt klar för att man icke skulle behöva yttra många ord i densamma.

Det är två spörsmål, som här måste uppmärksammas. Det ena spörsmålet är bevakandet av statens intressen, det allmännas intressen, vilka äro knutna vid frågan om kungsådrestans överbyggnad. Jag skall icke ingå på, vilka dessa intressen äro. Men att det förekommer sådana intressen, det veta vi alla, och det är erkänt av alla partier. Att bevaka dessa intressen är således en uppgift, som Riksdagen enligt mitt förmenande icke kan lämna åsido.

Riksdagen bör följaktligen såväl nu som vid den kommande vattenrättslagstiftningen tillse att beträffande spörsmålet om kungsådrestans överbyggnad det allmännas intressen bliva tillgodosedda och bevakade i största möjliga mån. Detta kan dock givetvis icke ske, utan att man äger en i stort sett tillförlitlig uppfattning om kungsådrestans förekomst. Det är den ena sidan av saken.

Den andra är av rent praktisk natur, nämligen att kraftproducenter av olika slag — det må nu vara kommuner, staten eller enskilde — hava funnit, att de i följd av praktiska olägenheter

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)*

måste invecklas i ändlösa processer, därför att man icke känner till, om kungsådra förekommer eller icke. Oftast tillgår det i en sådan process på det sättet, att kronans ombud gör ett enkelt påstående, att det finnes kungsådra i det ifrågavarande vattendraget, men han förebringar ingen bevisning. I sådant fall får den, som vill överbygga kungsådran, underkasta sig ett drygt arbete för att söka skaffa tillräcklig bevisning för att där icke finnes kungsådra, varefter kronans ombud ingår i svaromål. Kan man åstadkomma den praktiska nytta med denna sak, att man får fram en utredning i frågan, vilken visserligen icke är av rättsbindande art, men dock tränger in spörsmålet så nära sannolikhetens gräns, att man därigenom giver ett kraftigt stöd åt industrien, åt alla, som äro kraftproducenter, och förhindrar, om möjligt, åtskilliga onödiga och kostsamma processer, så har för näringslivet i dess helhet vunnits mycket.

Det är dessa båda spörsmål, som det nu närmast är fråga om.

Jag skall be att få erinra kammarens ledamöter om att denna motion i själva verket täcker ett beslut, som Riksdagen själv förut fattat. Vid förra årets riksdag har ju nämligen på Kungl. Maj:ts hemställdan beslut fattats om att anslå 27,000 kronor för fullföljande av en plan, som avsåg att åvägabringa en översikt av samtliga svenska vattenfall. Jag erinrar mig synnerligen väl, att när denna plan godkändes av Andra kammaren, tänkte man även på att i densamma skulle ingå utredning rörande kungsådran. Nu finna vi emellertid på grund av en skrivelse från vattenfallsstyrelsen, att utredning rörande kungsådran icke kommer att medtagas här. Denna kammare och Riksdagen i sin helhet har sålunda tidigare uttalat sin mening i frågan, men på administrativ väg kommer den önskan, som Riksdagen uttalat, att bortelimineras, så att vi icke få igenom det beslut, som är fattat, i det syfte, som därmed avsågs. Nu kommer denna motion således som ett komplement för att fylla ut denna lucka.

Den förste reservanten, herr Lithander, har sagt, att vi alla äro ense om önskvärdheten af att få reda på kungsådrans förefintlighet. Men tillåt mig säga de ärade reservanterna, att vore de besjälade av ett så starkt intresse för denna sak, skulle de säkerligen hava kunnat finna en annan form för sin reservation än ett blankt avslagsyrkande. Så länge detta avslagsyrkande står kvar, få herr Lithander och hans medreservanter ursäktas, att jag icke riktigt tror på deras varma intresse för saken. Hade de valt en annan kläm, en modifierande kläm, skulle jag kunnat förstå dem; nu yrka de emellertid bestämt avslag. Herr Lithander säger, att de hava gjort detta, förnämligast på grund av det slag av utredning, som jag begär i min motion. Jag ber att få påpeka att om herr Lithander läser igenom min motion, skall han finna, att jag icke i densamma påkallar något särskildt slag av utredning; den tolkning af motionens syfte, som lämnats av utskottet, är

riktig, liksom också den uppfattning av samma sak, som vattenkraftsföreningen gjort gällande på sid. 20 i utlåtandet, synes mig vara ganska riktig. Man kan icke få en utredning med fullt bindande verkan, men däremot kan man få en utredning, som rent praktiskt är av stor betydelse såväl för Riksdagen som även för kraftproducenterna. I vissa fall kan man genom denna utredning likvisst få upplysningar av den beskaffenhet, att verkan av dessa blir sådan, att vattenfallsprocesser förhindras, ty så uppenbart kommer det att föreligga, att kungsådra existerar eller att kungsådra icke existerar.

Nu påpekar emellertid herr Lithander, att vi här hava fått en utredning av vattenkraftföreningen. Jag tillåter mig säga, att det nu för tiden uppstår intressegrupperingar av näringsidkare, som bedriva sin intressepolitik, ofta nog synnerligen hänsynslöst. Jag vill icke klandra deras sammanslutningar, deras strävanden att höja industrien. Tvärtom är det något, som är gott. Men för statsmakterna gäller det å andra sidan att tillse, att man icke upphöjer dessa organisationer till rang, heder och värdighet av led i den svenska statsförvaltningen. Det äro de ändå icke.

Nu har här från deras synpunkt sett en utredning blivit verkställd, och jag ber att få säga, att när man läser denna utredning, stöter man omedelbart på vissa fel i densamma. Sålunda står det, när det talas om Helgeån, att från Osby-sjön skulle det finnas kungsådra, men enligt uppgifter, som jag har erhållit, skulle kungsådra finnas även ovan denna sjö. Likaledes uppgives det i fråga om Svartälven—Gullspångsälven, att det finnes platser, där älven skulle vara överbyggd, men å andra sidan anföres icke, att kungsådra även skulle finnas ovanför, och att ytterligare flera ställen, än som här angivas, äro överbyggda. Redan en kvarts granskning av den föreliggande promemorian från vattenkraftföreningen visar således, att det där finnes betydande luckor. Detta erkännes också av vattenkraftföreningen, som säger, att den senare skall avgiva en fullständigare utredning, och i sin inlaga till utskottet säger vattenkraftföreningen, att den icke har något emot, att en utredning av detta slag från dess håll och från dess synpunkter kan underställas en sakkunnig statsmyndighet. Läser man, vad vattenkraftföreningen säger på sid. 20, finner man, att denna förening väl inser, att man icke kan få en riksförteckning *med bindande verkan* — de tre sista orden kursiverade — men att den däremot för sin del finner det önskvärdt, att man för övrigt får en utredning till stånd i frågan.

När det sålunda är på det sättet, att inom denna specialorganisation för vattenkraftproducenter ett önskemål av likartad beskaffenhet, som det, vilket undertecknad framställt, förefinnes, torde det sannerligen vara högst egendomligt, om Riksdagens Andra kammare icke ville tillgodose detta önskemål och samtidigt

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.

här begagna tillfället att för framtiden bevaka de stora allmänna intressen, som äro bundna vid kungsådran.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

(Forts.)

Herrar *Helger* och *Lindhagen* instämde häruti.

Herr *Söderberg* i *Hobborn*: Herr talman, mina herrar! Det har i denna fråga ådragit sig min uppmärksamhet, att utskottet i slutet av sitt betänkande tager sikte på två mycket viktiga moment, innan det kommer med sin kläm, och dessa moment äro, att denna utredning må bliva tillräckligt grundlig och uttömmande samt å andra sidan, att den samtidigt hålles inom rimliga gränser och icke anordnas så, att en blivande vattenrättslagstiftning genom densamma onödigt fördröjes. Jag skulle till vad som blivit sagt här vilja tillägga något angående denna allsidiga och uttömmande utredning.

Vi finna av en bland de bilagor, som äro fogade till detta betänkande, att kammarkollegii advokatfiskalsämbete säger på sidan 14 i betänkandet: »Full visshet, att kungsådra finnes i ett vattendrag erhålles först efter däröver meddelad laga kraftvunnen dom, och då endast beträffande så stor del av vattendraget, som domen avser». Själva advokatfiskalsämbetet påpekar således mycket kraftigt, att det icke går för sig att få full visshet, förrän en grundlig utredning vid laga domstol blivit verkställd i varje särskilt fall. Nu kommer jag till den lilla anmärkning, som jag ville göra. Då jag haft tillfälle att vara närvarande vid åtskilliga häradsstyver, där bland de första frågor, som domaren ställt till parterna, varit den, huruvida det finnes kungsådra i vattendraget eller icke, har jag funnit — och detta har jag också märkt vid andra rättegångstillfällen i sådana mål — att avgörandet av denna fråga beror ofantligt mycket på de handlingar, som allmänheten på orten och parterna i målet kunna förebringa.

Jag har en kanske något avvikande mening från motionären och många av hans meningsfränder, om vad som menas med kungsådra. Det är många, som hålla före och söka driva den satsen, att kungsådran är ett statens regale, en kronans tillhörighet. Men såvitt jag kunnat finna, innebär väl kungsådran ingenting annat, i stort sett åtminstone, än en rättighet för de personer, som bo omkring ett vattendrag, och som ha intresse av fisket, intresse av att flottled hålles öppen, intresse av att fisket skall kunna bedrivas och samfärdseln skall kunna äga rum, att fordra att dessa deras urgamla, härdvunna intressen icke skola åsidosättas eller hindras genom överbyggande eller därigenom, att de stängas ute från sin urgamla rätt i dessa avseenden. Det är väl huvudsakligen detta, som man bör taga sikte på, när man går att tala om kungsådra. Förr i världen voro vattendragen i allmänhet de enda kommunika-

tionsledarna, som förenade olika orter sinsemellan. Nu har i många avseenden detta förhållande blivit förändrat genom järnvägar, landsvägar och andra moderna kommunikationsmedel. Så har också under de senare åren genom ingenjörsvetenskapen för fiskets upprätthållande kunnat åstadkommas sådana anordningar, att det är möjligt för fisken att taga sig uppför vattendragen.

Jag tror därför, att i händelse Riksdagen skriver och begär en undersökning i detta hänseende, någon allmän utredning, normerande för hela vårt land, för varje särskilt fall och varje särskilt vattendrag, icke kan åstadkommas, såvida icke alla parter höras i de särskilda orterna och man letar fram handlingar icke blott från arkiven i de centrala ämbetsverken utan också hos enskilda och myndigheter i orterna. Jag vill endast påpeka detta, och då jag har denna uppfattning, tror jag, att genom den ifrågasatta utredningen ofantligt litet står att vinna. I likhet med reservanterna håller jag före, att det blir en mycket dyr affär för staten med mycket klen resultat.

Nu sade en talare, att kostnaderna bliva mycket större, när man skall fortsätta i framtiden med dessa processer, det är nämligen de, som kosta penningar. Men, mina herrar, de ämbetsverk, som yttrat sig i bilagorna till utskottets betänkande, vattenfallsstyrelsen och kammarkollegii advokatfiskalsämbete, äro eniga däri, att vi icke kunna undkomma processer, även om vi skulle få en sådan utredning till stånd; och då även jag hyser denna uppfattning, ber jag, herr talman, att få förena mig med reservanterna.

Herr Lithander: Herr talman, mina herrar! Jag skall endast be att få säga ett par ord.

Herr Bäckström framhöll, att reservanternas skäl för avslag icke hava verkat avskräckande på utskottet. Men man får väl ändock säga, att de skäl, som åberopats och komma från de mest framstående fackmän på området, väga mera än den uppfattning, som det är möjligt att bilda sig inom ett utskott, där det icke är tänkbart, att man kan sitta inne med sakkunskap i en specialfråga, sådan som denna.

Herr Bäckström nämnde vidare, att av arkivmaterialet ville han endast fästa sig vid det, som var mest givande. Ja, det är alldeles tydligt och klart, men inte tror väl herr Bäckström, att man kommer åt det, som är mest givande, om man icke söker igenom materialet i dess helhet. Det finnes inga etiketter på domstolshandlingarne, på vilka det står, att detta behöver ni se på och detta behöver ni inte se på, utan det är en sak, som får komma fram under forskningen.

Vidare sade herr Bäckström, att det finns annan liknande utredning, som pågår. Ja, det är sant, men det är en utredning, som syftar till ett visst mål och beträffande vilken man kan beräknade

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
lungsådra.
(Forts.)*

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

kostnader och den tid man har att räkna med i allmänhet, men här vet man från början, att kostnaderna äro oberäknliga, och att man icke kan bedöma tiden.

Herr Bäckström nämnde, att jag målade en skräckbild, men jag har endast anfört ord, som uttalats av personer, vilka bäst känna denna fråga i detta land.

Så sade herr Bäckström, att på slutet slå vi ihjäl vad vi förut sagt genom att visa, att det går att få fram material. Det är emellertid en betydlig skillnad på det sätt, på vilket vi fått vår kännedom om kungsådrans förekomst, som har varit lätt och enkelt, och motionärens väg, som är tung och kostbar. Den är oerhört kostbar, det framgår tydligt därav, att om man skulle gå igenom hela vårt domstolsarkiv, man icke på vare sig 15 eller 20 år skulle bli klar med den saken, även om man satte till lika många personer, som för närvarande sitta i försvarsberedningarna.

Så vill jag endast säga beträffande herr Bäckströms tvivelsmål om våra motiv, att vi ha haft till motiv att söka efter bästa förmåga sätta oss in i en svår fråga och efter måttet av våra krafter döma däri med ledning av de uttalanden, som vi fått från fackmannahåll, och intresset för den svenska vattenkraftsindustriens utveckling är nog lika varmt hos oss som hos någon i kammaren. Jag tror, att det varit lämpligast och bäst, om det ytttrandet icke fällt från den plats, där herr Bäckström gjorde det, eller från någon annan plats i kammaren.

Även herr Palmstierna har betvivlat vårt varma intresse. Jag tror, att vi ha intresse för saken i lika hög grad som motionären, men vi kanske se andra vägar att nå målet, än herr Palmstierna gör.

Jag skall be att vid detta tillfälle få påvisa en sak, som är ganska viktig för den svenska vattenkraftsindustriens utveckling, och det är, att det material, som kan finnas i kammarkollegium, bör stå de enskilda utövarna av vattenkraftsindustrien till handa, vare sig det gäller skäl, som tala för eller emot kungsådras befintlighet, vare sig det gäller kronans intresse eller ej. Jag tror för övrigt, att utvecklingen av den svenska vattenkraftsindustrien är av betydelse icke minst för staten, ty den skapar för staten nya värden, och vi skola icke i ringaste mån lägga hinder därför.

Jag skall till sist be att få genmäla till herr Palmstierna, att det är tydligt och klart uttalat, att den karta, som här utdelats, är preliminär och icke innebär ett fullbordat faktum.

Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Torgén: Herr talman! Om denna fråga avsåge förslag att tillvarataga kronans rätt vid eventuellt överbyggande av kungsådra eller enskildes tillgodogörande av den vattenrätt, som möjligen kan tänkas vara statens, skulle jag för min del kunna vara med om rätt så långt gående bestämmelser. Man har här

velat göra gällande, att det skulle vara fråga om något sådant, men jag får för min del bestämt säga, att jag kan icke förstå, att det förslag, som här föreligger, har med detta att göra ett dugg. Här är fråga om endast en utredning kort och gott och ingenting annat. Det är icke fråga om tillvaratagande av statens rätt på minsta sätt. Det är icke fråga om så litet som att göra ens ett principiellt uttalande i huvudfrågan. Det är endast, såsom jag sade, fråga om en utredning, och då få vi granska, hur denna utredning skulle tänkas komma att utfalla, om det skulle bli i negativ eller positiv riktning. Det är just på grund av detta, som jag anser mig böra säga några ord i frågan, kanske även därför att jag fått tillfälle att på närmare håll sätta mig in i en del av de stora vattenfallsprocesserna i Norrland.

Herr Palmstierna har sagt, att genom en sådan utredning som denna skulle man kunnat förebygga en mängd av de processer, som för närvarande pågå, och han förklarade även, att den skulle vara till praktisk nytta. Herr Bäckström har tämligen oförtydligt velat låta påskina, att reservanternas åsikt nära sammanfaller med åsikter, som i tidningspressen uttalats ifråga om kungsådras överbyggande eller ej. Det är enligt min uppfattning oriktigt att lägga denna syn på föreliggande fråga. Vi böra undersöka, om det kan bli någon praktisk nytta av utredningen, såsom herr Palmstierna har sagt. Det är den rätta synpunkten. För att man skall komma därhän, är det naturligt, att man tänker efter, hur det går till vid processerna eller, när någon begärt att få överbygga en å. Jag skall i detta sammanhang säga herr Bäckström, att det är icke så svårt att bevaka kronans rätt, ty kronans ombud har endast att infinna sig och säga: jag anhåller, att kungsådra må anses förefintlig i ån. Det är allt, och det kan vem som helst göra. Sedan har sökanden att visa de handlingar, som finnas, om han vill göra påstående, att kungsådra icke finnes. Finnes kungsådra, eller framgår det av de handlingar, som prövas av häradsrätten, skäl för att i ån fastslå kungsådra, må sökanden träffa avtal, som icke tar statens rätt i anspråk eller kränker denna rätt. Kronans ombud får under handläggningen av målet gott tillfälle att pröva alla de skäl för och emot som framgå av handlingarna. Så jag tror icke, att det är något huvudskäl för utskottet, såsom herr Bäckström säger, att yrka på bifall till motionen.

Kardinalpunkten i denna fråga, sade herr Bäckström, det som för honom utgjorde huvudskälet för tillstyrkande av bifall till motionen, vore det, att utredning vore så bra att ha. Men jag skall be att få säga, att jag också tror, att det vore bra att ha en utredning, men en som begränsas till något positivt, men under vilka förhållanden vore det bra? Man fäster icke något avseende vid en negativ utredning, när man håller syn. Båda parterna kunna göra sina olika invändningar mot utredningshandlingarna,

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts)*

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

de må vara hur klara som helst; utgången beror sist dock på häradsrätten. En sådan utredning vore endast bra för den enskilde, så att han sluppe arkivforskningar. Men för övrigt beror det som sagt på om häradsrätten godkänner en sådan allmän utredning, som lägges fram för den. Häradsrätten fordrar i allmänhet officiella handlingar, och kanske tillerkänner häradsrätten icke dessa utredningshandlingar officiell natur. Nyttan vore sålunda att göra det billigare för den enskilde att få slutlig dom i sitt mål, men någon annan nytta kan jag icke förstå att utredningen medför; ty det behöver icke fästas något avseende därvid på någondera sidan, vare sig av kronans ombud eller av den, som begärt synen, och icke ens från häradsrättens sida. Jag undrar, vilken betydelse en utredning skall ha, som i fråga om kungsådra icke kan påvisa något beslut i någon form från vare sig juridisk eller administrativ myndighet, utan endast stöder sig på vad som av ålder varit ansett inom orten. I lagen är det tillräckligt, att det av ålder icke ansetts vara kungsådra i älven, så att det icke behövs något omnämmande vid avvitrningen eller vara intaget i skifteshandlingar för att även en häradsrätt skall förklara kungsådran obefintlig. Där skulle utredningen omfatta, vad i orten ansetts i en fråga, varom de intet veta, enär ingen definition givits på ens vad kungsådra är? Jag tror, att det endast skulle bli en massa kostnader, men jag kan icke förstå, att det skulle leda till något bättre. Det skulle medföra tidsutdräkt, som kanske mer än något annat skulle omöjliggöra, att man i vår tid skulle få respektive vattenfall utbyggda. Ty jag befarar, att det ginge därhän, att häradsrätten ville avvakta om något positivt resultat kunde framgått av utredningen, och under tiden finge utbyggandet av älvarna anstå, och det skulle vara till mycket stor skada.

Det är arten av denna utredning, vars positiva resultat jag kan förstå, men vars negativa jag är fullständigt övertygad om, som gör, att jag icke kan finna mig i ett bifall till utskottets förslag. Jag tycker icke heller om det avslagsyrkande, som föreligger i reservationen. Vad som varit rimligt, om man betraktar frågan som en ren utredningsfråga, det hade varit, om man finge fram en utredning rörande de älvar och floder, där kungsådra redan finnes enligt bestämmelse av häradsrätt i laga kraftvunna utslag; sedan skulle följden bli den, att, där kungsådra icke finnes eller där det av utredningen icke framgår, att sådan finnes, skulle för varje gång någon söker använda sig av sina rättigheter — sina trodda rättigheter kanske jag får säga — för varje gång någon enskild person söker göra gällande sin vattenrätt, genom ansökan om rätt att överbygga, häradsrätten fälla dom i frågan om kungsådra och därigenom fastställa en sådan karta, om man så vill kalla det, som utgör bevis för var kungsådran ligger. Häradsrättens utslag inrapporteras till advokatfiskalsämbetet som därav kompletterar kartan. På det sättet skulle man slippa det nega-

tiva resultatet av detta förslag om undersökning, och det följer av sig självt såsom tillägg till utredningens positiva resultat var kungsådra finnes enligt laga kraftvunna utslag.

När ett sådant yrkande icke föreligger och jag icke kan finna, att denna fråga är af så brådskande natur, är jag gärna med om att yrka bifall till reservationen, men jag gör det med ett bestämt påpekande av att i detta fall får man icke därav sluta sig till något som helst uttalande om vad staten enligt min mening, har rätt till eller ej. Utan detta är endast en utredningsfråga, som, om vi skulle bifalla utskottets förslag, icke skulle äga någon praktisk betydelse utan tvärtom.

Med anledning av vad jag nu anfört ber jag, herr talman, att få instämma i reservationen.

Herr Westman: Herr talman, mina herrar! Utskottet säger i sin motivering, att »omfattningen och planläggningen av denna undersökning», det vill säga den av herr Palmstierna begärda undersökningen, »bör givetvis bli föremål för närmare utredning». Detta är också min uppfattning. Omfattningen och planläggningen av undersökningen och även kostnadsfrågan bör bli föremål för närmare utredning, innan man, såsom utskottet gör, begär, att Kungl. Maj:t, utan begränsning, snarast låter verkställa en undersökning om kungsådreinstitutet. Jag tror för min del, att en undersökning icke komme att bli av så synnerligen stor betydelse, men jag vill icke förneka, att den kunde vara av intresse — även för den enskilde. Men undersökningen bör då givetvis hållas inom på förhand, såvitt möjligt är, skarpt uppdragna gränser, och framför allt får den icke alls ha karaktären av bindande verkan, så att denna utredning, så att säga, griper domstolarna i ämbetet. Jag tror, att utredningen skulle kunna ganska väl begränsas genom att man först beträffande de vattendrag, den skulle inrikta sig på, sovrade bort de vattendrag, där det med största sannolikhet icke kunde bliva tal om, att kungsådra finnes, och vidare de vattendrag, där den framflytande vattensmängden vore så liten, att kungsådras befintlighet eller ej där vore av underordnad betydelse för det allmänna.

Vidare anser jag, att utredningen bör inskränka sig till endast ett utgivande av befintliga domar och handlingar, som kunna inverka på frågan, men ingalunda, som advokatfiskalsämbetet önskar, utspinna sig till, att omfatta förhör med ordsbefolkningarne.

Med detta har jag i största korthet antytt, huru långt jag anser att utredningen skulle sträcka sig. Jag tilltror mig dock icke att här kunna uppdraga riktlinjerna för en sådan undersökning, utan anser, att man bort begära, att Kungl. Maj:t efter verkställd utredning skulle uppdraga sådana samt fastställa gränsen för de kostnader, inom vilka en dylik undersökning bör hålla sig. Hade ett sådant yrkande framkommit, skulle jag gärna varit

*Angående
utredning
rörande jere-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)*

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)*

med om en skrivelse till Kungl. Maj:t i den riktningen, men då något sådant icke föreligger och jag icke tilltror mig att som enskild riksdagsledamot kunna nu framställa ett förslag, som skulle kunna vinna majoritet, nödgas jag, herr talman, att yrka avslag å den föreliggande motionen.

Herr Kronlund: Herr talman! Jag tycker för min del, att var och en, som intresserar sig för användningen av vårt lands vattenkraft, bör vara med om en sådan utredning, som här föreslagits. Det finnes två frågor, nämligen frågan om statens äganderätt till en stor del av våra vattenfall och vidare kungsådrefrågan, som verka förlamande på hela vår stora vattenfallsindustri. Säkert är, att båda dessa frågor göra, att den enskilde blir lidande och att företagsamheten på området blir mindre, än den kunde vara. En utredning om förekomsten av kungsådra skulle medföra, att dessa olägenheter på många områden minskades. Utredningen skulle icke avse att klargöra begreppet kungsådra eller bestämma de rättigheter, som följa med kungsådra å statens sida, utan utredningen skulle endast röra sig om förekomsten av kungsådra.

En sådan utredning skulle vara till fördel både för den enskilde, industrien och särskilt för staten. Staten skulle genom en sådan utredning få tillfälle att bedöma i huru många fall staten skulle kunna göra anspråk på kungsådra, ty, mina herrar, det är staten, som i allmänhet gör anspråk på förefintligheten av kungsådra. En sådan utredning som denna skulle enligt mitt förmenande inverka betydligt till rättssäkerhetens fromma och inverka normerande för de anspråk, som staten framställer gent emot den enskilde.

Det är särskilt en sak, som gör, att jag anser denna utredning vara av utomordentligt stor vikt. Som herrarne veta, har vattenrättskommittén framlagt förslag till vattenlag, och i denna vattenlag avföres helt enkelt begreppet kungsådra och ersättes med bevakande av vissa allmänna intressen. För att utreda, vad ett dylikt avförande innebär, bör man väl ha rätt fordra att få reda på förekomsten av kungsådra i vårt land och i vilken mening begreppet kungsådra verkligen skall få tas och huru långt det skall utsträckas. Det är särskilt denna omständighet, mina herrar, som gör, att jag anser det synnerligen önskvärt att få denna fråga klarlagd och utredd, innan vi skola företaga den stora omläggningen av vattenrättslagstiftningen, en omläggning, som är ganska radikal, men som enligt min uppfattning icke går i den riktning, som statens intresse fordrar.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Lemke: Herr talman! Det är nog beträffande denna fråga så, att var och en, som hyser intresse för den och söker sätta

sig in i den, kan ha sympati både för motionärens och reservanternas uttalanden. Den sympati, man hyser för motionärens framställning, beror på själva innebörden av frågan, men när man sedan kommer till räckvidden av hans yrkande, kan man icke gärna med jämnmot följa honom. Jag hyser för min del nen övertygelsen, att det är synnerligen angeläget, att en utredning på ett eller annat sätt, ju förr dess hellre, komme till stånd i denna fråga. Men det kan ju hända, att jag härvidlag har andra motiv än motionären. För mig är icke det statliga intresset förhärskande, utan jag anser, att utredningen skulle vara till hjälp för industrien. Den outhärdade kungsådrefrågan verkar hämmande på möjligheten för industrien att kunna tillgodogöra sig vattenkraften inom många av våra älvar och därför anser jag det angeläget att få klarhet i denna fråga.

Jag anser sålunda i likhet med motionären, att det skulle vara lämpligt, om man kunde få en sådan utredning till stånd, men däremot anser jag, att den utredning, som motionären påyrkat, breder ut sig över allt för vida fält, och att det skulle vara omöjligt i hela den påyrkade omfattningen att få den till stånd i konkreta former. Dessutom vet man icke, vad den skulle kosta, eller om den, när den bleve färdig, skulle leda till det ändamål, som motionären tänkt sig. I detta avseende sympatiserar jag med reservanternas framställning.

Emellertid kan jag icke anse det gagneligt för frågan — det torde framgå av vad jag sagt — om man toge reservationen och ginge på rent avslag för att därmed, som reservanterna göra, rent av avklippa ärendet.

Men då uppstår frågan: vad skall man göra? Ja, för mig ligger saken så, att jag kan tänka mig två alternativ eller riktlinjer. Den ena är att för närvarande påyrka upprättande av ett officiellt register endast över alla de fall, där genom laga kraftvunnen dom det konstaterats, att kungsådra finnes eller icke finnes. Redan upprättandet av ett sådant register, som vore tillförlitligt och som skett på officiell väg, skulle vara för både staten och industrien fördelaktigt ur de synpunkter, jag berört. Men jag har dessutom tänkt på något annat, som också herr Westman framhöll, nämligen att man skulle ingå med en skrivelse till Kungl. Maj:t och anhålla om en förberedande utredning rörande allenast omfattningen, planläggningen och kostnaderna för vad som motionären avsett. Sedan en sådan preliminär utredning gjorts upp, kunde man fatta ställning till frågan och bestämma, över hur vida fält den konkreta utredningen borde gå.

Nu är det måhända svårt att vinna gehör för en sådan tanke, och jag kan lika litet som herr Westman anse det klokt, att en enskild riksdagsman under debatten framställer ett positivt förslag. Men jag undrar, huruvida man icke kunde tänka sig en återremiss av frågan till utskottet och att ändamålet med en så-

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)*

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

dan återremiss skulle vara att utskottet med ledning av den diskussion, som här förts, skulle komma fram med något, som innebure en medelväg mellan reservanternas absoluta avslagsyrkande och det yrkande, som motionären gjort, som enligt min uppfattning går ut över allt för stora vidder. Man skulle ju kunna tänka sig, att utskottet komme till ett förslag, som rörde sig på endera av de riktlinjer, jag här påpekat. Därför skall jag, herr talman, be att få framställa det positiva yrkandet, att ärendet måtte återmitteras till utskottet.

Herr Palmstierna: Herr talman! Efter det yrkande, som nu framställts av herr Lemke — och jag förmodar, att herr Westman står på samma ståndpunkt — få vi väl betrakta det avslagsyrkande, som förenar herr Lithander och herr Torgén, vara fört ur världen, och jag undrar icke heller på, att så skett, ty de motiv för avslagsyrkande, som framförts, ha icke varit tillräckligt starka.

Jag vill icke ingå på något ytterligare bemötande av herr Lithanders yttrande, men när han åter igen talade om vilka omkostnader, besvär och svårigheter denna utredning skulle vålla, och när han gjorde en kolossal historia av vad här åsyftades, så ber jag få påpeka, att vi förut fattat beslut om undersökning angående regale-egendomar och att Kungl. Maj:t med anledning därav på sin tid föranstaltat om en utredning, som kanske är av mera svårartad beskaffenhet än den, som nu ifrågasättes.

Så nämnde herr Lithander i förbigående, att jag yttrat mig om vederbörandes intresse för vattenkraftsindustrien. Nej, det det har jag icke, men jag nämnde, att om man vore intresserad av att tillgodose det allmännas rätt till *kungsådra*, så vore det egendomligt, om man ginge på avslag. Att jag haft rätt i detta, därpå har jag fått bekräftelse i herr Lemkes yttrande.

Herr Torgén, vars anförande jag må bekänna, att jag hade svårt att följa i vissa delar, säger att här begäres utredning, men något bevakande av det allmännas rätt är det icke alls fråga om. Är det herr Torgéns mening, att när man begär en utredning för att tillse, i vad mån staten har rätt till det eller det vattenfallet, så bevakar man icke det allmännas rätt? Jag tror, att statsmakterna haft tillräcklig erfarenhet av, huru skogar, malmer och annat utan utredning, utan att man brytt sig om att taga kännedom om förhållandena, gått över i enskildas händer, utan att statens intressen tillgodosetts. Jag trodde, att en talare på Norrlandsbänken borde ha kännedom om den ekonomiska politik, vi på senare tid bedrivit i detta avseende. Därmed har jag icke velat likställa kungsådreinstitutet med detta andra, som jag endast framhållit såsom symptom på huru det kan gå.

Så säger vidare herr Torgén, att denna utredning icke skulle få någon rättslig betydelse, men i samma andedrag påpekar han,

att domstolarne i Sverige skulle fästa så stort avseende vid den rättsverkan, som utredningen kunde medföra, att de på grund därav skulle uppskjuta behandlingen av föreliggande vattenrättsmål i avvaktan på utredningens resultat.

Vidare framhöll herr Torgén, att en utredning icke skulle bli till någon praktisk nytta — det visste herr Torgén så väl. Jag vill då påminna om, att vattenkraftföreningen, som är ett eminent uttryck för vattenkraftsintressenterna, har en annan åsikt i frågan. När herr Torgén säger, att staten själv icke skulle ha något praktiskt intresse härav, så vill jag påpeka uttalandet från advokatfiskalsämbetet, vari påvisas, vilka svårigheter som nu föreligga i detta hänseende för kronans ombud.

I det anförande, som herr Torgén höll, har han belyst med exempel — jag har själv tillåtit mig att göra det i mitt föregående anförande — huru det går till vid vattenrättsprocesserna. Jag tror, att var och en, som hörde herr Torgén, skall medgiva, att åtskilliga processer kunnat undvikas, därest man på grund av dokument kunnat lägga i dagen den sannolika befintligheten av kungsådra eller, att sådan icke existerat, och att därigenom stora ekonomiska besparingar kunnat ske.

Herr Torgén förklarade, att han icke kunde förstå, att det föreligger ett positivt förslag i det yrkande, som framstälts av utskottet. Det kan jag sannerligen icke hjälpa!

Vidare, sade herr Torgén, att det skulle vara bra, om man kunde få en uppgift på laga kraftvunna utslag i vattenrättsmål. Detta påstående gör, att jag anser mig böra påpeka för honom, att han tydligen icke läst hela betänkandet, ty i detta betänkande framhålles på sid. 7 med hänsyn till frågan om en förteckning öfver Sveriges vattenfall följande: »Endast i de fall, då det vore känt, att genom laga kraftvunnet beslut av domstol blivit definitivt avgjort, huruvida kungsådra funnes eller icke i ett vattenfall, skulle alltså uppgift angående kungsådra intagas i vattenfallsförteckningen.» Det står således där redan.

Nu har emellertid herr Westman för sin del yrkat avslag, då han icke kunde formulera något lämpligt beslut i den föreliggande frågan. Jag vill för min del beklaga, att han gick på avslagslinjen, utan att ens försöksvis framställa något yrkande här.

Jag tillåter mig slutligen säga, att när nu här yrkats återremiss av en talare på högernsida och en annan talare uttryckt sitt intresse för saken, men sagt, att han för tillfället icke kunde formulera sitt yrkande, vore det ej då lämpligt av Riksdagens Andra kammare, att kammaren läte Första kammaren formulera sitt beslut i frågan — och jag tror icke, att det är någon svårighet varken för herr Lemke eller för herr Westman att låta majoriteten inom Första kammaren få kännedom om den ståndpunkt, högern kunde finna vara lämplig. Riksdagens beslut i frågan är då en senare fråga, men att begära, att vi i dag, därför att

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

Angående
utredning
rörande jö-
komsten av
kungsådra.

(Forts.)

olika meningar göra sig gällande inom högern, skulle fatta ett beslut, som innebure, att vi ej vidhålla den uppfattning, denna Andra kammare tidigare häfdat flera gånger, tror jag näppeligen man kan ifrågasätta. Låt Första kammaren formulera beslutet!

Jag yrkar avslag å förslaget om återremiss och anhåller om bifall till utskottets hemställan.

Herr Vennersten: Herr talman! Jag har redan instämt med herr Lithander och därmed tillkännagivit min ställning i frågan, men då det nu framställts yrkande om återremiss, vill jag framhålla att det enligt mitt förmenande vore bättre låta motionären vid en kommande riksdag angiva den begränsning, han kan finna lämplig för en blivande undersökning. Han sitter inne med möjlighet att i det avseendet komma fram med ett förslag, som vi sedan kunna taga under övervägande.

Detta ger mig anledning att yrka avslag å utskottets förslag och bifall till reservationen.

Herr Lindhagen: Ja, herr talman, om vi skulle vara uppriktiga mot varandra, så är det väl här ej fråga om svårigheten att få en utredning till stånd eller icke, utan det är väl så, att somliga tycka, att det vore värdefullt, om man kunde taga vara på denna vattenkraft för det allmännas räkning, så långt man har rätt därtill, och andra däremot vilja undanskjuta uppmärksamheten å kungsådran så mycket som möjligt. Därav följer, att man intager olika ställning till, om man är benägen för en utredning eller ej. Då jag nu hör till dem, som hålla före, att vår tid måste inlåta sig på en fullständig undersökning om allt, vad staten har kvar, vad det allmänna har kvar av sin jordegendom av olika slag, och då det här är fråga om en del av denna stora undersökning, som nu för övrigt på olika områden pågår, kan jag naturligtvis icke annat än på det livligaste förorda, att den också kommer till stånd.

Vad angår utredningssvårigheterna äro de ju ganska stora, men det är även så på andra liknande områden, som skola undersökas, t. ex. frågan om de under bruk skatteköpta hemmanen och åboar på rekognitionsskogar, alla dessa allmänna gamla rättigheter, som under ett århundrade bortglömts och som enskilda därunder lagt sig till med. Det blir också en stor och svår undersökning. Men ingen enskild skulle undandraga sig att göra den största möjliga utredning för att komma i besittning av den rätt han har till sina ägodelar. Varför skall man då icke tillåta, att staten undersöker vad den verkligen äger. Ur den synpunkten är det för mig också tydligt, att utskottets formulering om en undersökning i allmänhet om denna sak är den enda rätta. Varför inskränka den till något visst, så att den icke blir fullständig, i stället för att låta undersökningen omfatta allt vad den rätteli-

gen bör innehålla. Då följer därav sedan, att om svårigheterna bliva oöverkomliga eller om den utredning, som sättes i gång, icke på något sätt motsvarar det ändamål, den skall fylla, det är Kungl. Maj:t som dirigerar dessa saker, och i detta fall liksom i alla andra utredningsärenden kommer väl att inträffa, att Kungl. Maj:t inrättar utredningen efter möjligheterna och de verkliga behoven. Sålunda, jag måste på det allra bestämdaste taga avstånd ifrån, att man här, då det gäller det allmänna, skall göra en partiell undersökning, och icke en undersökning av ämnet i hela dess vidd.

Jag skall sålunda, herr talman, be att på det livligaste få tillstyrka utskottets hemställan.

Herr Rune: Herr talman! Om man nu ser på denna sak ur praktisk juridisk synpunkt så att säga, måste jag som min åsikt uttala, att jag nästan tror, att Kungl. Maj:ts och kronans eventuella motparter i blivande vattenrättstvister ha mera nytta av en sådan utredning, som här är föreslagen, än kronan själv. Jag tror naturligtvis, att det är så, att båda parterna, kronan och kronans eventuella motpart, ha nytta av den, men icke minst gäller detta för motparten.

Som herrarna veta, äro vattenrättstvister ganska svåra tvister, och jag vågar påstå, att ute i bygderna det icke är allom givet att kunna verkställa ordentlig utredning angående en sådan sak. Under sådana förhållanden måste det nog ur rättsskipningens synpunkt vara ganska angeläget och viktigt, att man har, om jag så må säga, en stomme av fakta och utredningsmaterial tillgängliga, när en tvist kommer på. Jag vill påpeka, att jag icke tror, att en sådan utredning kommer att i så många fall förebygga tvist. Det är klart, att parterna icke, om jag så må säga, godkänna det resultat, en sådan utredning kommer till, utan de påkalla nog mången gång domstolarnas prövning. Men om man kommer inför rätta, är det för parterna av mycket stor vikt att få anvisning på var de skola få det bevismaterial, som de behöva. Jag vågar påstå, att ur annan praktisk synpunkt, nämligen i fråga om den tid, som åtgår, för att slutföra en sådan tvist, det är mycket viktigt att bevismaterialet är i viss mån ordnat på förhand. Det gäller i allmänhet ganska stora ekonomiska intressen, och uppskov kostar pengar för alla parter vid sådana tillfällen. Då är det ju klart, att en föregående utredning kan underlätta bevisningen, varigenom naturligtvis alltså tvistens avgörande påskyndas. Detta är av stor fördel.

Jag håller sålunda före, att en utredning i denna riktning, som här talas om, skulle för både kronan och andra intresserade vara av mycket stor nytta. Jag kan emellertid naturligtvis icke förneka att denna undersökning är en mycket stor apparat, och ifrån den synpunkten sett kunde man möjligen tänka sig att omfatta den åsikt, som herr Westman framförde, men det är långt

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.*

(Forts.)

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

lidet på Riksdagen och man får väl i alla fall tänka på, att om Kungl. Maj:t skall anordna en utredning, Kungl. Maj:t väl får planlägga denna utredning, så att den icke blir alltför omfattande. Det synes mig, som man ej behöver gå till den ytterlighet, som t. ex. Svenska vattenkraftsföreningen gjort och vars resultat visas på den karta, som här utdelats i kammaren. Denna är naturligtvis så rigorös, om jag så får säga, så litet omfattande, att det är tydligt att på det viset får man väl icke gå till väga, men man kan nog vid utredningen å andra sidan begränsa sig i någon mån.

Det synes mig sålunda, när jag tar saken i noga övervägande att det kanske icke är klokt att i detta fall gå på återremiss, vilket jag verkligen ett ögonblick reflekterat på. Jag skall i stället, herr talman, be att med hänsyn till de praktiska fördelar, som vid blivande rättegångar äro att vänta av en sådan utredning, få yrka bifall till utskottet hemställan.

Herr Torgén: Herr talman! När här yrkades återremiss, så ansåg jag genast, att detta kunde vara ett gott steg, men vid närmare eftertanke tror jag emellertid icke, att en återremiss kan leda till något resultat. På grund därav kan jag icke förändra min ståndpunkt i denna sak.

Vad jag är övertygad om, och vad jag vill, att herr Palmstierna skall vara övertygad om, är att jag önskar lika litet en förening med honom som jag önskar, att han förenar mig med herr Lithander. Jag har ej heller i mitt yrkande därtill givit anledning. Jag sade i mitt yttrande, vad jag önskade få fram, nämligen det som är praktiskt, möjligt och nyttigt. Något annat har jag icke sagt i denna sak. Därför är det alldeles onödigt att få anvisning av herr Palmstierna att läsa rätt innantill. Jag tror, att det är bäst att återremittera ärendet till herr Palmstierna, så att han får tid på sig att skilja mellan höger och vänster i denna, en ren utredningsfråga.

Herr Lithander: Herr talman, mina herrar! Herr Kronlund önskar, att begreppet kungsådra skall klargöras. Jag ber då att få hänvisa till den ursprungliga handlingen, till vad som säges om kungsådra i jordabalkens 12 kap. 4 §: »— — om kungsådra i sjöar och strömmar urskiljs i byggningsbalken.» Byggningsbalken säger endast: »Ingen bygge så fiskeverk,» att han därmed stänger kungsådra, eller farled, och annans fiskeverk ovan eller nedan onyttiga gör. Sker det; tage upp och böte tio daler, fülle ock upp all skada.» Vidare: »Ej må någon så bygga, att annan ovan eller nedan därav men haver — —» I 3 § läses: »Där kungsådra av ålder varit haver, skall tridiung av vattnet öppen lämnas, och där segelled är, 12 alnar; till båtled 8 alnar, allt i djupaste vattnet — —.»

Jag kan icke se annat, än att med vanligt praktiskt förstånd

man icke kan, såsom man läser den saken, tillmäta kungsådran beskaffenhet av att vara något äganderättsobjekt, som man vill göra den till. Orsaken till att kungsådran tilldragit sig så stor uppmärksamhet och är föremål för så stort intresse är, att man vill göra den till en sak, som kronan skall liksom försälja och utarrendera. Värdet på den tiden sattes till tio daler för den, som gjorde någon skada, och det gällde enbart ett förhinderande för någon att gå annans rätt för när i fråga om fiske och farled. Denna syn på saken är framhållen på ett mycket övertygande sätt av förre statsrådet von Sydow i hans avhandling i kungsådrefrågan, så att den frågan torde icke vara i behov av någon utredning, och den saken vinna vi för resten inte genom att nu ingå med en skrivelse till Kungl. Maj:t.

Herr Kronlund sade vidare, att en utredning skulle taga bort ett ovisshetstillstånd. Det gör den icke, ty, vad som är ovisst före utredningen, är ovisst efter utredningen också, intill dess domstolarna fattat beslut.

Herr Lemke önskade en begränsning, och det ha vi reserveranter inom utskottet också sökt göra, men vi hava funnit, att om en begränsning sker och särskilt en begränsning till viss tidsrymd, innebär det enbart en registrering; och då har hela utredningen icke något som helst värde. Ty det, som är av intresse, det som är av värde, det är det, som ligger bakom en utredning, som famnar mycket vida, och vi ha hört, vilka konsekvenser den medför.

Jag kan icke finna, att vi för att erhålla ett officiellt register över fattade domstolsbeslut på de senare åren, skulle behöva tillgripa den åtgärd, som motionären här föreslagit. Det är just därför, att vi icke kunnat finna någon begränsning, som vi yrka avslag, och jag vill säga, att jag anser i likhet med herr Vennersten, att om det nu hänger på denna begränsning, så lär väl den riktiga vägen vara den, att motionären återkommer med frågan och själv anger begränsningen, hellre än att det skall efter så starka uttalanden, som här äro gjorda, uppdragas åt ett utskott eller åt kammaren att själv verkställa den.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen, det vill säga avslag å motionen.

Herr Åkerlund: Herr talman! Ehuru jag för min del icke håller på, att den vattenkraft, som staten skulle komma i besittning av, om den finge sig rätten till kungsådra tillerkänd, skulle vara av så synnerligt stort värde — våra obebyggda vattenfall äro i regel ganska litet värda, om man tar i betraktande de orimliga kostnader, som deras bebyggande kräver, till följd därav att det egentligen är ofantligt få *verkliga* vattenfall, som vi ha, utan i stället många forsar — så skulle jag dock icke varit emot en sådan utredning som den här föreslagna, bara man hade vetat, vad som skall utredas och huru långt den skall sträcka sig. En

*Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)*

Angående
utredning
rörande före-
komsten av
kungsådra.

(Forts.)

sådan utredning kan nämligen vara enskilda till verkligt gagn, om den får för våra dagar lämpliga dimensioner.

Jag vill emellertid uttala den förhoppningen, att, om utredningen kommer till stånd — vilket jag icke kan avgöra — den icke måtte draga med sig vad herr Kronlund nyss omnämnde i sitt anförande, att Riksdagen skulle vänta med att avgöra den så ytterst viktiga vattenrättsfrågan, tills den fått se denna utredning. Därav skulle nämligen bli den olyckliga följden, att våra vattenfall komme att ligga obebyggda, tills denna fråga är utredd; det vore verkligen en olycklig dag, då Riksdagen fattade ett sådant beslut.

Såsom åtskilliga av herrarne känna, väckte jag för några år sedan, och nuvarande statsrådet Sandström senare, motion om att staten skulle fastställa taxa för distribuering av elektrisk kraft. Hade så blivit fallet, tror jag, att det hade varit likgiltigt, vem som bebygger vattenfallen, endast de bli bebyggda och komma landet till gagn. Att dessa framställningar möttes med avslag, tror jag var en synnerligen stor olycka, som man har all anledning att beklaga.

Jag skall icke upptaga tiden längre. Kan, som sagt, en utredning inom rimliga dimensioner och till verkligt praktisk nytta och utan alltför oerhörda kostnader komma till stånd, så har jag ingenting däremot. Men jag skulle också kunna instämma i vad som från andra sidan här har sagts om denna utredning. Ty tro herrarna verkligen, att, om en sådan utredning sker, domstolarna komma att fästa sig så synnerligen mycket vid den? Nej, jag tror, att varje domstol, som handlar samvetsgrant, som handlar fullt självständigt, den kommer att fordra en särskild fristående undersökning för varje fall; men av något värde och till någon ledning kan det ju, som herr Rune sade, alltid bli för parterna. Jag tror emellertid, att det vore synnerligen lyckligt, trots den framskridna tiden, om utskottet kunde få frågan till övervägande än en gång.

Jag ber att få förena mig med dem, som yrka återremiss.

Herr Lindhagen: Jag kan icke förstå, varför mången oupphörligt framhåller, att man icke vet, vad som skall utredas. En enskild person resonerar aldrig på det sättet. Han vill ha alla papper klara, för att styrka sin rätt, när den blir bestridd, eller för att betrygga den eller göra den gällande. På samma sätt bör det allmänna handla, allt viktigt material som finnes, bör skaffas ihop.

Jag begärde egentligen ordet med anledning av herr Åkerlunds försök att avskräcka från en utredning med hänvisning till att utredningen eventuellt skulle kunna föranleda ett uppskov med den nya vattenrättslagstiftningen. Men den nya vattenrättslagstiftningen kommer icke att på något avgörande sätt

inverka på möjligheten för bebyggandet av vattenfall. Redan med nu gällande lagstiftning får man ju bebygga vattenfall. Den kommer visserligen att underlätta detta, på det sättet nämligen, att den bestämmer ett mindre förhållande mellan vattenkraftens värde och den skada, som uppämningen gör, än hvad för närvarande kan sägas vara fallet, vilket skulle kunna medföra, att man i flera fall finge bebygga vattenfall emot små jordägares bestridande och trots skadegörelsen på deras ägor. Men den effekten av den nya lagstiftningen hoppas jag, att denna kammare skall avstyra, och att den icke vill utlämna de enskilda jordägarna till en så godtycklig exploatering. I fråga om de uppämningsanspråk, som här och var kunna framställas, är den nya vattenrättslagstiftningen sålunda betydligt äventyrlig. I det avseendet är dock den lagstiftning, vi ha, redan den förenad med risker och den räcker fullkomligt till för att möjliggöra bebyggandet av vattenfall i lojalt syfte; så vi behöva ej gå och vänta på någon lagstiftning i det avseendet.

Angående utredning rörande förekomsten av kungsådra.
(Forts.)

Herr Kronlund: Herr talman, mina herrar! Blott några få ord.

Herr Lithander är mycket lycklig, då han kan tro, att man med åberopande av dessa paragrafer ur den gamla byggningsbalken kan avgöra frågan om kungsådrans begränsning. Begreppet kungsådra är dock enligt mitt förmenande särskilt svårt att avgöra, och vårt lands främsta och bästa jurister hava tvistat om, huru detta begrepp kungsådra skall tydas, huruvida man skall tyda den rätt, som staten här har, såsom en sakrätt, såsom en ren äganderätt, eller bara såsom en inskränkning i den enskildes rätt till främjande av ett allmänt intresse; och den frågan löser man sannerligen icke, som herr Lithander försökte att göra, bara med ett åberopande av dessa enkla paragrafer, utan den får allt bli föremål för en särskild utredning.

Gent emot herr Åkerlund vill jag säga, att vattenrättslagen avgör väl icke, huruvida vi få bebygga våra vattenfall eller icke. Det få vi enligt den nuvarande lagen; och den frågan huruvida en utredning angående kungsådras förekomst eller icke uppskjuter den blivande vattenrättslagstiftningen, den inverkar icke det allra minsta på frågan om överbyggande av våra vattenfall. Men vad jag vill säga, är däremot det, att utredningen, om den kommer till stånd, i hög grad kommer att främja den utveckling, som man här åsyftar, nämligen ett bättre tillvaratagande av våra vattenfall. Ty den skapar en norm för staten, när det gäller att besluta, huruvida staten skall anställa dessa rättegångar eller icke; och den enskilde vet bättre, vad han har att rätta sig efter, när han kan säga till sig själv: »här finnes kungsådra», eller »här kan åtminstone inte ifrågakomma någon kungsådra, enligt den utredning, som staten själv har gjort.» Utredningen skulle

Angående
utredning
 rörande före-
komsten av
kungsådra.
(Forts.)

alltså medföra en *säkerhet*, som vore till fromma såväl för den enskilde som för det allmänna.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag å såväl berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen och 3:o) bifall till yrkandet om ärendets återförvisande till utskottet; och fann herr talmannen den under 1:o) upptagna propositionen hava flertalets röster för sig. Votering begärdes emellertid av herr Henrikson i Heberg, varefter och sedan till kontraproposition antagits den under 2:o) upptagna propositionen, nu uppattes, justerades och anslogs denna voteringsproposition:

Den som vill, att kammaren bifaller fjärde tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej.

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utvisade 109 ja mot 78 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas Första kammaren.

§ 10. ¹⁰

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, angående herr Wedins motion, nr 232, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående skyndsamt behandling av viss del utav den s. k. skogslagstiftningskommitténs betänkande, som härefter föredrogs, blev av kammaren godkänt.¹¹

§ 11.

Till avgörande förelåg nu Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utfärdande av enhetliga bestämmelser för kommunernas bokföring.

Utskottets hemställan bifölls; och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas Första kammaren.

§ 12.

Vidare föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till hantverksskolan i Kristinehamn för blinda;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till dränering och anläggning av trädgård å folkskoleseminariets i Falun tomt;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av brist å det till uppförande av ett hospital å Sätters kungsgård och därintill gränsande mark anvisade anslag;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av förslag till avlöningsreglemente för tjänstemän vid statens vattenfallsverk m. m., samt i ämnet väckta motioner; och

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ombyggnad av Malmö statsbangård;

bevillningsutskottets betänkande, nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om införande i förordningen den 15 maj 1908 angående restitution av erlagd sockerskatt eller befrielse från sådan skatt för socker, som använts vid tillverkning av exportvaror, av bestämmelser om restitution av erlagd skatt jämväl då socker utföres till svensk frihamn eller intages å svenskt frilager; samt

bankoutskottets utlåtande, nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 6, 7, 8 och 26 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 13.

Å föredragningslistan fanns vidare upptaget bankoutskottets utlåtande, nr 31, i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken angående inrättande av nya tjänster i riksbanken m. m.

*Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.*

Med föranledande av hos bankoutskottet utav fullmäktige i riksbanken gjord framställning hemställde utskottet, att Riksdagen måtte

1:o besluta, att, i den mån fullmäktige i riksbanken prövade skäligt, följande nya ordinarie tjänstebefattningar finge inrättas, nämligen

nio i första tjänstegraden vid huvudkontoret,

Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.
(Forts.)

en i dito vid afdelningskontoret i Göteborg,
två i dito vid avdelningskontoret i Malmö samt
sjutton i registrators- och bokhållaregraden vid de mindre
avdelningskontoren, med rätt för fullmäktige beträffande sist-
nämnda sjuttion tjänster att fördela desamma mellan kontoren,
såsom fullmäktige funne lämpligt, och i avseende å samtliga
ovan angivna tjugonio nya tjänstebefattningar med skyldighet
för de personer, som därtill förordnades, att tjänstgöra vid vil-
ket som helst av riksbankens kontor;

2:o bemyndiga fullmäktige att från och med ingången av
år 1914 indraga ombudsmansbefattningarna vid de av riks-
bankens mindre avdelningskontor, där fullmäktige prövade så-
dant lämpligen kunna ske, och att överflytta vid dessa kontor
förekommande juridiska göromål på ombudsmansexpeditionen
vid huvudkontoret; samt

3:o under förutsättning av bifall till utskottets hemställen
under 1:o minska förslagsanslaget till extra ordinarie tjänste-
män samt för extra arbeten och semestervikariat från dess nu-
varande belopp 230,000 kronor med 70,000 kronor till 160,000
kronor.

Utskottets hemställen föredrogs, varefter

Herr Vahlquist yttrade: Herr talman, mina herrar! Jag
har icke deltagit i detta ärendes behandling inom utskottet,
men om så hade varit fallet, hade jag icke kommit till samma
slut, som utskottet gjort. Jag skall därför tillåta mig att några
ögonblick taga kammarens uppmärksamhet i anspråk för att
klargöra min olika uppfattning gentemot utskottet.

Här gäller, som vi veta, tillsättandet av 29 nya tjänstemän
1 graden i riksbanken. Om nu alla dessa vore alldeles nödvän-
diga, skulle jag naturligtvis icke hava någon invändning att göra
mot tillsättningen, men detta framgår icke fullt tydligt av utskot-
tets utlåtande. Däremot finnes en annan orsak till att ett så stort
antal tjänstemän på en gång skola tillsättas, och den omtalas på
sidan 17 i betänkandet. Där heter det nämligen i näst sista sty-
cket: »I sin ovannämnda skrivelse hava fullmäktige vidare före-
slagit inrättande av 29 nya tjänster, därav 12 i första graden och
17 i registrators- och bokhållargraden. Syftet härmed är,
enligt vad fullmäktige framhållit, att extra ordinarie tjänste-
män, vilka under år 1913 komma att hava tjänat i 8 år och där-
utöver, skulle kunna vinna befördran till ordinarie tjänst.» Jag
kan icke gilla den princip för befördran, som här blivit uttalad.
Varthän skulle det väl leda, om i riksbanken intoges en hel del
extra ordinarie tjänstemän — antalet har ju riksbanksfullmäktige
rätt att bestämma, huru högt de vilja — och sedan dessa tjänste-
män efter att hava stått som extra ordinarie i åtta år skulle, i en-

lighet med den princip, som utskottet här vill att Riksdagen skall godkänna, uppflyttas på ordinarie stat, det vill säga bli ordinarie tjänstemän? Det är enligt mitt förmenande en fullkomligt ny princip för befordringar, men det är ingalunda någon riktig princip.

Jag sade nyss, att, om behovet hade ådagalagt, att verkligen så många nya tjänstemän vore av nöden, skulle jag ej haft något däremot. Men så är icke förhållandet.

På sidan 11 i utskottets utlåtande yttrar föredragande deputeraden rörande tjänstemannabefattningarna vid riksbanken: »Jag har gjort en beräkning över huru många tjänster i lägsta graden som vid huvudkontoret ytterligare behövas för att i denna grad inrymma de för närvarande extra biträden, vilka ständigt måste tagas i bruk, och därvid kommit till siffran 23.» Föredragande deputeraden har således i sitt utlåtande yttrat, att det antal tjänstemän, som behövdes vid huvudkontoret, vore 23, men han har icke stannat vid en begäran härom, utan han har begärt 29. Skälet härtill återfinna herrarna på sidan 9 i utskottets betänkande, nedersta stycket, där det heter: »Personer, vilka året om behövas för att banken på ett för den allmänna rörelsen tillfredsställande sätt skall kunna fullgöra sina funktioner, lära icke få betraktas såsom tillfälliga arbetskrafter, och stadigvarande arbete torde böra skötas av ordinarie personal.» Ja, detta erkänner jag vara, och det sade jag redan från början, fullt riktigt, men så kommer det vidare: »Dylikt arbete handlägges emellertid för närvarande i stor utsträckning av extra ordinarie tjänstemän, vilket onekligen är ett missförhållande.» Och så fortsätter deputeraden: »För att minska detta torde därför vara nödvändigt att åter inrätta ett antal nya tjänster i lägsta graden. Men denna åtgärd innebär dock ingen för framtiden tillfredsställande lösning av frågan, ty, blir antalet nya tjänster icke satt så högt, att alla de extra ordinarie tjänstemän, som genom långvarig tjänstetid och duglighet äro förtjänta av att komma på ordinarie stat, vinna sådan befordran, dröjer det icke länge, innan missnöjet inom extra ordinarie kåren tager sig uttryck i en ny framställning av liknande art som den nu föreliggande.» De extra ordinarie tjänstemännen vid huvudkontoret hade nämligen ingivit framställning om att de skulle befordras till ordinarie tjänstemän efter viss tjänstetid.

Denna princip kan jag emellertid icke finna vara riktig. Den har varit på tal förut, nämligen 1907, då fullmäktige gingo in med förslag till ny lönestat för riksbankens tjänstemän. I det då avgivna förslaget fanns nämligen en reservation av den nuvarande vice talmannen i Första kammaren, och i reservationen framhöll han just denna princip såsom börande utgöra grunden då det gällde att anställa ordinarie tjänstemän i lägsta lönegraden vid riksbanken. Denna hans uppfattning delades emellertid icke av fullmäktige i övrigt, och denna princip för anställande av ordi-

*Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.*

(Forts.)

Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.

(Forts.)

narie tjänstemän i riksbanken, rönt en mycket skarp kritik av dåvarande förste deputeraden. Han yttrar nämligen bland annat angående samma princip, att befordra extra ordinarie tjänstemän efter vissa års tjänstetid följande: »Det kan nämligen icke vara för tjänsten i banken förmånligt, att en ung man, som, efter en kort tids provtjänstgöring, antagits till extra ordinarie tjänsteman, sedan skall hava sin framtid utstakad för 23 år, med vetskap om, att, därest han icke låtit något fel komma sig till last, hans avancement är betryggat, men med kännedom tillika, att särskilt intresse och nit i arbetet med all sannolikhet icke kommer att för honom medföra någon fördel eller snabbare befordran under samma långa tid. En dylik anordning måste verka slappande på mannens energi och förty vara till skada både för honom själv och för banken. Och särskilt för riksbanken, som i alla fall i främsta rummet är ett finansiellt företag och icke ett vanligt ämbetsverk, måste det vara av betydelse, att tjänstemännens energi och intresse såvitt möjligt sporras, på det banken må kunna i sin verksamhet följa med den ekonomiska utvecklingen och försvara sin plats bland landets övriga banker.»

Vi se sålunda, att principen om befordran till ordinarie tjänsteman efter viss tid icke kunde gillas av dåvarande förste deputeraden, och för min del anser jag, som sagt, principen ohållbar.

Om man nu jämför den tid en extra ordinarie i riksbanken får gå såsom sådan med motsvarande tid för en extra ordinarie tjänsteman i andra statens verk, så äro förhållandena icke så synnerligen ogynnsamma för riksbankens extra ordinarie tjänstemän. Jag har tillåtit mig undersöka förhållandena inom några av ämbetsverken, och jag skall strax ange några få siffror rörande dem.

I utskottsutlåtandet talas om att levnadsåldern för en e. o. tjänsteman i riksbanken vid hans befordran till ordinarie i 1 graden uppgår till omkring 30 år. Huru ställer sig nu förhållandena med de extra ordinaries befordran vid t. ex. arméfövaltningen? Ja, där är levnadsåldern vid anställning i lägsta lönegraden 40 år. I statskontoret är motsvarande ålder 39 år, i kammarkollegium 39½ år och i kammarrätten 39¾ år. I regeln få de gå som extra ordinarie tjänstemän i dessa verk i ungefär 10 år, innan de bli befordrade och under denna tid lyckas de först de allra sista åren erhålla amanuensbefattningar med en avlöning varierande mellan 1,200—1,600 kronor och i enstaka fall uppgående till 2,000 kronor, men under mer än hälften av de 10 åren få de gå utan någon avlöning.

Nu få vi också komma ihåg, att dessa, som så länge få gå såsom extra ordinarie, innan de få sin första ordinarie anställning, dessutom måst skaffa sig vissa universitetsexamina, vilket kräver en tid av åtskilliga år, och detta bidrager naturligtvis i

viss mån till, att åldern vid deras första anställning som ordinarie blir så avsevärt hög.

Hur ställa sig nu förhållandena i detta fall för de extra ordinarie vid riksbanken? Jo, där utgör levnadsåldern omkring 30 år och tjänsteåldern omkring 8 år.

Levnads- och tjänsteåldern är dock något olika, såsom vi finna på sidan 9, vid huvudkontoret, vid kontoren i Göteborg och Malmö samt vid avdelningskontoren i landsorten. Om vi se på huvudkontoret, utgör levnadsåldern vid första ordinarie anställning 30 år och tjänsteåldern $8\frac{1}{2}$ år. Vid kontoren i Göteborg och Malmö äro motsvarande siffror $28\frac{1}{2}$ respektive $7\frac{1}{2}$. Vid avdelningskontoren i landsorten äro samma siffror $27\frac{1}{2}$ och 7. Det är således beträffande såväl levnadsålder som extra ordinarie tjänsteår en avsevärt kortare tid i riksbanken än vid de ämbetsverk, som jag förut åberopat.

Så komma vi till frågan om dessa extra ordinarie tjänstemäns ställning under tjänstetiden och vad de ha för avlöning. Jo, de åtnjuta avlöning redan från första dagen de anställas såsom extra ordinarie tjänstemän, och för anställning såsom sådan fordras endast att ha avlagt studentexamen eller realskoleexamen, i vilket senare fall dessutom fordras att hava gått igenom en kortare bankkurs och kunna förete betyg därom. Det är således en ganska obetydlig kompetens i jämförelse med den som kräves av de extra ordinarie tjänstemän, som vinna anställning vid de ämbetsverk, om vilka jag förut talat.

Enligt nuvarande stat med senast beslutade förbättring däri uppbär en extra ordinarie tjänsteman, oavsett om han är anställd i Stockholm eller i landsorten, under första anställningsåret 900 kronor, under andra anställningsåret 1,200 kronor, under tredje året 1,500 kronor, under fjärde året 1,800 kronor, under femte och sjätte åren 2,100 och från och med sjunde året 2,400 kronor. Dessa extra ordinarie tjänstemän hava alltså under hela sin extra ordinarie tjänstetid en icke obetydlig årlig inkomst, då däremot de, som blivit ordinarie i något av de ämbetsverk jag förut vidrörde först fått vidkännas avsevärda kostnader för kompetens erhållande genom att avlägga universitetsexamina och därefter under en lång följd av år gå som extra ordinarie utan varje avlöning. Dessa måste alltså sägas vara i en mycket sämre ställning än riksbankens extra ordinarie tjänstemän. Jag anser alltså, att förhållandena för närvarande icke äro så ömmande, att icke dessa extra ordinarie i riksbanken kunna reda sig med dem tillsvidare.

Jag vill dessutom tillägga, att extra ordinarie tjänstemännens vid riksbankens ställning ytterligare förbättrats genom att fullmäktige beviljat dem vid huvudkontoret i Stockholm ett särskilt ortstillägg, varigenom första årets avlöning vid huvudkontoret kommer att uppgå till 1,080 kronor, andra årets till 1,440 kronor, tredje årets till 1,800 kronor, fjärde årets till 2,160 kronor

*Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.
(Forts.)*

*Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.
(Forts.)*

femte och sjätte årens till respektive 2,520 kronor och från och med sjunde året till 2,700 kronor. Enligt mitt förmenande är detta icke någon så obetydlig årlig inkomst.

För närvarande ligger hos löneruleringskommittén ett förslag till ny lönestat för riksbanken. Det synes mig därför, att det kunde vara lämpligt att låta anstå med hela denna fråga tills löneruleringskommittén är klar med detta förslag, och således hela lönestaten kan tagas under omprövning i ett sammanhang. Jag ser även ett skäl härtill däri, att löneförbättring och ortstillägg av fullmäktige beslutats skola utgå till de extra ordinarie tjänstemännen från och med den 1 april i år. De få således en ej väsentlig förbättring redan nu, vadan det väl icke kunde vara så farligt att dröja med frågan ett år eller så, och man kan få tillfälle ytterligare sätta sig in i densamma.

Då jag således icke kunnat gilla principen att de extra ordinarie tjänsteåren skola vara grundläggande för anställning som ordinarie vid riksbanken, då jag vidare anser, att denna princip skulle vara oriktig även därför att den endast skulle tillämpas vid riksbanken, under det att alla övriga statens ämbetsverk icke skulle komma i åtnjutande av samma förmån, då det vidare kunde inträffa att Riksdagen, om den godkände samma befordringsprincip, skulle kunna snart nog komma i samma läge som nu att få tillsätta ett större antal tjänstemän av samma orsak, så har jag icke ansett mig kunna gå med på utskottets hemställan i denna del. Då fullmäktige i riksbanken äga rätt att tillsätta så många extra ordinarie tjänstemän de behaga, kan ju ett dylikt förhållande icke absolut uteslutas även om jag tror att, såsom det på något ställe i utlåtandet heter, man skall låta sig angeläget vara att med yttersta sparsamhet intaga nya extra arbetskrafter, men som sagt någon bestämmelse om, till vilket antal de få antagas, finnes ej. Riksdagen skulle således, genom att antaga utskottets hemställan enligt mitt förmenande icke längre hava bestämmanderätten över den stat, som skall uppgöras för riksbanken i vad beträffar antalet ordinarie tjänstemän.

Jag ber därför, herr talman, då jag anser denna fråga vara av stor principiell innebörd, att få yrka avslag på momenten 1 och 3 i det föreliggande utskottsbetänkandet, men bifall till mom. 2.

Vidare anförde:

Herr Wijk: Herr talman! Det förslag, som här föreligger angående inrättande av en del nya ordinarie tjänstebefattningar vid riksbanken, är ett provisorium. Betraktar man det såsom sådant, vilket man måste göra, så bortfaller såvitt jag kan förstå, hela innebörden av den kritik, som av den senaste ärade talaren riktades mot utskottets förslag. Här är nämligen icke fråga om att fastställa någon som helst princip. Fullmäktige hava vis-

serligen för avsikt att framdeles inkomma med förslag angående nya grunder för extra ordinarie tjänstemäns befordran till ordinarie. Av det protokoll från fullmäktiges sammanträde, som finnes infört i början av betänkandet, finner man att så är förhållandet. Men detta förslag är icke nu framlagt och föreligger således icke för närvarande till diskussion. Vad fullmäktige nu föreslå, är icke annat, än att man genom provisoriska åtgärder skall avhjälpa vissa missförhållanden beträffande det alltför stora antalet extra ordinarie tjänstemän vid riksbanken, missförhållanden som de anse vara av så allvarlig natur, att man icke bör dröja med deras avhjälpande alltför länge.

Herr Vahlquist har velat hålla före, att, då fullmäktige som motiv för inrättandet av 29 nya befattningar gå ut därifrån, att till dessa skulle ifrågakomma sådana extra ordinarie tjänsteinnehavare, som tjänstgjort vid riksbanken 8 år och däröver, så skulle därmed detta ha blivit fastslaget som en framtida befordringsprincip. Detta är emellertid alldeles icke fallet. Fullmäktige anse i själva verket, att ett vida större antal av de extra ordinarie tjänstemännen borde uppflyttas på ordinarie stat än vad nu föreslagits, men då intet principiellt förslag nu kan framläggas, och då de anse det vara i hög grad behövt, att den extra ordinarie tjänstemannakåren förminskas, genom att medlemmarna av densamma uppflyttas så snart som möjligt på ordinare stat, så ha de velat nu omedelbart föreslå ett dylikt uppflyttande till ordinarie tjänst av ett visst antal extra ordinarie tjänstemän. Och för att finna någon grund att utgå ifrån, då det gäller att angiva det antal, som härvid borde komma i fråga, ha de funnit lämpligt föreslå, att sådana extra ordinarie tjänstemän, som tjänstgjort i 8 år och däröver, och som gjort sig väl förtjänta av att vinna befordran — detta framhålles uttryckligen i deras förslag — nu skulle uppflyttas i ordinarie tjänst.

Herr Vahlquist förmenade för sin del att något behov i den vägen icke förefanns. Ja, det kan vara en smaksak. För min del hyser jag emellertid samma mening som fullmäktige, att antalet extra ordinarie tjänstemän är allt för stort i riksbanken, och att det är oriktigt, att det fortfarande skall förbliva så. Antalet extra ordinarie utgör för närvarande $30\frac{1}{2}$ procent av hela antalet tjänstmän. Det förslag, som här blivit framlagt, avser att minska antalet med 29 stycken, varefter antalet extra ordinarie tjänsteinnehavare skulle uppgå till cirka 23 procent av hela antalet banktjänstemän, en enligt min mening fortfarande ganska hög siffra. Att således vidtagna en åtgärd, varigenom antalet extra tjänstmän skulle reduceras till 23 procent, kan jag ej finna vara annat än välbetänkt.

Herr Vahlquist ansåg, att denna sak stode i visst samband med de förslag till ny lönestat för riksbanken, som för närvarande är föremål för löneredgeringskommitténs behandling. Det är väl

*Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.
(Forts.)*

Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.

(Forts.)

ändå icke förhållandet. Det förslag, som man har att vänta från fullmäktige, efter genomgången granskning i löneregringskommittén, är ju dock en ren lönestat, och det är alldeles givet, att, om antalet extra ordinarie tjänstemän i riksbanken nu minskas genom den föreslagna åtgärden, kommer detta icke att på något störande sätt inverka på löneregringsfrågan, när den kommer fram.

Det är ju dock ett allmänt uttalat önskemål, som gör sig gällande på alla håll, att man skall söka avhjälpa det så kallade extra-ordinarie-systemet. Låt vara att, såsom herr Vahlquist påpekade, det här icke är så illa ställt som i andra verk, därför att de extra ordinarie här äro tillförsäkrade en avlöning, som något så när motsvarar deras arbete, så är det i alla fall oriktigt, enligt min mening, att tjänstemän, som 8 år och därutöver med goda vitsord fullgjort samma arbete, som tillkommer ordinarie tjänsteinnehavare, icke skola flyttas upp på ordinarie stat. Möjligheten av en sådan uppflyttning på naturlig väg är förminskad därigenom, att antalet ordinarie tjänstmän icke i samma mån som hittills torde komma att ökas genom utvidgning av kontoren eller öppnandet av nya sådana.

Det förefaller mig således att vara en välbetänkt åtgärd, som fullmäktige här föreslagit, och vartill utskottet enhälligt anslutit sig, och jag ber därför, herr talman, att få tillstyrka bifall till utskottets förslag oförändrat.

Häruti instämde herrar *Henricson* i Karlslund, *Söderberg* i Stockholm och *Hansén*.

Herr Vahlquist: Jag skall endast svara med ett par ord.

Jag förklarade redan från början i mitt första anförande, att, om det här gällt att tillfredsställa ett verkligt behov av nya ordinarie tjänstemän för riksbanken, så skulle jag visst icke hava satt mig däremot. Men förslaget innebär icke uteslutande detta. Ty deputeraden har ifrån början förklarat — jag upprepar det än en gång — att han anser det nödvändigt att inrätta 23 nya tjänster i första graden vid huvudkontoret — behov av ordinarie tjänstemän vid övriga kontor har icke påvisats, men här kommer man och begär 29 stycken, och varför? Jo, därför att det är så många extra ordinarie tjänstemän och att det skulle väcka missnöje bland dem om de icke finge anställning som ordinarie tjänstemän. Jag hemställer till herrarna: är detta en riktig princip för befordran? Jag tror det icke.

I övrigt vill jag ännu en gång erinra om, att fullmäktige i riksbanken ha rätt att intaga så många extra ordinarie, som de vilja. Då kan ju tänkas att snart nog missnöje åter uppstår och med samma motiv, som nu, nämligen att det återigen finnas många missnöjda bland de extra ordinarie, och då måste nya

tjänstebefattningar inrättas på ordinarie stat för att undanröja detta missnöje. Jag frågar: är det rimligt att fastslå sådana befodringsgrunder? Jag tror det ej.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande, på samma gång jag vill bestämt framhålla, att jag är lika mån som någon här i kammaren därom, att de extra ordinarie komma till sin rätt, men jag håller före, att man härför icke får skapa nya principer för befordran.

Herr Wijk: Herr talman! Jag vill endast rätta ett misstag ifrån herr Vahlquists sida, då han påstod, att fullmäktige gjort en beräkning, enligt vilken det skulle erfordras 23 nya tjänster, men att de nu begärt 29. Jag tror, att jag har uppfattat herr Vahlquist rätt i detta fall. Detta är emellertid ett fullständigt misstag från herr Vahlquists sida. Fullmäktige ha ansett att 23 nya tjänster behövdes vid *huvudkontoret*, men ha därav begärt endast 9, icke 29, utan 9, således ett betydligt mindre antal än vad fullmäktige enligt den plan de gjort upp ansett vara behövt.

Herr Leander: Herr talman! Jag är ledsen, att jag i denna fråga icke kan vara ense med min högt aktade vän herr Vahlquist, oaktat vi annars bruka stå på samma linje. Den omständigheten, att extra-ordinarie-systemet florerar i andra verk, bör väl ändock icke vara något skäl att främja det även inom riksbanken. Tvärtom tror jag, att vi böra se till, att detta system minskas i möjligaste mån i alla verk. När en extra ordinarie tjänsteman gått i åtta år och därutöver, såsom fallet är med dem, frågan här gäller, blir han lätt missmodig över de klena befodringsutsikter, som erbjuda sig för honom, och detta bidrar icke till att öka hans arbetslust, det kan man vara förvissad om.

Nu säger herr Vahlquist, att bankofullmäktige kunna taga in hur många extra ordinarie tjänstemän som helst, och så kommer man åter om några år med begäran att få uppföra flera extra ordinarie tjänstemän på ordinarie stat. Det är nog icke förhållandet, utan man måste giva fullmäktige det erkännandet, att de med mycket stor försiktighet ombesörja rekryteringen. Det har ofta varit klagomål över att fullmäktige icke vilja taga emot personer till extra ordinarie tjänstemän, utan avvisat dem, när de kommit och anmält sig, och då med den förklaring, att det icke finnes några utsikter för dem.

Här är icke fråga om någon stor kostnadsökning om fullmäktiges och bankoutskottets förslag vunne Riksdagens bifall. Det är endast fråga om 8,200 kronor, men man må tänka på, att, när tjänstemännen bli ordinare, få de bidraga till egen pensionering, så att även denna summa blir i någon mån reducerad. För övrigt ha fullmäktige föreslagit en ganska avsevärd minskning i de arvoden, som utgå till ombudsmännen. De ha nämligen före-

*Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.
(Forts.)*

Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.

(Forts.)

slagit, att ombudsmannatjänsterna skulle indragas vid de mindre avdelningskontoren, varigenom en besparing skulle åstadkommas på 19,000 kronor. Det finnes tydligen för närvarande allvarliga bemödanden hos fullmäktige att minska förvaltningskostnaderna allt vad de kunna, och då tycker jag, att man skall gå dem till mötes, när de komma med det efter mitt förmenande rättvisa kravet att överflytta 29 extra ordinarie tjänstemän på ordinarie stat.

Man kan ju aldrig tänka sig, att dessa 29 tjänstemän, som nu tjänstgjort i åtta år och därutöver, skola bli överflödiga, utan de behövas alldeles säkert i fortsättningen vid banken. För övrigt äro väl dessa, som varit anställda så länge, väl beprövade nu och man behöver därför icke befara, såsom herr Vahlquist tycktes göra, att sådana skola befordras, som senare befinnas olämpliga för tjänst inom riksbanken. Ty det är klart, att, hade de befunnits olämpliga och icke i besittning av de kvalifikationer, som erfordrades, hade naturligtvis fullmäktige långt före detta avskedad dem. Ha nu fullmäktige haft dem i åtta år och prövat dem, och äro de, såsom visats i fortsättningen, i behov av dem för arbetet i banken, finner jag icke någon anledning att avslå fullmäktiges hemställan, utan jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Vahlquist: Herr talman! Endast ett par ord! Jag håller fortfarande på, att jag har rätt i min uppfattning, att deputeraden beräknat att 23 nya befattningar skulle vara behöfliga. Det heter visserligen på sid. 12 i betänkandet, att de extra ordinarie tjänstemän, som under år 1913 komma upp till åtta tjänsteår och därutöver, äro vid huvudkontoret 9, vid avdelningskontoren i Göteborg och Malmö 3 och vid övriga avdelningskontor 17 eller summa 29 stycken. Men dessa 29 föreslås till uppflyttning på ordinarie stat, *därför att de tjänstgjort i åtta år och därutöver*. Då kan jag icke finna, att dessa 29 motsvara det ökade behovet av tjänstemän i riksbanken, utan det verkliga behovet är 23.

Min ärade vän herr Leander var mycket ledsen över mig i dag, och det kanske är flera, som äro det, men jag är icke mindre ledsen över honom därför, att han icke i denna fråga kan följa mig. Jag befara icke, att arbetslusten skall minskas hos extra ordinarie tjänstemännen, därför att de veta, att de icke inom viss tid bli uppflyttade i ordinarie grad. Hur skulle det då vara med arbetslusten hos dem, som ämna ingå på tjänstemannabanan och som ha en lång studietid framför sig, sedan de tagit sin studentexamen? Dessa hava dock både en lång examenstid och därefter en lång extra ordinarie tjänstetid att se framför sig med i många fall skuldsättning, under det att de med dem jämnåriga

vid riksbanken som extra ordinarie uppbära en rätt avsevärd avlöning.

Här framhålles att genom indragning av ombudsmännen vid de mindre kontoren skulle besparing ske. Men besparingen blir väl ej synnerligen stor, då samtidigt så stort antal nya ordinarie tjänstemannabefattningar inrättas.

Jag anser mig hava klargjort varför jag icke kan gilla sådana befodringsprinciper, som man vill tillämpa i detta fall och jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Vahlquist under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Då votering emellertid begärdes av herr Vahlquist, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 31, röstar

Ja.

Den, det ej vill, röstar

Nej.

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Vahlquist under överläggningen framställda yrkandet.

Omröstningen utföll med 85 ja mot 82 nej, vid vilken utgång kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 14.

Herr statsrådet friherre *Adelswärd* avlämnade följande Kungl. Maj:ts propositioner:

angående beviljande av anslag för anordnande av stormvarningar å rikets kuster;

angående förändrad organisation av patent- och registreringsverket och reglering av löneförhållandena vid nämnda ämbetsverk;

med förslag till lag angående förbud mot införsel till riket av varor med oriktig ursprungsbeteckning, lag om ersättning i vissa fall av allmänna medel till vittnen i mål, som avses i

*Angående
inrättande av
nya tjänster
i riksbanken
m. m.
(Forts.)*

gällande lag angående förbud mot införsel till riket av varor med oriktig ursprungs-beteckning, och förordning angående ändrad lydelse av 1 § i förordningen om frihamn den 15 november 1907;

angående anvisande av medel till utförande av vissa reparationsarbeten i Riddarholmskyrkan;

med förslag till lag om inskränkning i inmutningsrätten;

angående anordnande av korvtillverkning vid flottans kok-inrättning i Karlskrona; och

angående användande av allmänna besparingar å riksstatens femte huvudtitel till inköp av en del tomter i Karlskrona för beredande av möjlighet att framdeles utvidga flottans varvs område därstädes m. m.

Dessa propositioner bordlades på begäran.

§ 15.

Härefter föredrogos vart för sig:

bankoutskottets utlåtande, nr 32, angående förslag till ändrad lydelse av § 67 bankoreglementet; och

lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i gällande bestämmelser om vågar; och biföll kammaren vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 16.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.*

Slutligen upptogs till behandling lagutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående fri rättshjälp åt mindre jordinnehafvare i mål rörande vattenuppdämning m. m.

Uti en inom Andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 200, hade herrar *Jansson* i Edsbäcken, *Carlsson* i Frosterud och *Helger* hemställt, att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser i syfte att bereda fri rättshjälp och sakkunnigt biträde åt mindre jordinnehavare i mål, som emot sådana anhänggjordes eller i vilka de eljest hade del, såsom vattens uppdämning, expropriation för industriella anläggningar, kraftstationer, elektriska kraftledningar eller dylikt.

I motionens syfte hade herrar *Igel*, *Persson* i Björnsbyholm, *Mossberg*, *Söderbom* och *Olson* i Torsby förklarar sig instämma.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte, i anledning av förevarande motion, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det

täcktes Kungl. Maj:t taga under övervägande, huruvida och i vilken omfattning åtgärder kunde redan under nu gällande rättgångsordning vidtagas för beredande genom det allmännas försorg av rättshjälp åt parter, som på grund av svag ekonomisk ställning eller oförmåga att tillvarataga sina intressen därav kunde vara i behov, samt för Riksdagen framlägga det förslag, som av detta övervägande kunde föranledas.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Vid utlåtandet funnos emellertid fogade reservationer av herr *Widén*;

herrar *af Ekenstam*, *Gezelius*, greve *Lagerbjelke*, greve *Spens* och *Holmdahl*, som ansett, att ifrågakarande motion ej borde till någon Riksdagens åtgärd föranleda; samt

herr *Lindhagen*, vilken med huvudsakligt instämmande av herr *Jansson* i *Edsbäcken* ansett, att i slutet av utskottets motivering bort inflyta även följande uttalande:

»Det synes slutligen böra erinras, att den väckta motionen närmast är föranledd av ett nu förefintligt behov för småbönderna ikring sjön *Skagern* att erhålla rättsligt bistånd genom det allmännas försorg i de brydsamma omständigheter, vari de anse sig kommit uti den vidlyftiga saken om nämnda sjös uppämning. Genom utskottets förslag hinner givetvis ingen sådan hjälp lämnas dem. Utskottet anser sig därför böra framhålla, att utskottets hemställan, därest den i sak gillas, lämpligen bör föranleda till ett övervägande av Kungl. Maj:t även därom, huruvida sådant biträde omedelbart kan ställas till ifrågakarande jordbrukares förfogande samt för ändamålet erforderliga penningar genom skyndsamt proposition till riksdagen eller annorledes på skäliga villkor anslås för detsamma.»

Sedan utskottets hemställan föredragits, lämnade herr talman på begäran ordet till

Herr *Holmdahl*, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Det torde icke ha undgått kammarens uppmärksamhet, att det föreligger en avsevärd skillnad mellan utskottets hemställan i denna fråga och det yrkande, som framställt av motionärerna uti ifrågakarande motion.

Vad motionärerna ifrågasatt, har ju varit att bereda rättshjälp och sakkunnigt biträde åt mindre jordägare i vissa slag av rättegångar, såsom expropriationsmål och vattenrättsmål. Utskottets hemställan däremot går ut på beredande av rättshjälp åt alla sådana parter, som befinna sig i svag ekonomisk ställning och åt sådana, som sakna förmåga att tillvarataga sina intressen. Utskottets hemställan går således, som man finner, på sidan av den föreliggande motionen, på samma gång som den också har betydligt större räckvidd, än motionärerna åsyftat. Då jag

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

antager, att motionärerna icke känna sig tillfredsställda med utskottets hemställan, som ju knappast kan sägas tillmötesgå deras önskemål, och då jag således förmodar, att motionärerna hålla på sina yrkanden, skall jag tillåta mig, att med några ord beröra själva motionen.

Vad som har föranlett motionärerna att framkomma med dessa yrkanden, är tydligen den rättegång, som under några år pågått mellan Gullspång—Munkfors kraftaktiebolag å ena sidan och ett flertal jordägare å andra sidan, rörande höjningen av medelvattenytan av sjön Skagern. Om jag rätt fattat motionärernas uttalanden, så förmena de, att denna rättegång skulle hava fått en annan och för jordägarna mera gynnsam utgång, i händelse jordägarna under rättegången haft tillgång till fullt sakkunnigt biträde. Huruvida nu denna motionärernas uppfattning är riktig, därom vågar jag icke yttra mig, då jag icke haft tillgång till handlingarna i målet. Men om de uppgifter, som motionärerna i övrigt lämnat, äro riktiga, så vill det synas, som om jordägarna genom sitt eget förvållande, genom en alldeles märkvärdig tanklöshet och sorglöshet i denna fråga, försatt sig själva i den situation, att de varit i saknad av sakkunnig rättshjälp. Om nu denna rättegång för dem haft den stora betydelse, som motionärerna velat göra gällande, borde väl detta förhållande ha manat jordägarna att i god tid söka skaffa den hjälp, de behövt för att få sin talan vederbörligt utförd, och detta borde icke ha kunnat vålla större svårigheter. Enligt motionärernas uppgift var det icke mindre än 475 jordägare, som berördes av den ifrågavarande rättegången. Om man nu tänker sig, att dessa sammanskjutit några kronor, eller låt oss säga 10 kronor var, skulle de hava fått ihop ett belopp af närmare 5,000 kronor, en summa som alldeles säkert varit stor nog för att locka mer än en sakkunnig att ställa sig till deras förfogande. Men det var först sedan målet passerat underinstanserna och kommit till högsta domstolen, som jordägarna gjorde allvar av att skaffa sig sakkunnigt biträde. Och även sedan målet kommit till högsta domstolen, ådagalade jordägarna en märkvärdig tanklöshet, då de icke ens inom vederbörlig tid framställde yrkanden på rättegångskostnadsersättning. Då nu jordägarna klaga över, att de varit i saknad av sakkunnig rättshjälp, och att de fått vidkännas betydande kostnader, som icke blivit dem ersatta, så kan jag för min del icke finna annat än att de haft sig själva att skylla. Men under sådana förhållanden kan man väl näppeligen lägga detta rättsfall till grund för, eller låta det bilda utgångspunkt för en lagstiftning i den riktning motionärerna ifrågasatt, en lagstiftning, som ju skulle i vår rätt införa flera principiella nyheter. Ty en nyhet innebär det väl, om man vill söka bereda en viss klass av medborgare förmånen av fri rättshjälp. Och en nyhet är det också, om man vill pålägga staten kostnaderna för en enskild parts rättegång

i vissa slags mål, såsom expropriationsmål, vattenrättsmål, d. v. s. just i sådana mål, där sökanden i allmänhet är kapitalstark och således mycket väl kan gå i land med att betala icke blott sina egna utan även vederpartens kostnader.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Då man läser motiveringen till föreliggande motion, får man lätt den uppfattningen, att det för jordägarna i expropriationsmål och vattenrättsmål skulle vara förenat med större svårigheter än i andra mål att skaffa sig rättshjälp. Jag tror icke, att så är förhållandet. Enligt 28 § i gällande expropriationsförordning åligger det den, som påkallar expropriation, att ensam ersätta alla kostnader — rättegångskostnader, undersökningskostnader — som föranledas av expropriationen. Detsamma gäller också, när det är fråga om utrivning och ändring av vattenverk. I det nya förslaget til expropriationslag, som behandlades för kort tid sedan i kamrarna, fastslås också expropriantens ersättningsskyldighet i sådana fall. Jordägaren har således i dylika mål, oavsett hurudan utgången blir, rätt att erhålla full gottgörelse för all rättshjälp, som varit av behovet påkallad. Man kan ju därför säga, att det föreligger större utsikter för jordägarna i sådana mål att kunna förskaffa sig sakkunnigt biträde, och detta desto lättare, som det lär vara praxis i dylika mål, att advokaterna icke fordra förskottslikvid. Man kan därför icke med fog säga, att jordägarna i sådana tvister behöva vara utan rättshjälp, såvitt de icke gå till väga på sådant sätt, som jordägarna gjort i den rättegång, motionärerna påpekat.

Vad nu slutligen angår utskottets hemställan, så medger jag gärna, att det bör vara statens uppgift och plikt, att bereda fri rättshjälp åt sådana parter, som på grund av verklig medellöshet sakna förmåga att hävda sin rättsliga ställning. Min reservation innebär därför icke, att jag i det avseendet har en annan uppfattning än utskottet. Men den har tillkommit därför, att jag anser det knappast möjligt att med vår nuvarande rättegångsordning och utan att vidtaga några åtgärder i fråga om sakförareverksamhetens rättsliga ordnande bereda rättshjälp i den betydliga utsträckning, som utskottet ifrågasatt. Ty det är att märka, att utskottets hemställan går ut på att icke blott bereda rättshjälp åt verkligen medellösa personer utan även åt sådana, som befinna sig i svag ekonomisk ställning, och i övrigt sådana, som sakna förmåga att tillvarataga sina intressen. Det är lätt att räkna ut, i vilken oerhörd utsträckning denna förmån, om den bleve lagfästad, skulle komma att begagnas av den stora allmänheten. Och för att tillgodose de krav, som i detta avseende komme att framställas på staten, bleve det nödvändigt, att staten beredde tillgång på rättsbildade personer, som kunde gå parterna tillhanda med råd och hjälp och med utförande av deras rättegångar. Då vi nu i vårt land icke hava ett auktoriserat advokatstånd, som kan åtaga sig dessa uppgifter, bleve det ju nödvändigt

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.*

(Forts.)

att söka genom inrättande av en mångfald nya tjänster fylla detta behov. Men därigenom kommer man enligt mitt förmenande att föregripa den utredning, som nu pågår rörande vårt rättegångsväsens ombildande efter mera moderna grunder, en utredning, som kommer att omfatta både sakförareverksamhetens ordnande och frågan om beredande av fri rättshjälp åt medellösa personer. Det synes mig därför, att man bör väl betänka sig, innan man ifrågasätter sådana lagstiftningsåtgärder, som utskottet här har begärt, lagstiftningsåtgärder, vilkas konsekvenser det synes mig, att utskottet knappast tillbörligt har beaktat.

Herr talman! Jag ber att få yrka avslag å motionärernas och utskottets hemställanden och bifall till den av mig med flera afgivna reservationen.

Vidare anförde:

Herr Åkerlund: Herr talman! Då jag läste igenom detta betänkande, fann jag, att motionen tillkommit på grund av rättegången rörande uppdämning av sjön Skagern. Men jag har varit med om många expropriationer här i landet, och jag vågar säga, att jag med djup smärta sett, hur en mycket betydlig del av den minsta allmogen i vårt land — de må nu kallas bönder eller egnahemsägare, eller vad det vara må — blivit högst illa behandlad. Man kan icke begära, att de själva skola såsom slipade advokater kunna bevaka sina rättigheter. Det kan icke begäras av dem, att de skola förstå så invecklade saker. Och därför anser jag, att det är högst nödvändigt, att man just i sådana här fall som icke kunna bli så orimligt många, som den föregående talaren ville låta påskina, bereder dem hjälp. I huru många fall ifrågakommer expropriation här i landet? Det blir naturligtvis litet mer efter den nya lagen, som var före härom dagen, om den går igenom, men i allt fall ett jämförelsevis ringa fåtal. Men det är just vid sådana viktiga fall, där den mindre jordägarens bästa, ja, jag kan säga hela hans välfärd står på spel, som staten bör träda hjälpande och stödjande emellan.

Det är ännu en sak, som jag fäst mig vid, och som kanske är viktigast. Huru skola dessa små jordägare, även om de skulle med svett och möda kunna skrapa ihop penningar till en advokat, veta, huru de skola få tag i ett dugligt och skickligt biträde?

Vad beträffar den här historien vid sjön Skagern, känner jag icke vidare till densamma, men jag vet, att de hade emot sig en av de styvaste advokater, vårt land har i vattenrättsfrågor, och kanhända det icke blivit så bra för gubbarna just därför.

Men jag tror, att herrarna kunna medgifva, att jag har rätt i, att vid expropriationsfall den mindre jordägarebefolkningen ofta blir mycket illa behandlad. Och det är just därför, att de icke haft dugligt rättshjälp.

Men då utskottets hemställan sträcker sig vida över, vad motionärerna yrkat, vilket jag för min del icke vill vara med om, skall jag taga mig friheten att yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den i ämnet väckta motionen.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Som herrarna finna av betänkandet, är jag antecknad som reservant, utan att jag angivit min mening med denna reservation. Det är emellertid så, att jag icke avsett att göra något annat yrkande, än om bifall till utskottets förslag. Men jag har haft en avvikande uppfattning i fråga om, huru man lämpligast borde lägga själva hemställan i ämnet, och det är därför, som jag har antecknat mig såsom reservant.

Jag är visserligen av den meningen, att utskottet haft full laga befogenhet att göra en sådan utvidgning av motionens yrkande, som här skett. Detta har ju icke heller av någon satts i fråga. Men jag har trott, att det varit olämpligt och ur praktisk synpunkt olyckligt, att utskottet gått så mycket utöver motionens ram, som det gjort. Detta dock icke, därför att jag icke anser det vara fullkomligt riktigt, vad utskottet hemställt. Det är utan tvivel statens skyldighet med den utveckling, som samhällsförhållandena i våra dagar tagit, att söka bereda rättshjälp åt sådana, som på grund av sin ekonomiska ställning eller på grund av bristande insikt icke kunna förskaffa sig den hjälp, de behöva. Detta är också ett rättskrav, som inom en hel del andra länder är erkänt och tillgodosett. Det är därför viktigt att så sker även hos oss. Såsom utskottet i sin motivering framhåller och även antyder i klämman, är det emellertid hos oss, såsom vår rättegångsordning för närvarande är lagd och på grund av bristen på auktoriserade rättskunniga saksförare, förenat med mycket större svårigheter än i andra länder att kunna på ett fullt tillfredsställande sätt reglera denna sak. Emellertid måste nog ett ordnande av denna angelägenhet ske, fastän det torde bli svårt att utföra annat än i sammanhang med den rättegångsreform, som vi vänta på.

Ehuru jag sålunda anser det vara fullt riktigt vad utskottet här begär, och för min del ej heller, som sagdt, har för avsikt att komma med något annat yrkande än utskottets, tror jag dock, att, såsom situationen med avseende på saksförareväsendet för närvarande är i vårt land, det hade varit mycket mer praktiskt och skulle utom allt tvivel mycket mer gagnat de syften, som motionärerna velat tjäna, om utskottet hade något begränsat sig i sin hemställan. Det var också först meningen, fastän klämman sedan omarbetades, att utskottet skulle hava inskränkt sig till att begära rättshjälp för »mindre jordinnehavare och andra med dem likställda grupper av medborgare». Om man hade begränsat sig till det, är det ju möjligt, att regeringen redan under nuva-

Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)

rande förhållanden skulle kunnat tillmötesgå en sådan önskan. Utskottet har också anfört exempel på att regeringen redan så gjort. På sid. 13 i utlåtandet omnämnes nämligen Kungl. Maj:ts skrivelse till domänstyrelsen den 20 december 1912 angående åtgärder för underlättande av uppgörelse om återgång av avverkningskontrakt, huvudsakligen inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Där finna vi, att Kungl. Maj:t i enlighet med gjorda framställningar berett, om icke juridiskt, så dock tekniskt sakkunnig hjälp åt ifrågavarande hemmansägare. När Kungl. Maj:t i dylikt fall berett hjälp, föreställer jag mig, att det skulle kunna äga rum även i andra fall. Den fråga däremot, som utskottet upptagit, nämligen frågan om rättshjälp åt parter, som på grund av svag ekonomisk ställning eller oförmåga att tillvarataga sina intressen därav kunna vara i behov, anser jag för min del vara så vittgående, att det knappast finnes någon utsikt för, att Kungl. Maj:t under nuvarande förhållanden tager upp den, åtminstone icke, utan att det blir ett samstående riksdagsbeslut i frågan; och det lär nog icke bli så snart, i alla händelser icke nu, ty Första kammaren har redan avslagit utskottets hemställan.

Nu vill jag emellertid gentemot den talare, som först hade ordet i denna fråga, säga beträffande utskottets hemställan sådan den föreligger, att det synes mig vara alldeles klart, att det är både ett intresse och en plikt för staten att bereda rättshjälp åt personer, som befinna sig i den ställning, att de antingen icke inse behovet av eller kunna själva skaffa sig sådan. Detta är, som sagt, ett intresse och en plikt, som är erkänd i främmande länders lagstiftningar, och vi lära nog icke heller kunna komma ifrån det här i landet. Men om detta är sant, och det torde icke av någon kunna förnekas, så är det, åtminstone enligt min mening, för staten så mycket oeftergivligare att bereda rättshjälp, då brist på sådan rättshjälp kan för ett större flertal av medborgare verka till rättsförlust, kanske mycket stor sådan förlust, till och med av existensmöjligheter. Det är denna synpunkt jag ansett att utskottet mera bort fasthålla.

I fråga om de processer rörande uppдämning av sjön Skagern, som motionärerna tagit till utgångspunkt, så ha nog dessa i allt fall icke varit bestämmande för utskottet. Av utskottets betänkande, om herrarne uppmärksamt genomläsa det, skola herrarna finna att utskottet icke bara tänkt på de nämnda förhållandena. Utskottet omnämner detta på ett ställe — ja, jag är verkligen icke säker på, huruvida det står kvar efter sista omarbetningen av utskottsutlåtandet — men man tänkte icke bara på förhållandena nere vid Skagern utan även på åtskilliga andra större grupper av medborgare berörande frågor, såsom t. ex. tvisterna mellan åborna under bruken i Gävleborgs län och vederbörande bruksägare; likaså tvisterna mellan trävarubolagen i Norrland och hemmans-

ägarna eller arrendatorerna rörande avverkningskontrakt, arrende-förhållanden och andra i samband med de säregna förhållandena däruppe stående rättsförhållanden. Vidare har man också haft för ögonen ett förhållande som särskilt undertecknad såsom ordförande i fattigvårdskommittén fått anledning tänka på, nämligen nödvändigheten att skaffa ogifta barnaföderskor rättshjälp gentemot barnafäderna. Med ett ord, man syftar i allmänhet på sådana fall, där större kategorier av medborgare äro nödsakade att uppträda som käreande eller svarande vid rättegångar, som beröra dem på ett gemensamt sätt. Behovet av statens ingripande för åstadkommande av rättshjälp i dylika fall har legat klart för utskottet, utan att det har behövt fästa sig enbart eller särskilt vid förhållandena vid Skagern, som motionärerna för sin del talat så mycket om.

Det har sagts, att i dylika mål, där flera äro svarande eller käreande, ha de lättare att skaffa sig hjälp. Ja, det är icke så säkert. Vid rättegången nere vid Skagern var det visserligen ganska många, till och med flera hundra svarande, som hade en alldeles gemensam sak. Men det kan ofta inträffa vid tvister, som beröra en hel kategori av medborgare, att det dock är alldeles skilda rättegångar och att någon gemensam talan ej kommer i fråga. Det blir då för hvar och en part ingen hjälp vid anskaffande av biträde, då det kan finnas flera, som kunna få liknande processer. Så är förhållandet t. ex. med de ogifta barnaföderskorna.

Ehuru jag alltså tror, att det varit lyckligare, om utskottets hemställan lagts på en mera inskränkt basis ur den synpunkten, att det då säkerligen varit lättare att tillmötesgå ett sådant behof, som motionärerna i första rummet velat tillgodose, finnes det dock icke någon anledning för mig att nu, sådant utskottets hemställan blivit, göra något annat yrkande än om bifall till densamma. Ty det är för närvarande den enda vägen, på vilken man kan komma någonstans. Att som den siste talaren yrka bifall till motionen lär väl knappast leda till något, ty den är alldeles för inskränkt lagd, mycket mera inskränkt, än som är lämpligt. I den nuvarande situationen måste man se till att få ett beslut, som kan leda till *något*, och enda utvägen blir då, enligt mitt förmenande, att biträda utskottets förslag, mot vilket man i alla fall icke ur teoretisk synpunkt gärna kan göra någon invändning. Jag tror, som jag sagt, att det hade varit mera *praktiskt* att göra sin hemställan mera inskränkt, men rent *teoretiskt* sett kan jag icke förneka, att det är ett fullkomligt riktigt förslag, som utskottet här kommer med, och då, som jag nyss sade, det för närvarande är den enda möjligheten att komma någonstans, skulle jag vilja uppmana dem, som verkligen vilja göra *något*, att rösta, icke för motionen, utan för utskottets hemställan.

Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Herr Carlsson i Frosterud: Herr talman! Då även jag undertecknat denna motion, har jag ansett mig böra taga till orda i föreliggande ärende. Då man alltså står som motionär, måste det erkännas, att man befinner sig i en underlig situation, när det å ena sidan sägs, att motionärernas yrkande är för strängt begränsat, och å andra sidan, att utskottets förslag är för vidsträckt. Man kan då i egenskap av motionär känna sig ytterst tveksam, hur man i detta fall skall kunna ge den rätta proportionen åt ett yrkande i frågan. Men jag skall nu, innan jag går vidare, påminna om, att det icke är första gången, som vi i denna kammare hava uppe ett ärende med utgångspunkt från det förhållande, som motionärerna här utgått ifrån, nämligen frågan om regleringen av den stora sjön Skagern.

År 1911 framfördes nämligen en motion av en högerveteran på skaraborgsbänken med utgångspunkt från samma motiv. Hans motion gick ut på ett förslag om lagändring, då han för sin del ansåg, att det förelåg bristande bestämmelser om förfarings-sättet vid expropriation av mark för framdragande av elektriska ledningar. Vid behandlingen av detta ärende förekom det, såsom de torde erinra sig, vilka då voro medlemmar av kammaren, en mycket intressant debatt. Det verkade egendomligt, att det var en gammal högerman, som mycket aggressivt riktade sig mot den bolagspolitik, som gjort sig gällande där nere, och jag behöver icke påminna kammaren om, att han vid nästa val fick stanna hemma.

Nu ha motionärerna i den föreliggande frågan utgått från ett exempel för dagen, nämligen just den stora process, som under flera år pågått rörande uppdämningen av sjön Skagern och den skadegörelse å mark, som därav föranletts. Det har under denna rättegång stått fullt klart för den opartistiske åskådaren, att här föreligger ett beklagligt fall, där den okunnigare och svagare parten icke kunnat göra sin rätt till fullo gällande mot den andra parten, som här representerats av ett kapitalstarkt bolag.

Reservanten, herr Holmdahl, påpekade i sitt anförande, att det icke hade varit någon svårighet för dessa jordbrukare att skaffa sig rättegångsbiträde. Nej, det är ju alldeles klart, att, om de från början haft tillräcklig insikt i denna fråga och kunnat överskåda konsekvenserna av vad som då var i görningen, så hade de naturligtvis uppoffrat det yttersta för att kunna skaffa sig all den hjälp, som kunnat åstadkommas.

Men låt oss se dessa förhållanden rent praktiskt! Hur ställer sig då frågan? Ett bolag, som inköpt ett vattenfall, söker Kungl. Maj:ts tillstånd att överbygga kungsådran. Då ärendet behandlades inför vederbörande häradsrätt, sade bolaget på tillfrågan, huruvida det vore meningen att i samband med kungsådran överbyggande höja sjöns vattenyta: »Nej, det är inte meningen. Bara vi få tillstånd att överbygga kungsådran, så ha vi tillräck-

ligt med vatten med den vattenhöjd, som nu finnes.» Det fanns då ingen, som hade någon invändning att göra däremot. Så fick vederbörande bolag Kungl. Maj:ts tillstånd, och så överbyggdes kungsådran. Men några månader efter sedan den kungl. resolutionen erhållits, ingavs ansökan om rätt att få höja sjön Skagerns vattenyta.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Förut hade vederbörande strandägare icke rest något motstånd mot att bolaget tillgodogjorde sig kungsådran; men nu stod det klart, vad detta medförde. Efter de i lagen föreskrivna förberedande undersökningarna kallades vederbörande jordägare till häradsrätten för att svara på bolagets ansökan. Sålunda innehavare av lagfartsbevis på sina jordbitar voro de i den goda tron, att dessa skola skydda dem under alla eventualiteter. Vem har för resten bibringat en avstängd jordbrukarebefolkning några högre insikter i rättsväsendet, så att man kan fordra, att de skola ha någon djupare insikt i alla de lagens labyrinter, genom vilka ett sådant rättsfall som detta föres fram? Det är lätt förklarligt, att de sakna kunskap om sådant. Envar av dem tänkte: »Det är min hemmanslott, den kan ingen ta ifrån mig.» De trodde, att lagfartsbevisen skulle skydda dem, och trodde icke, att de skulle behöva ge ut pengar för att genom jurister försvara, vad de hade lagfart på. Så fortgick saken och man kom så långt, att häradsrätten fällde utslag till bolagets förmån. Då började man inse, att man icke spjarnat emot så mycket, som var nödvändigt. Men då var det för sent. De yrkanden, som skulle framställts om ersättning och sådant, skulle gjorts vid häradsrätten. Och bästa beviset för, att de voro okunniga, framgår av vad reservanten anfört, nämligen att de icke ens förstått att begära ersättning för rättegångskostnaderna.

Men då började de se sig om efter jurister och ha naturligtvis sedan kostat på ganska mycket pengar, vilket allt motionärerna för resten i detalj påpekat. Detta är således någonting, som man icke kan avfärda med en gest eller genom att säga, att de voro så många, att de ur ekonomisk synpunkt sett kunnat skaffa sig advokater. Ty de ha ju icke ens förstått att i rätt tid göra detta. Bolaget håller styvt på, att det icke överskridit sin befogenhet, utan strängt följt lagar och författningar. Det ha icke heller motionärerna lagt bolaget till last och icke heller sagt, att detta bolag gjort något annat, än vilket annat bolag, som helst skulle gjort i ett liknande fall. Men motionärerna ha naturligtvis såsom ett belysande exempel just skildrat, huru det tillgått där, för att göra klart för Riksdagen, hur nödvändigt det är, att någonting göres från det allmännas sida, för att de fattiga icke skola lida betryck på grund av bristande juridisk insikt.

Märkvärdigt är, att bolaget såväl 1911 som nu med anledning av denna motion utdelar bland Riksdagens ledamöter broschyrer med skildringar, hur lojalt bolaget gått tillväga i detta fall, och

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

huru ringa de skador äro, som uppstått genom vattenuppdämningen. Hade bolaget rent samvete, så låte det oss behandla saken i frid och ro, i synnerhet som vi icke i motionen gjort något yrkande, som berör detsamma. Det ha vi ansett vara både för sent och för tidigt.

För sent, på grund av att processen om ersättning till markägarna ligger hos högsta domstolen till prövning på grund av anförda besvär. För närvarande ligger den också hos Kungl. Maj:t med anledning av att högsta domstolen hänvisat bolaget att hos Kungl. Maj:t i statsrådet begära tillstånd till förändring av den äldre dammen. Detta på grund av att bolaget icke har kunnat visa, att det haft formellt tillstånd att överbygga kungsådran med högre vattenstånd i Skagern än det, som den första resolutionen av år 1907 medgav. Således har denna fråga både på processuell och administrativ väg kommit så långt, att den ligger i högsta instansen. Följaktligen kunna icke några vidare kostnader drabba parterna. Men å andra sidan har det icke heller kommit så långt, att man kunnat angiva en fix siffra för kostnaderna i rättegången. På grund härav ha motionärerna ansett det för tidigt att komma med något yrkande i detta fall.

Det har framhållits från bolagets advokat i detta vattenrättsmål som försvar för vad här förekommit, att flere sådana fall ligga under prövning på många olika ställen i vårt land. Då man vet detta, då, menar jag, är det tid att skyndsamt vidtaga några åtgärder, så att icke på flera platser i vårt land samma beklagliga förhållanden bliva gällande, som här med fakta kunna påvisas.

Således ha vi icke gjort något yrkande om att Riksdagen här skulle vidtaga någon åtgärd med avseende på detta speciella fall, men väl att Riksdagen skulle vidtaga lagstiftningsåtgärder till förekommande av flera sådana fall, så att det måtte finnas rättshjälp att tillgå för den ekonomiskt svagare och okunniga parten, som icke har förmåga att själv tillgodose sina intressen.

Då man genomläser bolagets broschyr, synes det hela så oskyldigt. Bolaget använder sig av medeltalsberäkningar, då det gäller storleken av skadorna på marken. Här drager bolaget en rak linje och säger: Så och så många tunnland ha i medeltal blivit satta under vatten. Efter sakkunnig värdering ha de blivit ersatta med 50 procent utöver åsatt värde enligt förordningen av 1880 om jordägares rätt över vattnet å hans grund. Det ter sig icke så avskräckande. Men om man ser på de praktiska detaljerna, ställer det sig annorlunda. Nu finnes det kring Skagern, såsom också angivits i denna broschyr, cirka 475 jordägare, som beröras av denna höjning av vattenytan. Alla dessa bliva naturligen icke lika drabbade av höjningen. Icke alla få så stor del av sina hemman ställd under vatten, att deras framtida ekonomiska existens blir beroende därav. Men det ställer sig annorlunda för

ett flertal, och det finnes många fall, där största delen av jordägarnas åkrar blivit satt under vatten. Det finnes fall, där hemmanets hus bli satta på en ö, så att man icke kan komma från manbyggnaden till ladugården utan användande av sjötransportmedel, och husen måste skyddas genom konstlade invallningar och dylikt. Jag har meddelanden från många olika håll och kunde här framdraga en hel del detaljer, huru i varje särskilt fall så och så många tunnland satts under vatten. Men jag skall icke trötta kammaren med en dylik specificering.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Jag vill endast såsom huvudmoment framhålla, att för många av dessa härav berörda jordägare ställer det sig så, att en stor del av deras bästa jord blivit satt under vatten och deras existens för framtiden omöjliggjord. Vad hjälper det, om bolaget räknar i medeltal, hur stora skadorna bliva. Dessa jordbrukare driva icke sambruk, utan var och en har sin lilla jordbit; och följaktligen måste man gå från fall till fall och se, hur det verkar för var och en. Detta ha jordbrukarna hela tiden med all gewalt försökt klargöra såväl för de juridiska myndigheterna som nu senast inför Konungen och statsrådets ledamöter. Överallt ha de framhållit, att förhållandena måste ses i detalj. Och jag vill såsom ett ytterligare exempel härpå påpeka, vad som försiggick, då en deputation, bestående av strandägarna därnerifrån, uppvaktade Kungl. Maj:t för en tid sedan i denna fråga. Statsministern gick från den ena till den andre och frågade: »Hur mycket förlorar ni? Och hur mycket förlorar ni?» Då var det givetvis, att svaren föllo olika, allteftersom var och en drabbats av olyckan. Några tycktes det icke vara så svårt för. Men när statsministern stannade framför en och upprepade sin fråga, svarade denne med tårar i ögonen: »Jag förlorar tio tunnland av min bästa jord.» (Och det ligger i sakens natur, eftersom den bördigaste jorden är belägen vid sjöns stränder). »Jag har 24 tunnland, men de återstående 14 äro mager sandjord, som det icke lönar sig att självständigt bruka, utan som jag förut använt mer som ett bihang. Tio tunnland av min egentliga åkerjord blir satt under vatten, om detta blir av Kungl. Maj:t bifallet. Och då får jag gå därifrån alldeles utblottad.» Och så grät han, under det han yttrade detta. Man skall verkligen vara besjälad av ett riktigt industrisinne för att kunna känna sig oberörd av sådana förhållanden. Detta så mycket mer, som man vet, att förhållandena kanske gestaltat sig annorlunda i fråga om ersättning, om dessa jordägare varit i tillfälle att få sakkunnig rättshjälp redan från början. Här talas om, att de fått så och så mycket i ersättning för tunnland, men det tages icke med i beräkningen de ideella förluster, som uppkommit. Man tager icke hänsyn till de ideella värden, som ligga bakom och som gå förlorade, nämligen betydelsen för jordägaren av att kunna över huvud taget existera på sitt lilla jordbruk. Man mäter endast tunnland och

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

penningar, ingenting vidare. För att kunna juridiskt genomföra ett sådant företag, huru går man till väga? Jo, 1880 års förordning säger, att uppdämning kan få ske, där den därav uppkommande skadan är ringa mot den nytta, som därigenom åstadkommes. Då skickar man ut tillförordnade sakkunniga, som göra en värdering av huru stor den skada är, som åstadkommes. Och man värderar då endast de tunnland, som bli skadade, och resten bryr man sig icke om. Huru gör bolaget? Det ser efter, hur mycket större energi kan uttagas genom den ökade vattenmängden och huru stor den årliga vinsten därav blir. Sedan kapitaliseras denna vinst och så säger man: »det är nyttan». I rättvisans namn borde väl förfaringssättet för båda parterna vara enahanda. Men såvitt jag har kunnat få upplysningar, har det icke tillgått så, utan såsom jag nyss skildrat. Det är klart, att när häradsrätten tagit frågan under omprövning, har den legat så här: Skadan är så och så stor, vinsten så och så mycket större, och följaktligen kan skadan anses ringa mot nyttan, och därför ansett sig kunna giva sitt bifall till framställningen i dess helhet. Jag vill i förbigående påpeka mot herr Holmdahl, att här är det icke fråga om expropriation. Någon expropriationsrätt kunde nämligen icke göras gällande mot dessa strandägare, då man nämligen gått vattenrättsvägen, och i 1880 års förordning icke angives, huru man skall gå till väga vid uppskattning och bedömning av skadan. Därför har man i stället tillämpat lagen om dikning och annan avledning av vatten av den 20 juni 1879, där det står, hur man vid ett dylikt förfaringssätt skall gå till väga, nämligen genom tillsättandet av en nämnd, som skall åsätta värdena, vilka sedan skola prövas av häradsrätten o. s. v. Så har det tillgått här, men icke förmedelst expropriation enligt expropriationslagen. Då nu bolaget får beräkna vinsten på sådant sätt, måste konsekvensen bjuda den andra parten, att den får räkna på samma sätt, nämligen så och så stort område blir satt under vatten. Hur mycket lämnar detta i årlig avkastning, och hur stort blir värdet, om man kapitaliserar den årliga avkastningen? Då hade man kommit till det resultatet, att skadan icke varit ringa mot nyttan, särskilt ifall man velat taga i beräkning några ideella värden. Det är ju klart, att den jordägande befolkningen, som har att existera på sin torva, skulle känna sig högst upprörd över, att den icke ens i ersättningsväg kunnat känna sig tillfreds med vad häradsrätten och hovrätten tilldömt dem. Men det är icke någonting att göra åt detta.

Jag har måst göra denna lilla skildring för att i någon mån söka förtaga verkan av det påstående, som reservanterna gjort, då de avfärdat det hela med, att det icke vore någonting att fästa sig vid, då man ju kunnat skaffa sig advokater o. s. v. Man brukar vid behandlingen av olika frågor alltid skjuta småbrukarna i förgrunden, när man bakom har andra större intressen, som

man egentligen vill gynna. Men eftersom småbrukarrörelsen och vad därmed sammanhänger i vårt land är så rysligt på modet, så är det småbruket, som blir strykpojken; så var det när Riksdagen behandlade sockertullen, eller när det gäller att exproprieras mark för ett folkets hus i en eller annan socken. Så var det också, när det gällde rekognitionsskogarna. Då var det de små lägenheterna, som man sköt i förgrunden, men man teg med, att det var de stora, som man ville skydda. Här är det verkligen småbruk och det till ett stort antal, som det är fråga om. Riksdagen anslår årligen medel till skapandet av nya sådana, men här föreligger ett fall, där man hellre borde låta sig angeläget vara att vidtaga åtgärder för att skydda det bestående småbruket än att på konstlad väg försöka forcera fram nya småbruk. Det ligger i öppen dag, att motionärernas tankegång är den mest påtagligt riktiga. Nu har utskottet emellertid varit än välviligare i sitt förslag, än vad motionärerna vågat hoppas. Lagutskottet har ju gått så långt, att det velat skaffa rättshjälp åt alla undertryckta och obemedlade, vilket jag icke i och för sig själv har det allra minsta emot på annat sätt, än att det synes mig, att frågan i så fall får, som lagutskottets ordförande också sagt, alltför vidsträckta dimensioner, så att det icke finnes utsikt att inom rimlig tid få den slutförd. Detta kan i sin tur medföra det resultatet, att ett flertal liknande fall som det, vi nu relaterat, kunna inträffa med ty åtföljande skador och stora svårigheter. Det är därför, som motionärerna inskränkt sig till att i sin motion påpeka vissa fall, som kunna avhjälpas inom ramen av den nu bestående rättegångsordningen. Vi ha nämligen utgått ifrån för dagen aktuella fall, och det är på den grund, som vi ha inskränkt oss i vår motion, på sätt vi gjort. Vi äro dock mycket tacksamma mot lagutskottet, därför att det haft ett vitt hjärta för alla. Men vill man icke inskränka sig till dessa särskilt pregnanta fall, kommer man ut på vidderna och man vet icke, när man kommer till att kunna åstadkomma någon effektiv hjälp med avseende på de i motionen angivna förhållandena. Nu har från annat håll yrkats bifall till motionen. Med denna såsom utgångspunkt och med hänsyn till det resonemang, som här förts, är det alldeles klart, att jag, i egenskap av motionär — inseende det nödvändiga i skyndsamhet med hänsyn till dessa trängande specialfall — måste yrka bifall till motionen, vilket jag kanske icke gjort, om icke yrkande härom framställts från annat håll.

Jag vill till ytterligare exemplifiering av dessa förhållanden, och på det att man icke skall tro, att endast detta fall föreligger, då tvärtom sådana här mål pågå på många andra ställen i vårt land, be att få anföra följande: Jag har fått mig berättat av en jurist, att för närvarande pågår ett liknande mål i Dalarne, med avseende å vilket förhållandet lär vara detta. Man skulle överbygga kungsådra i Dalälven, och strandägarna

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)

blevo inkallade till rätten i stora massor för att bevaka sin talan. Då uppträdde bolagets ombud och sade till dem: visst skola ni få ersättning för skadegörelse på er mark. Det är ju klart, att bolaget icke vill undandra sig den saken. Kunnna vi därför icke ena oss om ersättningen utan att behöva gå den vanliga processvägen? Av bolaget skola ni få generöst, vad ni behöva. Ja, personen var ansedd i orten, och man trodde honom på hans ord. Det var endast ett fåtal som icke trodde honom, utan fullföljde sin talan. Så föll domen, den överklagades i högre instans och blev därifrån återförvisad till häradsrätten för förnyad behandling.

Men hur gick det, när målet återkommit dit? Jo, då tillät icke häradsrätten andra att uppträda som målsägare än de, som från början fört rättegången. Alla de, som i god tro litat på bolagsombudets löfte, kunde icke tillerkännas rätt att föra talan i målet. Tror ni, mina herrar, att om de haft juridiska insikter, att de skulle på detta sätt ha låtit slå blå dunster i ögonen på sig av bolagets representant, såsom de nu gjorde? Det hade då icke kunnat betvivlas, att de åtminstone haft utsikt att få ärendet prövat ända upp till högsta instansen. Det är tämligen belysande för, hur nödvändig hela denna sak är, som vi bragt å bane, när man sålunda ser, hur människor utan någon sin förskyllan bliva attackerade utav bolagens intresse att tillgodogöra sig deras egendom. De tro, att de sitta i sin lagliga rätt, och att de därför icke behöva tillgripa alla möjliga juridiska spetsfundigheter för att vara fredade.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid, utan inskränker mig till att yrka bifall till motionen såsom sådan.

Herr Andersson i Milsmaden: Herr talman, mina herrar! Gentemot herr Holmdahl vill jag erinra, att det icke alltid är så lätt för målsägaren att sköta sin sak i detta fall. Med den praktik och erfarenhet, som jag har i vattenrätts- och expropriationsmål, måste jag säga, att det är ganska svårt, ja, rent av omöjligt för en oinvigd att kunna vidtaga nödvändiga åtgärder och iaktta alla de juridiska formaliteter, som äro förknippade med såväl expropriations- som vattenrättsmål. Jag skulle här kunna berätta mycket om vad som har hänt i dessa avseenden, då jag deltagit i många sådana här mål. Jag vill dock bara såsom exempel anföra följande. Trollhättans vattenfallsbolag hade kontrakt med markägarna, så att den expropriation, som skedde, och vilken verkställdes av tre personer, skulle gälla icke för 40 år, utan för all framtid. Jordägarna hade icke själva någon förmåga att bedöma, huru farlig en sådan bestämmelse vore. Så tillgår det ofta, men jag vill icke längre upptaga kammarens tid, annars vore det mycket att vidare utveckla om den saken. Jag vill bara ytterligare med ett exempel visa, hur en hemmansägare blev anfällden av ett bolag. Bolaget begärde för det första vräkning på hans

fall och uppdämning. Sedan gick frågan till Konungens befallningshavande, som dömde så i målet, att då svaranden icke gittat visa eller styrka, att han haft rätt att dämna, så dömde Konungens befallningshavande till vräkning. Så förhöll man honom protokollen, så att han icke fick dem i rätt tid. När han sedan slutligen fick protokollet, då var besvärstiden till ända, och han var avstängd från rätten att klaga. Det oaktat anlade han en ny uppdämning. Bolaget anhängiggjorde å nyo talan, men denna gång vann han. När emellertid under sådana förhållanden bolaget icke kunnat vinna på honom vid vräkningen, så tog det ut laga stämning till domstol. Vid den ifrågavarande domstolen yrkade det ansvar på honom enligt en lagparagraf, som kunnat haft till följd två års straffarbete. Han försökte emellertid då på alla möjliga sätt att få ett juridiskt biträde, men det var för honom omöjligt. Det fanns icke att få för pengar. Hur skall då en mindre bemedlad, kan man fråga sig, som varken har praktik eller erfarenhet, bära sig åt, när han skall ingå i svaromål för att kunna få spänna bälte med bolag eller större egendomsägare? Med detta mål gick det så, att denna hemmansägare, som själv fick handskas med det, i alla fall med tiden vann det och fick den rätt, han skulle ha. Slutklämmen blev nämligen, att käranden icke vore rätt målsägande i målet. Då hade han emellertid fått kasta ut mycket pengar både på lösen av protokoll och annat samt på att skaffa sig utlåtanden av ingenjörer från väg- och vattenbyggnadskåren för att därigenom visa sina rättigheter. Sådana svårigheter kan man alltså råka ut för.

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Jag vill nu icke längre upptaga kammarens tid med att påvisa alla de svårigheter, som kunna uppstå i dylika fall, och som göra, att det icke är så lätt att reda sig. Redan vid 20 års ålder var jag närvarande vid behandlingen av vattenrättsmål, och jag har ofta under mina dar både såsom ombud och nämndeman varit närvarande vid behandlingen av vattenrättsmål. Dessa äro bland de värsta och icke så lätta att sköta, som herr Holmdahl tror. Jag vet också, att det finns jurister, som icke ha förmåga att kunna sköta sådana mål.

Herr talman, jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Det tycks vara många olika meningar om, huru långt man skall gå i detta fall. Ingen kan väl dock vara av annan uppfattning, än att det är riktigt, att staten på något sätt träder emellan för att hjälpa de mindre bemedlade, som icke ha tillfälle att skaffa sig juridiskt biträde. Nu ha motionärerna yrkat, att rättshjälp endast skulle beredas jordinnehavare, när det vore fråga om vattenuppdämningsmål och dylikt. Utskottet har sagt, att man bör gå längre, och ansett, att alla behjärtansvärda fall skola tagas med. Herr Widén talade om, att han i

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

utskottet haft en annan uppfattning, som gick mitt emellan dessa krav, nämligen att det borde beredas rättshjälp åt de små jordägare och andra med dem jämställda personer, när de befunno sig i betryck. Det är egentligen icke någon skillnad mellan dessa båda förslag, ty även i medlingsförslaget inbegripas i dess andra del alla, som förutom mindre jordägare här böra komma i åtanke. Jag finner således, att utskottets förslag och herr Widéns innebära ungefär detsamma. Anledningen till att utskottet gick så långt var på föranledande av herr Holmdahls medreservanter. När utlåtandet var formulerat, som herr Widén önskade det, så gjordes av dem den invändningen, att man icke gått tillräckligt långt, och man begärde anstånd att få det omformulerat, så att det även skulle tillfredsställa Första kammarens ledamöter. När då denna omformulering kom i den form, den nu återfinnes i utskotts- betänkandet, ja, då voro de icke med om den heller. Men det visar ju i alla fall, att man även på Förstakammarsidan hade en känsla av, att det icke gick an att ge en sådan rättshjälp bara åt en viss klass, då den är i betryck, eller i vissa speciella mål, då en part är i betryck, utan att man för framtiden behöver en mera generell bestämmelse.

Nu tror jag för min del, att det är ur principiell synpunkt oriktigt att yrka bifall bara till motionen, ty dess syfte är så begränsat, att det icke kan vara lämpligt att bifalla den allena. Det kunde ju låta tänka sig, att ifall man kunnat bereda dem, som denna motion syftar på, någon hjälp just nu, hade man kunnat gå med på den ändå, men när nu Första kammaren totalt avslagit hela utskotts- betänkandet, blir saken i Andra kammaren huvudsakligen en principfråga, och då är det väl riktigare i alla fall, att vi uttala oss för den stora och riktiga principen i stället för att uttala oss endast beträffande en del av det, som skall omfattas av denna princip.

Jag har emellertid i en reservation, i vilken herr Jansson i Edsbäcken huvudsakligen instämt, ansett, att man borde i motiveringen foga till någonting, som skulle antyda, att man även ville ge någon hjälp just åt dessa småbönder nere vid Skagern, vilkas betryckta läge föranlett denna motion. Därför har det tillkommit en reservation av detta innehåll, såsom herrarne se av betänkandet.

Jag har också tänkt, att den skulle kunna vara något slags äreminne över herr Nordström i Höglunda, som var den förste, som framförde i Riksdagen just de små skagernsböndernas bekymmer, och yrkade, att de skulle få rättshjälp. Nu få genom utskotts- betänkandet, som syftar på framtiden, *dess*a personer ingen hjälp, men det är i alla fall deras bekymmer, som givit anledning till hela denna viktiga fråga, som jag tror kommer att få mycket vittgående konsekvenser, när vi sedan komma till det stora vatten- rättsförslaget. Ty då kommer detta prejudikat från Skagern

att spela in högst väsentligt för bedömandet av kommitténs nya förslag.

Herr Nordström i Höglunda föll emellertid igenom i valen, därför att han ville stödja småfolkets rätt nere vid Skagern, och då tycker jag, att man även ur den synpunkt, jag nyss anförde, gärna skulle kunna göra det tillägg, som jag i reservationen gjort, ty här kan det vara på sin plats, att även dessa kämpande småbönder vid Skagern kunna få ett handtag genom denna motive-ring, då principfrågan i hela dess vidd går till regeringen.

På dessa grunder ber jag att få yrka bifall till utskottets hem-ställan med tillägg av den motivering, som finnes i den reserva-tion, som är avgiven av mig och herr Jansson i Edsbäcken.

Herr von Hofsten: Herr talman! Då jag representerar en trakt, som genom nu omförmälda bolags anläggningar vid Gull-spång erhåller elektrisk kraft och belysning, skall jag be att få yttra några ord i den föreliggande frågan.

Då det nu framställles synnerligen skarpa anmärkningar mot det förfarande, detta bolag i förevarande hänseende låtit komma sig till last, kan det ock vara lämpligt att i detta sammanhang vitsorda, att de orter, som draga nytta av den genom detta bo-lags anläggningar framställda kraften, därigenom nått ett ofant-ligt stort uppsving — visserligen gäller detta kanske mest städer och municipalsamhällets industri och handtverk, men även lant-bruk och därmed sammanhängande verksamhet. I runt tal kan man säga, att 4,000 människor ha sin utkomst utav den kraft, som kommer från bolagens anläggningar, och industrierna, som däri-från hämta sin kraft, tillverka varor för cirka 20 miljoner kronor. Dessa anläggningar spela sålunda stor nationalekonomisk roll och äro av stor betydelse för den kringliggande orten. Detta är ett förhållande, som jag ansett lämpligt att i detta sammanhang på-peka.

Nu har, som sagt, här framställts synnerligen skarpa anmär-ningar mot bolagets förfarande. Jag vill icke inlåta mig i någon polemik, men jag vill fästa mig vid ett yttrande, som herr Carlsson i Frosterud nyss fällde, då han säger, att »detta bolags förfarande är endast ett belysande exempel». Det synes mig ock, att motio-närerna för att hämta stöd för sin framställning bort med större fog vända sig mot gällande vattenrättslagstiftning. Jag vill ock i detta sammanhang konstatera, att ifrågavarande bolag i föreva-rande hänseende allenast följt gällande lag. Bolaget har begärt laga syn, som värderat marken och bestämt ersättning för skedd skada; beslutet härom äro fastställda av härads- och hovrätt. Om denna värdering varit för låg, kan jag inte yttra mig om — det kan ju vara möjligt — men själva det förfarande, som ligger till grund för den nu klandrade åtgärden och för motionen i fråga, är dock fullt laglig; det tycks mig därför, att anmärkningarna i

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.*

(Forts.)

stället bort rikta sig mot vattenrättslagstiftningen på detta område. Jag medger, att det kan hava förekommit ömmande fall, och att det må vara individer, för vilka en sådan höjning av vattenytan, som genom regleringen avses, kan medföra stora olägenheter. Men, som sagt, skälet ligger i lagstiftningen i stället för i det här förevarande speciella fallet. Detta konstaterade också herr Carlsson i Frosterud, men han ingick dock på detaljanmärkingar beträffande själva företaget.

Beträffande själva saken och lagutskottets hemställan vill jag säga, att jag — med tanke jämväl på andra länders lagstiftning å hithörande områden — ställer mig sympatisk mot ett sådant uppslag. Då det emellertid synes mig hart när nödvändigt, att denna fråga ordnas i sammanhang med omläggning av vår rättegångsordning — något, som lagutskottets ordförande jämväl nyss betonat önskvärheten av — och då utredning därom för närvarande pågår, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den utav herr af Ekenstam med flere avgivna, vid betänkandet fogade reservationen eller avslag å utskottets hemställan.

Herr Helger: Herr talman, mina herrar! Jag hade icke tänkt att yttra mig i denna fråga, men ett par talare hava uppkallat mig.

Det har kommit mig till handa en broschyr ifrån bolaget Gullspång—Munkfors, i vilken broschyr bolaget försvarar sig och riktar vissa anmärkningar emot den motion, som bland andra även jag undertecknat. Nämnda broschyr synes mig emellertid bestyrka just det, som vi framhållit, nämligen att det behövs rättshjälp för dessa småbrukare. Om herrarna läsa broschyren noggrant, skola herrarna finna, att den upprepar flera fall, där småbönderna ha sökt göra sin rätt gällande emot bolagen, men i de flesta fall förlorat. Först nämnes, att flera småbrukare väckt rättegång för att vinna rätt, och deras samtliga käromål ogillades. Vidare nämnes det, att en hemmansägare gjort samma rätt gällande. Han förlorade i alla instanser och blev dömd att betala rättegångskostnaderna i målet. Vidare omtalas, att några småbrukare år 1909 började rättegång emot bolaget, men även där underkändes deras anspråk. Och sedan undan för undan. Av detta kan man ju sluta till, att rättshjälp är behövlig. Man kan väl icke på allvar tänka sig, att så många småbönder skulle av endast processlystnad kasta sig i rättegångar, om de icke vore fullt övertygade om, att deras rätt vore kränkt.

Vidare inlåter sig bolaget på att framhålla (något, som också vann genklang i ett anförande nyss), att i stället för en folkminskning hade det blivit en stark folkökning i dessa trakter. Och detta säges gentemot dem, som påstå, att ett par tusen människor skulle hava förlorat åtskilligt. Bolaget kan visserligen icke neka till, att det förhåller sig så, men urskuldar sig med, att bo-

laget har givit arbete åt 4,000 arbetare, ja, — som det hoppas sedermera — 6,000. Och det antar, att det skall bli 30,000 människor, som skola få sin bärgning av detta företag. Nåväl, det är sant. Men kan man begära, att bönderna, som lida orävt, skola trösta sig med att åtskilliga tusental andra få gagn därav. Den kända satsen: en man får offras för folket, har bolaget utsträckt därtill, att 2,000 få offras för 30,000. Jag undrar, om bönderna kunna känna sig belåtna med detta.

Vidare säger bolaget, att icke alla dessa 470 småbönder ha gjort sin rätt gällande och fortsatt processerna utan att många hava slutat. Ja, helt naturligt, av det skälet, att de tröttnat på dessa processer, när de sett, att de kostat dem ofantliga summor utan att vara dem till någon nytta.

Jag skall icke fortsätta med att kritisera denna broschyr, utan skall i stället tillåta mig att uppläsa ett par rader ur några anteckningar, avsedda att utgöra grundval för ett anförande, som skulle hava hållits i Första kammaren i dag, men som genom ett missöde icke blev hållet. Det är från en på detta område mycket sakkunnig man. Han skildrar också huru det går till i sådana fall som detta, och säger: »Det uppläses en kungörelse i kyrkan och de 475 småbrukarne få höra den. De protestera, ty de anse den ifrågasatta uppdämningen vara ett ingrepp i deras äganderätt, men lagen har sin gång. Så kommer häradsrättens dom, och för de 475 förelägges densamma, jämte den av en sakkunnig gjorda utredningen: kartor, profiler, tabeller och siffror i oändlighet. Och så frågar man, om allt detta godkännes. Att överklaga domen, därmed vinnes intet, då den är stödd på utredningen. Att överklaga utredningen är ej lätt, då fordras ny utredning av andra sakkunnige till kostnad av många tusentals kronor och en process, som blir oerhört dyr, om man icke vinner. Man måste medge, att det är en synnerligen svag ställning, som jordägaren härvidlag intager. Vid en vanlig rättegång blir ett mål förelagt tre olika domstolar, och olika principer och synpunkter kunna då framhållas. Här grunda sig alla tre domstolarnas beslut på en enda sakkunnigs utlåtande, och detta utlåtande kan ofta vara felaktigt. Så var ju förhållandet vid Skagern. Jag tror ej det vore bra, om fallet Skagern ofta upprepades. Att rättvisa skall vara så svår att erhålla stärker icke vår rättskipnings auktoritet och ändå har detta fallet Skagern upprepats. Det måste anses som en uppenbar orättvisa, att någon hjälp ej står dessa jordbrukare till buds.

När fråga är om expropriation, är sökanden skyldig bekosta svarandens ombud. När fråga är om utrivning av vattenverk, är sökanden skyldig bekosta motpartens rättegångskostnader, men när frågan är om att delvis dränka 475 bondehemman, då stå ägarna nästan rättslösa. Det förefaller inkonsekvent, att de

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.*

(Forts.)

*Angående
fri rättshjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

herrar, som i lördags så livligt höllo på den privata äganderätten, nu vilja vara med om en så uppenbar kränkning av densamma.»
I anseende till att, enligt min uppfattning, i utskottets utlåtande ingår i huvudsak detsamma, som vi önska vinna, visserligen icke i detta speciella fall, men i allmänhet, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Åkerlund: Herr talman, mina herrar. Efter den utgång, denna fråga fått i Första kammaren, skall jag be att få återtaga mitt yrkande och förena mig i yrkandet om bifall till utskottets hemställan.

Herr Carlsson i Frosterud. Herr talman, mina herrar! Sedan jag gjorde mitt förra yrkande, har jag blivit upplyst om att Första kammaren avslagit även utskottets förslag. Inseende det verkningslösa uti att hålla på mitt yrkande om bifall till motionen, skall jag av denna anledning frånträda detta mitt yrkande och instämma uti det yrkande, herr Lindhagen genast framställde, nämligen om bifall till utskottets förslag med det tillägg uti motiveringen, herr Lindhagen i sin reservation gjort.

Men när jag ändå har ordet, skall jag endast säga två ord till bemötande av vad herr von Hofsten yttrade.

Han klandrade, att jag skulle hava använt starka ord om bolagets förfarande. Såvitt jag vet, har jag icke gjort annat än skildrat dess tillvägagångssätt därvidlag. Och det får herr von Hofsten sedan kalla för förfarande eller icke. Men vad jag sagt, är, att bolagen i dessa mål hittills fått rätt av såväl häradsrätt som hofrätt, följaktligen icke begått någon orätt enligt dessa juridiska instansers tolkning av gällande lag. Men jag har pekat på följderna av att en sådan kautschukparagraf som denna, varpå man här stött sig uti allra eminentaste grad, är, på sin tid antagits. Den, som besvärar sig med att genomläsa riksdagshandlingarna från år 1880, då denna lag antogs, skall finna, att ingen av lagstiftarne då ens kunde drömma om att denna paragraf skulle komma att tillämpas på det sätt, som nu skett. Kungl. Maj:t framlade då ett förslag, som gick ut på att förbjuda hvarje slag av skadegörelse å mark genom uppdämning vid kungsådras överbyggnad. Men en ledamot i Första kammaren, greve Hamilton, framkom under behandlingen av utskottsutlåtandet med en reservation, som gick ut på att utvidga Kungl. Maj:ts förslag eller ändra det, så att man dock skulle få göra någon skadegörelse på mera okultiverad mark, skogsmark eller så, men ingen talare har — såvitt jag kunnat läsa — antydningssvis — vare sig i tal eller skrift — anfört, att man skulle dränka åkerbruksjord och mer eller mindre beröva jordbrukaren hans jord. Detta har det icke varit tal om. Men paragrafen fick en så olycklig formulering, att man vid tillämpningen av densamma överskrider lagens in-

nersta mening. Detta är ett exempel på att man icke kan vara nog varsam, då man antager en sådan lag. Nu hava vi en vattenrättslag i sikte, som kommer att utvidga möjligheten att lägga under sig jord för vattenrättsbehof, och då gäller det att se upp.

*Angående
fri rätts hjälp
i vissa fall.
(Forts.)*

Härmed var överläggningen slutad. I överensstämmelse med de därunder gjorda yrkandena gav herr talmannen propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till det av herr Lindhagen under överläggningen framställda yrkandet samt 3:o) avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och blev herr Lindhagens yrkande därvid av kammaren bifallet.

§ 17.

Herr statsrådet *Berg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: angående omreglering av folkskoleinspektionen;

angående anslag till ändringsarbeten inom nationalmuseumbyggnaden; och

angående rätt till pension för vissa lärarinnor vid statens samskolor.

Ifrågavarande propositioner bordlades.

§ 18.

Följande nya motioner avgåvos, nämligen av:

herr *Sterne*, nr 328, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från lotten nr 1 av Starby kungsladugård i Östergötlands län;

herr *Sandler m. fl.*, nr 329, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av kostnaderna för en allmän pensionsförsäkring m. m.; och

herr *Nilsson* i Tånga, nr 330, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Sveriges utsädesförening.

Dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 19.

Anmäldes och godkändes Riksdagens kanslis förslag:

dels till förordnande, nr 55, för ledamoten av Riksdagens Första kammare, filosofie doktorn S. G. von Friesen att vara kommitterad för tryckfrihetens vård;

dels ock till Riksdagens skrivelse, nr 56, till Konungen angående utredning och förslag i fråga om beredande av möj-

lighet för utom äktenskapet fött barn att erhålla kännedom om sin fader.

§ 20.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställande av en extra föredragande inom sjöförsvarsdepartementet;]

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående elektriska anläggningar för marinens behov i Karlskrona;

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av fonden för krigsfartygs byggande till anskaffande av ångpannor i reserv för torpedbåtar m. m.;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av en förrädsbyggnad i Boden;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förslagsanslaget till sjöbeväringens vapenövningar samt beklädnad och ersättning därför;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av hyres- och arrendemedlen under femte huvudtiteln till bestridande av kostnader för förvärv av mark för Färösunds kustposition:

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgning av koldepån å flottans varv i Karlskrona;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för nationalmuseum av äldre porträtt ur framlidne friherre H. Rehbinders samlingar;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medgivande för överläkaren vid Lunds hospital och asyl medicine doktorn Oskar Teodor Nerander att komma i åtnjutande av de från och med år 1911 fastställda avlöningsförmåner för överläkare vid Lunds hospital och asyl; och

nr 67, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande anslag under riksstatens femte huvudtitel;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 7, 8 och 12 i förordningen den 13 december 1912 angående tullrestitution i vissa fall vid återutförelse av utländsk vara; och

nr 36, i anledning av väckt motion om höjning i vissa avseenden av stämpelavgiften vid köp och byte av fondpapper;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om delaktighet i folkskollärarnas pensionsinrättning för andrelärarytjänsten vid statens uppfostringsanstalt å Bona m. m.; och

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående semester för vaktmästaren vid flottans pensionskassa m. m.; samt

lagutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående utlämning av förbrytare samt till lag om ändring i 1 kap. strafflagen, dels ock en i anledning därav väckt motion; och

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 15—23 och 30 §§ i 8 kap. strafflagen, lag, innefattande vissa bestämmelser till skydd för hemligheter av betydelse för rikets försvar, lag, innefattande ändring i 8 kap. 2 § 6 mom. rättegångsbalken, samt lag angående ändrad lydelse av förordningen om offentlighet vid underdomstolarna den 22 april 1881.

§ 21.

Justerades protokollsutdrag.

§ 22.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Olofsson</i> i Åvik	under 2 dagar fr. o. m. den 21 april,
» <i>Rosenquist</i>	» 5 » » » » 22 »
» <i>Ström</i>	» 4 » » » » 21 »
» <i>Nilsson</i> i Tånga	» 3 » » » » 21 »
» <i>Söderberg</i> i Hobborn	» 8 » » » » 21 » och
» <i>Liljedahl</i>	» den 23 april.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,1 e. m.

In fidem
Per Cronvall.